

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

DECANAAT

TIENSESTRAAT 41

3000 LEUVEN

Academiejaar 2013 - 2014

Dure drankjes?

*Een verkennend kwalitatief onderzoek naar de percepties van personen
veroordeeld wegens het rijden onder invloed van alcohol.*

Promotor: Prof. L. PAOLI

Verhandeling, ingediend door CEDRIC VERSTRAETE,
bij het eindexamen voor de graad van MASTER IN DE
CRIMINOLOGISCHE WETENSCHAPPEN.

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

DECANAAT

TIENSESTRAAT 41

3000 LEUVEN

Academiejaar 2013 - 2014

Dure drankjes?

*Een verkennend kwalitatief onderzoek naar de percepties van personen
veroordeeld wegens het rijden onder invloed van alcohol.*

Promotor: Prof. L. PAOLI

Verhandeling, ingediend door CEDRIC VERSTRAETE,
bij het eindexamen voor de graad van MASTER IN DE
CRIMINOLOGISCHE WETENSCHAPPEN.

Samenvatting

Dit onderzoek tracht meer inzicht te bieden in de percepties van personen die door de politierechtbank werden veroordeeld wegens het rijden onder invloed van alcohol. Bestaande studies die dit fenomeen hebben belicht vanuit een criminologische invalshoek zijn schaars en in hoofdzaak kwantitatief van aard. Onderzoek dat dit verschijnsel heeft onderzocht vanuit het perspectief van de veroordeelden zelf is dan ook eerder uitzondering dan regel. Om deze lacunes op te vullen, werden tien halfgestructureerde interviews afgenomen bij ervaringsdeskundigen.

Naast het blootleggen van de percepties die voor de betrapting bij deze personen leefden omtrent de pakkans en de bestraffingsstrengheid voor deze overtreding, werd ook gefocust op de ontradende effecten die de opgelegde geldboete en het opgelegde rijverbod eventueel bij hen teweegbrachten. Bovendien werd ook nagegaan in welke mate mogelijke schaamtegevoelens en negatieve reacties ten gevolge van deze overtreding aanleiding gaven tot dergelijke effecten.

Hoewel de veroordeelden er doorgaans een lage subjectieve pakkans op nahielden, bleken zij toch vaak pogingen te ondernemen om hun kansen om aan een alcoholcontrole te worden onderworpen zo beperkt mogelijk te houden. De inschattingen die zij vooraf maakten over de strengheid van een mogelijke bestraffing leken hun gedrag minder te beïnvloeden. De opgelegde geldboete zorgde bij de helft van de respondenten voor een (weliswaar vaak tijdelijk) ontradend effect, terwijl het opgelegde rijverbod op basis van hun getuigenissen minder doeltreffend bleek op dit vlak. Waar de onderzoeksdeelnemers slechts in geringe mate negatieve reacties ontvingen vanuit hun omgeving, leken ze wel allemaal te worden geconfronteerd met opborrelende schaamtegevoelens. Het verwondert dan ook niet dat het ervaren van schaamtegevoelens bij de helft onder hen een ontradende werking had op hun gedrag.

De inzichten uit dit onderzoek hopen dan ook een aanzet te geven tot een meer doorgedreven bestudering en een efficiëntere aanpak van dit maatschappelijke probleem. Niet alleen bengelt ons land onderaan de Europese ladder als men kijkt naar het aantal positieve alcoholcontroles, de recidive voor dit vergrijp blijft bovendien wereldwijd ook verontrustend hoog.

Dankwoord

Met het voltooien van deze masterproef komt er een einde aan mijn opleiding tot Master in de Criminologische Wetenschappen. Het beëindigen van deze studieperiode en het tot stand komen van dit masterproefonderzoek zouden onmogelijk zijn geweest zonder de hulp en de steun van een aantal bijzondere personen. Graag zou ik via dit dankwoord een aanzet willen doen om hen de dank te betuigen die ze toekomt.

In de eerste plaats zou ik een woordje van dank willen richten tot professor Letizia Paoli. Zonder haar toezegging om als promotor voor deze verhandeling te willen fungeren, had dit onderzoek zelfs nooit een aanvang kunnen nemen. De methodologische inzichten die zij me tijdens dit thesisjaar heeft bijgebracht, vormden een belangrijke factor bij het bereiken van dit eindresultaat.

Daarnaast zou ik mijn dank en waardering willen uitdrukken voor de personen die in het kader van dit onderzoek bereid waren een gesprek aan te gaan over toch wel één van de donkere bladzijden uit hun levensgeschiedenis. Zonder hun ongelooflijke moed om hun verhaal te doen, het vertrouwen dat ze hierbij in mij stelden en hun uiterst waardevolle getuigenissen was deze navorsing niet te realiseren geweest. Hierbij wil ik in dezelfde beweging ook graag de personen bedanken die me desgevallend met hen in contact brachten.

Ten slotte zou ik ook mijn lieve ouders willen bedanken. Met geen woorden valt uit te drukken hoezeer hun volgehouden en onvoorwaardelijke steun op alle denkbare vlakken een ware bron van inspiratie vormde om door te zetten op moeilijke momenten. Zonder hun liefde en steun was het bovendien uitgesloten geweest om mijn beroeps carrière in het onderwijs tijdelijk te onderbreken en dit beoogde masterdiploma na te streven.

Bedankt!

Inhoudsopgave

Dankwoord.....	i
Inhoudsopgave.....	ii
Lijst van afkortingen.....	v
Lijst van bijlagen.....	v
Inleiding.....	1
Deel I: Literatuurstudie.....	4
Hoofdstuk 1: De klassieke afschrikkingstheorie en ROI.....	4
Hoofdstuk 2: Formele sanctiedreiging en ROI.....	6
2.1 De pakkans in het kader van ROI.....	6
2.1.1 Percepties omtrent de pakkans voor ROI.....	6
2.1.2 Determinanten van de pakkansperceptie.....	7
2.1.3 De afschrikkende werking van de pakkans.....	9
2.2 De bestraffingsstrengheid in het kader van ROI.....	10
2.2.1 Percepties omtrent de bestraffingsstrengheid.....	11
2.2.2 De afschrikkende werking van de bestraffingsstrengheid.....	12
Hoofdstuk 3: Formele sanctioneringsmechanismen en ROI.....	15
3.1 De impact van de formele ROI-sanctionering in cijfers.....	15
3.2 Het ontradende effect van de opgelegde geldboete.....	16
3.3 Het ontradende effect van het opgelegde rijverbod.....	18
Hoofdstuk 4: Informele sanctioneringsmechanismen en ROI.....	22
4.1. Uitbreiding van de klassieke afschrikkingstheorie.....	22
4.2 Het ontradende effect van schaamtegevoelens.....	24
4.3 Het ontradende effect van sociale verwerping.....	26
4.4 Het rationaliseren van schaamtegevoelens en sociale verwerping.....	29

Deel II: Empirisch luik	31
Hoofdstuk 1: Onderzoeksopzet	31
1.1 Probleemstelling, onderzoeksvragen en conceptueel kader.....	31
1.1.1 Onderzoeksonderwerp en -doelstellingen	31
1.1.2 Omschrijving van de onderzoeksvragen.....	32
1.1.3 Conceptueel kader	33
1.2 Een kwalitatieve onderzoeksmethode.....	35
1.3 De selectie van de onderzoekseenheden, contactname en respons.....	36
1.3.1 Afbakening van de onderzoekspopulatie en steekproeftrekking.....	36
1.3.2 Contactname en respons	39
1.4 Dataverzamelingsmethode.....	40
1.4.1 De gehanteerde onderzoeksmethode	41
1.4.2 Verloop van de interviews.....	41
1.4.3 Nadelen verbonden aan de onderzoeksmethode.....	44
1.5 Analysemethode.....	46
1.6 Kwaliteit van het onderzoek	47
1.6.1 Validiteitsverhogende technieken.....	47
1.6.2 Betrouwbaarheidsverhogende technieken	48
Hoofdstuk 2: Resultaten	49
2.1 Percepties omtrent de formele strafdreiging	49
2.1.1 Percepties omtrent de pakkans voorafgaand de betrapping.....	49
2.1.2 Percepties omtrent de pakkans sinds de veroordeling	55
2.1.3 Percepties omtrent de bestraffingsstrengheid voorafgaand de betrapping	56
2.1.4 Besluit.....	58
2.2 Percepties omtrent de ontradende werking van de ontvangen formele sancties....	59
2.2.1 De geldboete	59
2.2.2 Het rijverbod.....	64
2.2.3 Besluit.....	70
2.3 Percepties omtrent de ontradende werking van de ontvangen informele sancties.	73
2.3.1 Schaamtegevoelens.....	73
2.3.2 Sociale verwerping	81
2.3.3 Besluit.....	88

Deel III: Discussie, beperkingen en aanbevelingen	91
Hoofdstuk 1: Discussie	91
1.1 Percepties omtrent de formele strafdreiging	91
1.1.1 Percepties omtrent de pakkans	91
1.1.2 Percepties omtrent de bestraffingsstrengheid voorafgaand de betrapping	94
1.2 Percepties omtrent het ontradende effect van de ontvangen formele sancties.....	96
1.2.1 De opgelegde geldboete.....	96
1.2.2 Het opgelegde rijverbod	98
1.3 Percepties omtrent het ontradende effect van de informele sancties	99
1.3.1 Schaamtegevoelens.....	100
1.3.2 Sociale verwerping	102
Hoofdstuk 2: Beperkingen van het onderzoek	105
Hoofdstuk 3: Aanbevelingen	107
Algemeen besluit.....	110
Bibliografie.....	114
Bijlagen.....	125
Bijlage 1: Contactbrief respondenten.....	125
Bijlage 2: Toestemmingsformulier respondenten	127
Bijlage 3: Interviewschema halfgestructureerde interviews	128
Bijlage 4: Codeboom interviews.....	136

Lijst van afkortingen

BIVV	Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid
i.c.	In casu
m.b.t.	Met betrekking tot
mg/l	Milligram per liter
ROI	Rijden onder invloed
UAL	Uitgeademde alveolaire lucht

Lijst van bijlagen

Bijlage 1: Contactbrief respondenten

Bijlage 2: Toestemmingsformulier respondenten

Bijlage 3: Interviewschema halfgestructureerde interviews

Bijlage 4: Codeboom

Inleiding

In een recente studie naar de Europese verkeersveiligheid werd becijferd dat ongeveer 25% van de verkeersdoden op Europese wegen rechtstreeks te wijten zou zijn aan rijden onder invloed [ROI] (Riguette & Dupont, 2012, p. 5). Wanneer men de Belgische situatie nader bekijkt, moet men vaststellen dat in 2012 ruim 2% van de gecontroleerde bestuurders positief bleef (Meesmann & Martensen, 2014, p. 15), waarmee ons land de weinig benijdenswaardige eer heeft enkel Cyprus en Italië achter zich te laten op de Europese rangschikking wat betreft het percentage positieve alcoholcontroles (Meesmann & Martensen, 2014, p. 16). Bovendien bleek uit de meest recente attitudemeting van het Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid [BIVV] dat iets meer dan 13% van de totale Belgische bestuurderspopulatie aangaf zich tijdens de 30 dagen voorafgaand deze meting aan ROI te hebben bezondigd (Boulanger, 2011, p. 39).

Ondanks dergelijke vaststellingen besluiten heel wat auteurs dat ROI relatief weinig criminologische aandacht heeft gekregen en dat het meeste onderzoek naar deze problematiek werd gevoerd vanuit een verkeersveiligheids- en gezondheidsperspectief (Fynbo & Järvinen, 2011, p. 774; DeMichele, Lowe & Payne, 2014, p. 293). Waar het onderwerp wél op (weliswaar schaarse) criminologische belangstelling kon rekenen, is het klassieke afschrikkingsperspectief tot op de dag van vandaag dé geliefkoosde invalshoek gebleken om het fenomeen te bestuderen (Pratt, Cullen, Blevins, Daigle & Madensen, 2006) – een perspectief dat overheden bovendien wereldwijd hebben aangewend als basis voor hun strafrechtelijke aanpak van ROI (Lapham & Todd, 2012, p. 142). Zo werd bijvoorbeeld in ons land op 1 juli 2014 een nieuw Koninklijk Besluit van kracht dat de minimumgeldboetes voor ROI aanzienlijk optrok¹. Vanaf 1 januari 2015 vindt bovendien ook een nieuwe (strengere) wet ingang die onder andere bepaalt dat een veroordeelde ROI'er die binnen de drie jaar op strafrechtelijk vlak recidiveert, zijn rijbewijs voor minstens drie maanden moet inleveren en dat het herstel in het recht tot sturen daarbij afhankelijk wordt gemaakt van het opnieuw

¹ KB tot wijziging van het koninklijk besluit van 19 april 2014 betreffende de inning en de consignatie van een som bij de vaststelling van overtredingen inzake het wegverkeer voor wat het sturen onder invloed van alcohol betreft, *BS* 25 juni 2014 (ed. 1).

afleggen van het theoretisch en praktisch rijexamen én het ondergaan van medische en psychologische onderzoeken².

Een dergelijke aanpak is niet geheel verwonderlijk gezien op basis van het bestaande onderzoek namelijk algemeen wordt aanvaard dat de gepercipieerde zekerheid en (in mindere mate) de gepercipieerde strengheid van de bestraffing voor een heleboel misdrijven belangrijke aspecten zijn waardoor individuen zich conform de wettelijke voorschriften zouden gedragen (Pratt et al., 2006, pp. 368-369). Uit de literatuur blijkt echter ook dat de formele sanctioneringsmechanismen niet geheel in hun opzet slagen om het fenomeen terug te dringen (Davey, Freeman, Palk & Lavelle, 2008, p. 417) en dat informele sanctioneringsmechanismen (zoals schaamtegevoelens en sociale verwerping door de eigen omgeving) misschien zelfs nog belangrijkere stimulansen zouden zijn om zich aan de wet te houden, ook op het vlak van ROI (Anderson, Chiricos & Waldo, 1977; Nagin & Pogarsky, 2001, p. 879).

Als men de beschikbare literatuur bestudeert, dan valt echter op dat het merendeel van deze bevindingen tot stand is gekomen via het (langs kwantitatieve weg) bevragen van studentenpopulaties of van de totale bestuurderspopulatie waarbij het quasi onmogelijk was om een onderscheid te maken tussen de antwoorden van (potentiële) ROI'ers en die van rechtschappen automobilisten. Wright, Caspi, Moffitt en Paternoster (2004, p. 189) suggereren dat wanneer men binnen dergelijke populaties onderzoek naar ROI uitvoert, men in hoofdzaak respondenten bestudeert die naar alle waarschijnlijkheid (te) weinig voeling hebben met het fenomeen waardoor de onderzoeksvaliditeit in het gedrang komt. Pogarsky (2002, p. 446) en Sitren en Applegate (2012, p. 504) merken dienaangaande dan ook misschien wel terecht op dat het afschrikingsonderzoek zich tot nu toe wellicht onvoldoende heeft geconcentreerd op die populaties op wiens maat het strafrechtelijk beleid ter zake eigenlijk zou moeten worden afgestemd, vermits men zich al te vaak heeft bediend van pro-sociale onderzoekspopulaties. Op enkele uitzonderingen na lijkt er dan ook in verhouding amper kwalitatief ROI-onderzoek voorhanden dat peilde naar de inschattingen die daders maakten omtrent de formele strafdreiging voorafgaand hun veroordeling of naar hun beschouwingen betreffende de

² Art. 2-27 wet tot wijziging van de wet betreffende de politie over het wegverkeer, gecoördineerd op 16 maart 1968, van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, van de wet van 21 juni 1985 betreffende de technische eisen waaraan elk voertuig voor vervoer te land, de onderdelen ervan, evenals het veiligheidstoebehoren moeten voldoen en van de wet van 21 november 1989 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, *BS* 9 maart 2014 (ed. 1).

ontvangen formele en informele sancties achteraf. Niettegenstaande reeds sinds de jaren 70 werd gewezen op deze lacunes binnen het afschrikkingsonderzoek naar ROI, lijken deze hiaten volgens de bevindingen van meer recente auteurs (Berger & Snortum, 1986, p. 139; Freeman & Watson, 2006, p. 463; Piquero, Piquero, Gertz, Bratton & Loughran, 2012, p. 631) veertig jaar later nog steeds niet naar behoren te zijn opgevuld.

Deze verhandeling valt uiteen in drie grote onderdelen waarbij in het eerste deel de relevante onderzoeksliteratuur rond dit thema in kaart wordt gebracht. In het tweede deel van deze verhandeling volgt een toelichting bij de belangrijkste onderdelen van het empirisch gedeelte van deze studie, waarbij zowel het kwalitatieve onderzoeksopzet als de resultaten van dit onderzoek worden geëxpliciteerd. Ten slotte vindt de lezer in het derde deel een bespreking van de onderzoeksresultaten in het licht van de eerder besproken literatuur, gevolgd door een opsomming van de belangrijkste beperkingen verbonden aan dit onderzoek en enkele praktische aanbevelingen die op basis van de onderzoeksresultaten konden worden opgesteld.

Deel I: Literatuurstudie

Het eerste hoofdstuk van deze literatuurstudie betreft een korte kennismaking met het (klassieke) afschrikkingsperspectief. In de daaropvolgende hoofdstukken krijgt de lezer achtereenvolgens een kijk op de voor dit onderzoek relevante ROI-literatuur betreffende de formele sanctiedreiging en de formele en informele sanctioneringsmechanismen. Tijdens de totstandkoming van deze literatuurstudie werd gezocht naar wetenschappelijke teksten die in het Nederlandse en Angelsaksische taalgebied zijn verschenen in de tijdperiode tussen de jaren 70 en het heden.

Hoofdstuk 1: De klassieke afschrikkingstheorie en ROI

In de meeste Westerse landen steunt de strafrechtelijke aanpak van ROI in grote mate op theoretische inzichten die voortspuiten uit de klassieke *deterrence*- of afschrikkingstheorie, waarvan Beccaria en Bentham in de 18de eeuw de grondleggers waren (Briscoe, 2004, p. 919; Pogarsky, 2002, p. 431). Volgens deze theorie zal het ongewenste gedrag in kwestie afnemen wanneer onder de rechtsonderhorigen de indruk leeft dat de strafrechtelijke sancties die op het gedrag staan met een grote mate van zekerheid zullen worden opgelegd, dat het daarnaast strenge sancties betreft en dat de bestraffing daarenboven snel³ op de overtreding zal volgen (Ross, 1984, p. 25). Deze premisse leunt dan ook sterk aan bij de rationele keuzetheorie. Daarin wordt gesteld dat mensen rationele wezens zijn die ernaar streven pijn (en bijgevolg ook bestraffing) te vermijden, die vrij zijn in hun keuzes en die zich normconform zouden gedragen omdat ze worden afgeschrikt door de angst voor negatieve gevolgen. Als goede burgers worden ze tenslotte geacht voldoende kennis te bezitten over de wetgeving die het gedrag in kwestie reguleert (Lapham & Todd, 2012, p. 142).

Het klassieke afschrikkingsperspectief is dus één van de vele mechanismen waarmee burgers worden aangespoord om zich aan de wet te onderwerpen (Von Hirsch, Bottoms, Burney & Wikström, 1999, p. 2). Compliantie wordt binnen dit perspectief nagestreefd via de nadruk op instrumentele stimulansen die bij regelovertradingen voorzien in zowel financiële als

³ Volgens Nagin en Pogarsky (2001, p. 865) zou de snelheid waarmee de bestraffing wordt toegemeten voor een ROI-overtreding, géén afschrikkende factor zijn voor dit vergrijp wanneer men de zekerheid en de strengheid van de bestraffing mee in de analyse opneemt. Daarom werd beslist dit aspect in het verdere verloop van deze verhandeling niet meer aan bod te laten komen.

praktische kosten voor het individu (Von Hirsch et al., 1999, p. 4) – in het geval van ROI zijn dit in ons land onder andere de strafrechtelijke geldboete en het verval van het recht tot sturen, beter bekend als het rijverbod. Dit sociale controlemodel ontleent zijn populariteit dan ook in grote mate aan het feit dat het enerzijds een ongecompliceerde verklaring voor en anderzijds een eenvoudige aanpak van criminaliteit aanbiedt (Pratt et al., 2006, p. 367).

Overheden hebben in het verleden dan ook verschillende maatregelen genomen om het afschrikkende karakter van de legale (of zogenaamde formele) strafdreiging inzake ROI te versterken, door voornamelijk in te zetten op de twee belangrijkste aspecten (Pogarsky, 2002, p. 431; Stafford & Warr, 1993, p. 124) van dit sociale controlemodel: het versterken van de gepercipieerde zekerheid en de gepercipieerde strengheid van de bestraffing. Op het vlak van de gepercipieerde strengheid kan men bijvoorbeeld denken aan het verhogen van geldboetes of het verlengen van de duur van het rijverbod (Mullahy & Sindelar, 1994, p. 384), terwijl men de gepercipieerde zekerheid tracht te verhogen door het uitvoeren van meer alcoholcontroles, door het verruimen van het toepassingsgebied waaronder men bestuurders aan een alcoholcontrole kan onderwerpen en door meer media-aandacht te geven aan dergelijke maatregelen die de objectieve pakkans zouden verhogen (Ross, 1984, pp. 27-30). Ondanks het feit dat men in de meeste landen de zwaarte van de sancties voor ROI is blijven opdrijven (Grasmick, Bursik & Arneklev, 1993, p. 55), blijft de recidive voor dit vergrijp wereldwijd echter zeer hoog (Yu, Evans & Clark, 2006, p. 166).

Hoofdstuk 2: Formele sanctiedreiging en ROI

Binnen dit hoofdstuk wordt de literatuur in kaart gebracht die de twee voornaamste aspecten van de formele sanctiedreiging in het kader van ROI heeft behandeld. Na de uiteenzetting over de dreiging die uitgaat van de bestraffingszekerheid, volgt deze over het afschrikkend karakter van de bestraffingsstrengheid.

2.1 De pakkans in het kader van ROI

De bestraffingszekerheid wordt in de literatuur opgevat als de waarschijnlijkheid dat men wordt betrapt tijdens het begaan van een misdrijf, dat men hiervoor wordt veroordeeld of als een combinatie van beiden (Von Hirsch et al., 1999, p. 6). Wanneer men in België een positieve ademanalyse aflegt waarbij de gemeten alcoholwaarde minstens 0,65 mg/l uitgeademde alveolaire lucht [UAL] bedraagt, dagvaardt het openbaar ministerie de betrokkene voor de politierechtbank om zich aldaar te verantwoorden⁴. Vermits uit de meest recente Belgische veroordelingsstatistieken (FOD Justitie, 2012, p. 14) blijkt dat van de 26.801 personen die in 2012 voor dit vergrijp werden gedagvaard er uiteindelijk 26.266 tegen een veroordeling aanliepen, kan men min of meer veilig aannemen dat een positieve alcoholcontrole die in ons land dagvaardingswaardig is, quasi steeds zal uitmonden in een veroordeling. Met deze objectieve realiteit in het achterhoofd zal de bestraffingszekerheid in het verdere vervolg van deze verhandeling derhalve worden opgevat als de kans om met een wettelijk te hoog alcoholgehalte door de politiediensten te worden gecontroleerd. Met andere woorden: de bestraffingszekerheid wordt hier uit pragmatische redenen gelijkgesteld met de pakkans.

2.1.1 *Percepties omtrent de pakkans voor ROI*

Ondanks het feit dat men sinds de jaren 60 van vorige eeuw binnen het afschrikingsperspectief uitgaat van de idee dat het de subjectieve en niet de objectieve pakkans is die voor het afschrikkende effect zou zorgen (Paternoster, 1987, p. 174; Wieczorek, Mirand & Callahan, 1994, p. 313), lijkt het toch zinvol om ook even stil te staan bij het onderzoek dat de objectieve pakkans inzake ROI tegen het licht heeft gehouden. De

⁴ Art. 34 wet van 16 maart 1968 betreffende de politie over het wegverkeer, *BS* 27 maart 1968.

klassieke afschrikkingstheorie gaat er namelijk in beginsel vanuit dat gegevens omtrent de objectieve pakkans een sterke invloed zouden uitoefenen op de subjectieve pakkans (Scheider, 2001, p. 64; Wikström, 2008, p. 350). Beitel, Sharp en Glauz (2000, p. 160) becijferden dat bestuurders met een bloedalcoholgehalte van meer dan één promille gemiddeld tussen de 50 en 200 ritten van ongeveer vijftien kilometer kunnen afleggen zonder aan een alcoholcontrole te worden onderworpen. In de studie van Yu et al. (2006, p. 166) wordt zelfs een nog somberder beeld geschetst. Zij maakten melding van het feit dat geïntoxiceerde bestuurders gemiddeld tussen de 100 en de 1000 ROI-episodes 'succesvol' zouden kunnen uitvoeren zonder tegen de lamp te lopen. Bestuurders met een bloedalcoholgehalte dat boven de twee promille ligt, zouden het hoogste risico lopen om te worden gecontroleerd met 1 kans op 50 (Miller & Windle, 1990, p. 88).

Cijfers voor de Belgische situatie omtrent de objectieve pakkans vinden we terug in de gedragsmetingen inzake ROI die het BIVV uitvoert. In hun meest recente publicatie valt te lezen dat in 2009 slechts 12% van de totale Belgische bestuurderspopulatie aan een alcoholcontrole werd onderworpen, terwijl ongeveer de helft van dat aantal zelfs nog nooit eerder werd gecontroleerd (Riguelle & Dupont, 2012, p. 45). Het wekt dan ook weinig verbazing dat de subjectieve pakkans voor geïntoxiceerde bestuurders in België laag blijft: 65% van de bestuurders schatte hun kansen om aan een alcoholcontrole te worden onderworpen in als zijnde laag tot zeer laag, terwijl slechts 8% zichzelf een hoog risico toedichtte (Boulangier, 2011, p. 23; Riguelle & Dupont, 2012, p. 45).

2.1.2 Determinanten van de pakkansperceptie

Op basis van de geraadpleegde literatuur lijkt het onwaarschijnlijk dat enkel objectieve informatie over de pakkans, voor zover een individu hiervan al op de hoogte zou zijn, de individuele percepties hieromtrent kleurt. Scheider (2001, p. 81) merkt bijvoorbeeld zelfs op dat objectieve cijfers, zoals ze bijvoorbeeld worden verspreid via de media, helemaal geen invloed zouden hebben op de subjectieve inschatting van een potentiële ROI'er om te worden betrapt met een strafbare alcoholconcentratie in het lichaam. Toch lijkt objectief cijfermateriaal niet helemaal zonder effect te blijven wanneer het aankomt op ROI. Wanneer bijvoorbeeld de media uitvoerig aandacht besteden aan grote handhavingsacties, waarbij in ons land de BOB-campagnes als voorbeeld kunnen dienen, zou onder het grote publiek de indruk worden gewekt dat de pakkans relatief hoog is (Thurman, Jackson & Zhao, 1993, p.

260; Tibbetts, 1997, p. 247), soms zelfs in die mate dat men bij sommigen kan spreken van een overschatting (Homel, 1988, p. 80).

In hun onderzoek dat de determinanten van de pakkansperceptie tracht bloot te leggen, wijzen Stafford en Warr (1993, p. 124) er bijvoorbeeld op dat personen die zich schuldig maken aan strafbaar gedrag zonder dat ze worden betrapt per definitie ervaring opdoen met *punishment avoidance*, wat de desbetreffende percepties negatief zou beïnvloeden. Het lijkt hen bovendien ook niet onwaarschijnlijk dat het kunnen 'ontlopen' van alcoholcontroles tijdens ROI-episodes, de subjectieve pakkans zelfs sterker zou doen dalen, dan dat een strafrechtelijke veroordeling achteraf zou bijdragen tot een hogere gepercipieerde pakkans (Stafford & Warr, 1993, p. 125). Frequente ROI'ers zouden in dat opzicht de pakkans voor deze overtreding lager inschatten dan andere bestuurders (Lapham & Todd, 2012, p. 143). Simpson, Beirness, Robertson, Mayhew en Hedlund (2004, p. 262) verwijzen naar deze groep met de term *hard core drinking drivers*: bestuurders die herhaaldelijk rondrijden met hoge alcoholgehalten of die tijdens een alcoholcontrole dergelijke alcoholgehalten laten optekenen. Met hoge alcoholgehalten refereren zij aan waarden die overeenstemmen met 0,66 mg/l UAL of hoger, wat in ons land de drempelwaarde is om voor de politierechtbank te worden gedagvaard. Hierdoor mag men concluderen dat de onderzoekspopulatie van voorliggend onderzoek onder deze noemer valt.

Naast de persoonlijke ervaringen met alcoholcontroles en het ontlopen ervan, zou ook de kennis van andermans ervaringen op dit vlak een invloed hebben op de eigen pakkansperceptie (Stafford & Warr, 1993, p. 126), een bevinding die ook in overeenstemming is met de onderzoeken omtrent ROI van Piquero en Paternoster (1998, p. 30) en van Piquero en Pogarsky (2002, p. 178). Freeman en Watson (2006, p. 468) daarentegen, concludeerden op basis van hun kwantitatieve onderzoek naar recidiverende ROI'ers dat andermans ervaringen met alcoholcontroles of het ontlopen ervan geen impact zouden hebben op de eigen percepties omtrent de pakkans.

Piquero en Pogarsky (2002, p. 178) poneerden in dit kader dat een eerdere positieve alcoholcontrole de subjectieve pakkans in de toekomst zelfs veeleer zou verlagen dan verhogen, iets wat trouwens op het eerste gezicht in tegenspraak lijkt te zijn met enkele van de fundamentele beginselen binnen het afschrikkingsperspectief. In een Australisch onderzoek naar de percepties van ROI-veroordeelden, uitten Freeman, Liossis en David (2006, p. 12) in

dit kader hun bezorgdheid over de bevinding dat iets minder dan de helft van hun respondenten de pakkans voor een dergelijke overtreding nog steeds als laag bestempelde. Als mogelijke verklaring voor dit fenomeen wordt binnen de literatuur verwezen naar het zogenaamde *resetting*-effect (Pogarsky & Piquero, 2003). Wanneer deze denkfout de pakkansperceptie van een veroordeelde ROI'er kleurt, zal hij ervan uitgaan dat het hoogst onwaarschijnlijk is dat hij binnen afzienbare tijd opnieuw tegen de lamp zal lopen. Op basis van zijn eerdere onbestrafte ervaringen zou een alcoholcontrole in de ogen van een ervaren (of zelfs veroordeelde) ROI'er namelijk een hoogst uitzonderlijke gebeurtenis betreffen (Weatherburn & Moffatt, 2011, p. 800).

Ten slotte valt in de relevante literatuur te lezen dat de subjectieve pakkans voor ROI, naast de eerder geschetste factoren, ook wordt beïnvloed door een aantal situationele factoren. Zo zouden de af te leggen afstand (Kulick & Rosenberg, 2000, p. 90), het tijdstip van de ROI-episode (Fynbo & Järvinen, 2011, p. 779; Rosenberg, 1988, p. 99), de locatie van de ROI-episode (Thurman et al., 1993, p. 258) en de mate waarin men verkeersveilig rijgedrag vertoont (Fynbo & Järvinen, 2011, p. 779) allen een niet onbelangrijke bijdrage leveren op dit vlak.

2.1.3 De afschrikkende werking van de pakkans

Wanneer men kijkt naar het onderzoek dat de afschrikkende werking van de pakkans voor ROI tegen het licht heeft gehouden, stoot men op gemengde bevindingen. Piquero en Paternoster (1998, p. 14) dichten de subjectieve pakkans een groot ontradend effect toe: wanneer men de pakkans als voldoende hoog beschouwt, zal men volgens hen aanmerkelijk minder geneigd zijn om in geïntoxiceerde toestand achter het stuur te kruipen. Ook Epperlein (1987, p. 301) schrijft de gepercipieerde pakkans een soortgelijk effect toe. Hij illustreert dit aan de hand van twee publiciteitscampagnes begin jaren 80 in de Amerikaanse staat Arizona die de bevolking informeerden over op til zijnde grootschalige alcoholcontroles in een poging de pakkansperceptie te verhogen. Zijn conclusie was dat deze campagnes een groter ontradend effect bleken te hebben dan de communicatie over het uitvaardigen van de nieuwe ROI-wetgeving die eraan voorafging. Ook Ross (1984, p. 32) merkt op dat de subjectieve pakkans wel degelijk een zeker afschrikkend effect met zich kan meebrengen, maar dat dit effect in de meeste gevallen slechts tijdelijk van aard is en bijgevolg enkel afschrikt in de naweeën van bijvoorbeeld grote handhavingscampagnes die ruime persbelangstelling hebben

genoten. Andere auteurs suggereren op hun beurt dan weer dat de subjectieve pakkans geen afschrikkend effect heeft op potentiële ROI'ers (Berger & Snortum, 1986, p. 149) of dat het effect slechts gering is (Green, 1989, p. 264; Lapham & Todd, 2012, p. 149).

Toch lijkt er een specifieke groep te bestaan voor wie de subjectieve pakkans, hoe hoog men deze ook inschat, helemaal geen ontradend effect heeft: ROI'ers die in meer of mindere mate af te rekenen hebben met een alcoholproblematiek en zich bijgevolg niet willen of kunnen conformeren aan de geldende ROI-wetgeving (Shapiro & Votey, 1988, p. 603). Lapham en England-Kennedy (2012, p. 24) suggereren in dit opzicht dat ongeveer 50% tot 70% van de ROI-veroordeelden met een dergelijke problematiek te kampen heeft.

Daarnaast wijzen een aantal auteurs ook specifiek naar de invloed die alcohol heeft op het perceptievermogen van het individu. Op grond van experimenteel onderzoek concludeerden Morris, Treloar, Niculete en McCarthy (2014, p. 526) dat men de 'gevaren' verbonden aan ROI – zonder deze evenwel verder te specificeren – lager inschat in geïntoxiceerde dan in nuchtere toestand en er bijgevolg in het beslissingsproces minder rekening mee houdt. Wanneer men deze denkwijze doortrekt en bijvoorbeeld ook de kans op betrapping beschouwt als een 'potentieel gevaar', zou men kunnen redeneren dat alcohol een remmende invloed heeft op de afschrikkende werking van de pakkansperceptie.

2.2 De bestraffingsstrengheid in het kader van ROI

Daar waar percepties omtrent de pakkans binnen de klassieke afschrikingsliteratuur heel wat wetenschappelijke aandacht hebben losgeweekt, is het onderzoek naar de gepercipieerde strengheid vooraf een bestraffing relatief schaars (Pratt et al., 2006, p. 368). Dit klinkt echter niet geheel onlogisch gezien het gros van het afschrikingsonderzoek heeft uitgewezen dat van percepties omtrent de bestraffingsstrengheid slechts een zwakke afschrikkende werking uitgaat, zeker wanneer men ze vergelijkt met het effect dat pakkanspercepties op dit vlak kunnen hebben (Anderson et al., 1977; Grasmick & Bryjak, 1980; Nagin & Pogarsky, 2001; Von Hirsch et al., 1999). Ross (1984, p. 32) stelde met een boutade dat zelfs de strengst denkbare straf, namelijk het overlijden ten gevolge van een ongeval op het ogenblik dat men onder invloed rijdt, mensen onvoldoende angst inboezemt om zich van het gedrag in kwestie te onthouden.

Een vaak voorkomend probleem bij het onderzoeken van percepties omtrent de bestraffingsstrengheid is het feit dat eenzelfde straf door verschillende potentiële overtreeders anders kan worden beoordeeld in termen van de negatieve impact die deze voor hen zou opleveren, wat bijgevolg zal leiden tot verschillen in de afschrikkende effecten die ze zou teweegbrengen (Yu et al., 2006, pp. 166-167). Heel wat onderzoek dat tot op heden is gevoerd naar dit aspect van de strafdreiging, lijkt bovendien ook in te boeten aan validiteit vermits het peilde naar de negatieve impact die een bepaalde straf voor ‘een’ niet nader genoemd persoon zou hebben en niet voor het individu in kwestie zelf (Grasmick et al., 1993, p. 50).

2.2.1 Percepties omtrent de bestraffingsstrengheid

Net zoals bij de pakkans het geval is, ontleent de bestraffingsstrengheid voor een bepaald misdrijf haar afschrikkend effect quasi uitsluitend aan de inschatting die een potentiële overtreder hieromtrent maakt (Grasmick & Bryjak, 1980; Nagin, 1998). Zo wordt algemeen aangenomen dat een zekere kennis omtrent de bestraffingsmogelijkheden op het gebied van ROI wenselijk is, willen strafrechtelijke sancties hun beoogd afschrikkend effect bereiken (Kenkel & Koch, 2001, p. 845). Tot op heden werd slechts in beperkte mate onderzoek verricht naar de kennis die burgers hebben over de bestraffing van misdrijven in het algemeen, een bevinding die wederom van toepassing lijkt te zijn op ROI (Piquero et al., 2012, p. 631). Een grootschalig kwantitatief onderzoek dat in de Verenigde Staten peilde naar de kennis van de ROI-wetgeving binnen de totale bestuurderspopulatie vormt één van de uitzonderingen, maar vond bijvoorbeeld weinig bewijs dat personen over de nodige kennis beschikken om dergelijke regels te laten meespelen bij een eventuele ROI-beslissing (Kenkel & Koch, 2001, p. 845).

Toch zijn er een aantal auteurs die voorzichtig gewag maken van het feit dat frequente ROI'ers beter op de hoogte zouden zijn van de potentiële straffen waarmee ze later kunnen worden geconfronteerd, vermits deze groep het meest gebaat is bij deze kennis (Kenkel & Koch, 2001, p. 853; Lapham & Todd, 2012, p. 143, Vingilis, 1990, p. 106). Zij zouden zich hierover niet enkel beter informeren, maar ze zouden relatief gezien ook meer rekening houden dan doorsneebestuurders met de potentiële strafrechtelijke kosten wanneer ze ROI overwegen (Thurman et al., 1993, p. 260). Ook Homel (1988, p. 207) suggereerde eerder al dat de meerderheid van de ROI-veroordeelden vooraf tot op zekere hoogte een vrij accuraat beeld had van de straffen die hen te wachten stonden. Deze bevindingen omtrent ROI sluiten

bovendien ook aan bij de meer algemene stelling van Zimring en Hawkins (1973, p. 146) die opperden dat hoe groter iemands neiging om een bepaald misdrijf te begaan, hoe waarschijnlijker het is dat deze persoon op de hoogte is van de bestraffingsmogelijkheden voor het vergrijp in kwestie.

Briscoe (2004, p. 926) suggereert daarentegen dat het onwaarschijnlijk lijkt dat nog niet-veroordeelde of occasionele ROI'ers een adequate kijk hebben op de strengheid van de straffen inzake ROI, omdat de meeste onder hen niet op de hoogte zouden zijn van de straffen die anderen voor een dergelijk vergrijp kregen opgelegd. Kenkel en Koch (2001, p. 848) stelden op dit vlak bijvoorbeeld vast dat ruim twee derde van de totale Amerikaanse bestuurderspopulatie de bestraffingsstrengheid in het kader van ROI ruimschoots onderschatte.

Wanneer men in de literatuur zoekt naar hoe ROI'ers desgevallend kennisnemen van de bestraffingsmogelijkheden voor deze overtreding, komen een drietal informatiebronnen aan de oppervlakte. Gastil (2000, p. 2228) suggereert dat zij zich in hoofdzaak baseren op eerdere persoonlijke bestraffingservaringen of op die van personen uit hun omgeving, voor zover zij hier weet van hebben. Ook Kenkel en Koch (2001, p. 847) wijzen naar deze twee kennisbronnen en voegen er de mediaberichtgeving als derde bron aan toe. Zij merken daarbij echter op dat het actief op zoek gaan naar informatie over de bestraffingsmogelijkheden een extra inspanning vergt, waardoor het niet onwaarschijnlijk lijkt dat velen zich deze moeite niet zullen getroosten (Kenkel & Koch, 2001, p. 847).

2.2.2 De afschrikkende werking van de bestraffingsstrengheid

Als gevolg van het subjectieve karakter van de bestraffingsstrengheid suggereren Von Hirsch et al. (1999, p. 7) dat er aan een aantal voorwaarden moet worden voldaan om de strengheid van de bestraffing een ontradende rol te laten spelen bij de beslissing om al dan niet bepaalde regels te overtreden. In de eerste plaats moet het individu volgens hen over min of meer correcte informatie beschikken aangaande de strafrechtelijke bestraffingsmogelijkheden en -praktijken voor het misdrijf in kwestie (Von Hirsch et al., 1999, p. 7). Zimring en Hawkins (1973, p. 297) stelden daarentegen dat een gebrek aan kennis niet noodzakelijk leidt tot een daling van het afschrikkende effect voor zover burgers zich er maar van bewust zijn dat er onaangename gevolgen zijn verbonden aan wetsovertredingen.

Daarnaast moet de potentiële overtreder de strengheidspercepties die hij desgevallend heeft over een mogelijke bestraffing contempleren wanneer hij het begaan van de overtreding in overweging neemt, waarbij het van belang is dat hij de potentiële bestraffing als voldoende streng beschouwt (Von Hirsch et al., 1999, p. 7). Zoals eerder al aan bod kwam in het onderdeel over de afschrikkende werking van de pakkans (zie '2.1.3 De afschrikkende werking van de pakkans'), is ook hier de bevinding van Morris et al. (2014, p. 526) vermeldenswaardig dat nuchtere percepties kunnen verschillen van hun geïntoxiceerde tegenhangers waardoor men de potentiële gevaren mogelijks minder belang toekent in het beslissingsproces om al dan niet te ROI'en. Wanneer men deze denkwijze doortrekt en de kans op een strenge straf beschouwt als een 'potentieel gevaar', zou men kunnen redeneren dat alcohol ook een invloed heeft op de afschrikkende werking van de bestraffingsstrengheid. Bovendien is uit de meest recente attitudemeting van het BIVV gebleken dat slechts iets meer dan 11% van de Belgische bestuurders de huidige straffen voor ROI te zwaar vindt (Boulanger, 2011, p. 21), wat een mogelijke indicatie kan zijn voor de strengheidspercepties die hierover bij de Belgische bestuurders leven. Daarnaast merken Kenkel en Koch (2001, p. 847) op dat het niet onwaarschijnlijk is dat mensen de overtreding begaan zonder het te beseffen, waardoor zij geen rekening houden met een mogelijke straf. Boulanger (2011, p. 18) stelde op dit vlak vast dat ongeveer 17% van de Belgische bestuurders de huidige regels onduidelijk zou vinden, bijvoorbeeld wat betreft het aantal standaardglazen dat men mag drinken zonder de wettelijke alcohollimiet te overschrijden. Ten slotte besluiten Kenkel en Koch (2001, p. 847) dat personen geen rekening zouden houden met hun percepties rond de bestraffingsstrengheid indien deze zijn gebaseerd op informatie verkregen via derden en wanneer zij twijfelen aan de juistheid van deze doorgespeelde informatie.

Een laatste relevante factor bestaat er volgens Von Hirsch et al. (1999, p. 7) in dat het individu moet geloven dat er een niet te verwaarlozen kans bestaat dat hij tijdens het begaan van de overtreding zal worden betrapt én dat de straf vervolgens met de gepercipieerde strengheid die hij voor ogen heeft, op hem zal worden toegemeten. Met deze factor verwijzen zij naar het interactie-effect dat zou bestaan tussen de pakkansperceptie en de inschatting die een persoon maakt omtrent de strengheid van de straf. Het bestaan van dit effect werd in het kader van ROI reeds eerder aangetoond door Grasmick en Bryjak (1980, p. 486) en Weatherburn en Moffatt (2011, p. 799): de gepercipieerde zwaarte van de straf zou enkel een afschrikkend effect installeren in hoofde van die individuen die de pakkans voor deze overtreding als voldoende hoog inschatten. Gezien het eerder gepresenteerde cijfermateriaal

(zie '2.1.1 Percepties omtrent de pakkans voor ROI'), blijft het dan ook de vraag in hoeverre de Belgische situatie het mogelijk maakt om aan deze voorwaarde te voldoen. Ook Ross (1984, p. 96) wees eerder al op de doelloosheid van het al te zwaar inzetten op strenge straffen voor ROI in de hoop het fenomeen in te dijken zolang de objectieve pakkans voor deze overtreding uiterst laag blijft. Het geringe vastgestelde afschrikkende effect van de bestraffingsstrengheid dat in de ROI-literatuur een constante lijkt (Briscoe, 2004, p. 925), wordt door Briscoe (2004, p. 920) dan ook verklaard door te verwijzen naar het feit dat het meeste onderzoek hieromtrent werd uitgevoerd binnen contexten waarin de objectieve pakkans voor dit vergrijp relatief laag was.

Hoofdstuk 3: Formele sanctioneringsmechanismen en ROI

Het derde hoofdstuk van deze literatuurstudie start met enkele algemene bevindingen over het ROI-gedrag van veroordeelden sinds hun bestraffing. In de twee daaropvolgende paragrafen volgt een overzicht van de belangrijkste bevindingen uit de relevante ROI-literatuur die aandacht heeft geschonken aan de ontradende effecten van de geldboete⁵ en het rijverbod⁶. Beide sanctioneringsmechanismen maken in België namelijk de kern van de bestraffingspraktijk uit voor ROI, vermits ze haast standaard worden opgelegd wanneer de politierechtbank besluit een persoon te veroordelen voor deze. Hierbij dient te worden opgemerkt dat enkel die studies werden opgenomen die de effecten van beide bestraffingsvormen in het kader van ROI hebben belicht. Het wordt namelijk afgeraden om binnen afschrikkingsonderzoek de ontradende effecten van formele sanctioneringsmechanismen voor een bepaald misdrijf te veralgemenen naar andere misdrijven (Grasmick & Appleton, 1977, p. 25; Von Hirsch et al., 1999, 19).

3.1 De impact van de formele ROI-sanctionering in cijfers

Ongeacht de door de rechtbank opgelegde sancties zouden veroordeelde ROI'ers een relatief hoog risico lopen om vroeg of laat op strafrechtelijk vlak te recidiveren (Ahlin, Zador, Rauch, Howard en Duncan, 2011, p. 141). Cijfergegevens over de Nederlandse situatie tonen bijvoorbeeld aan dat 16% van de bestuurders die in 2007 voor dit vergrijp werden veroordeeld zich binnen de twee jaar opnieuw voor de rechtbank moest verantwoorden voor ROI (Blom, Bregman & Wartna, 2011, p. 62). Wanneer men een strafrechtelijke recidivetermijn van vijf jaar hanteert, ziet men dat dit aantal zelfs stijgt naar bijna 24% als men de specifieke recidive van de in 2005 veroordeelde ROI'ers bekijkt (Blom et al., 2011, p. 63).

Een Nederlands onderzoek dat onder meer de percepties van betrapte ROI'ers onderzocht, kwam echter tot de vaststelling dat formele sancties in het geval van alcoholovertredingen wel degelijk tot een positieve gedragsverandering zouden kunnen leiden (Tierolf, Mein, Drost & De Groot, 2009, p. 53). Sinds hun bestraffing gaf 46% van de bevroegden aan nooit meer te ROI'en terwijl 19% onder hen dit sindsdien naar eigen zeggen minder zou hebben gedaan (Tierolf et al., 2009, p. 53). Deze bevindingen hielden echter geen rekening met de aard of de

⁵ Art. 34 wet van 16 maart 1968 betreffende de politie over het wegverkeer, *BS* 27 maart 1968.

⁶ Art. 38, §1 wet van 16 maart 1968 betreffende de politie over het wegverkeer, *BS* 27 maart 1968.

omvang van de opgelegde sanctie(s), maar wel kon worden afgeleid dat 91% van deze respondenten een geldboete kreeg opgelegd, 34% een rijverbod moest ondergaan, 9% een rehabilitatiecursus moest volgen en 2,5% een voorwaardelijke gevangenisstraf of een taakstraf kreeg opgelegd (Tierolf et al., 2009, p. 52).

3.2 Het ontradende effect van de opgelegde geldboete

Hoewel de geldboete van alle strafrechtelijke sancties wereldwijd ongetwijfeld de vaakst opgelegde, de goedkoopste en zeker niet de minst efficiënte zou zijn, is het naar alle waarschijnlijkheid ook de minst bestudeerde (Zimring & Hawkins, 1973, p. 175). Dit laatste lijkt dertig jaar later op het gebied van ROI onveranderd gebleven, zoals onder anderen Nochajski en Stasiewicz (2006, p. 187) en Weatherburn en Moffatt (2011, p. 789) de afgelopen jaren hebben aangekaart.

De studies die dit wel hebben gedaan, leveren betreffende dit aspect resultaten af die met elkaar in tegenspraak lijken, maar de plaats van herkomst van de studies zou hier in een aantal gevallen voor iets tussen zitten. Taxman en Piquero (1998, pp. 131-132) stelden bijvoorbeeld vast dat geldboetes in Europa een hoger ontradend effect op het ROI-gedrag van veroordeelden zouden hebben dan in de Verenigde Staten het geval is – een bevinding die overigens ook te lezen valt bij Yu (1994, p. 356). Taxman en Piquero (1998, p. 132) schrijven dit toe aan het feit dat de ROI-boetes in Europa meestal hoger zijn en hier vaak meer dan een maandloon bedragen, terwijl deze in de Verenigde Staten de veroordeelde (omgerekend) gemiddeld 200 EUR kosten en de inning van deze geldboetes daar bovendien vaak spaak loopt. Wanneer men ter vergelijking kijkt naar wat de letter van de Belgische wet als strafrechtelijke minimumboete voorschrijft, stelt men vast dat dit bedrag op 200 EUR werd vastgesteld⁷, maar wanneer men de verplichte opdecimen in rekening brengt, ligt de minimumgeldboete voor een ROI'er die door de politierechtbank wordt veroordeeld op 1200 EUR. Ook Homel (in Nichols & Ross, 1988, p. 107) suggereerde dat, althans wat de Australische situatie betreft, hogere geldboetes efficiënter bleken dan boetes die de veroordeelde in totaal minder dan 200 EUR (omgerekend) kostten. Een studie naar de strafrechtelijke recidive van ROI'ers in New York wees ook in de richting van de bevinding dat hoe hoger het boetebedrag is, hoe lager de kans op recidive zou zijn (Yu, 1994, p. 362).

⁷ Art. 38, §2 wet van 16 maart 1968 betreffende de politie over het wegverkeer, BS 27 maart 1968.

Niettemin berichtten praktisch alle veroordeelde ROI'ers in een Amerikaanse (deels) kwalitatief geïnspireerde studie (Lapham & England-Kennedy, 2001, p. 22), dat het risico om in de toekomst opnieuw tegen een geldboete aan te kijken een belangrijke overweging was wanneer ze opnieuw met een ROI-beslissing werden geconfronteerd. Recent veroordeelde ROI'ers in deze studie klaagden ook vaker over het bedrag dat ze moesten ophoesten dan zij bij wie de veroordeling zich al langer in het verleden situeerde, wat kan wijzen in de richting van een tijdelijk afschrikkend effect van de geldboete voor ROI. Veroordeelde ROI'ers die in dezelfde studie (Lapham & England-Kennedy, 2001, p. 22) rapporteerden het gedrag sinds de veroordeling amper of niet meer te hebben gesteld, waren ook eerder geneigd om de financiële kost van de geldboete te vergelijken met andere dingen waaraan ze het bedrag van de geldboete liever hadden gepend. Op die manier lijkt het dat het moeten uitstellen van concrete toekomstplannen in zekere mate bijdraagt tot een potentieel ontradend effect van een opgelegde geldboete voor ROI.

In hun studie naar het effect van hogere geldboetes op de strafrechtelijke ROI-recidive in Australië, stelden Weatherburn en Moffatt (2011) echter geen ontradend effect vast. Veroordeelden die een boete kregen opgelegd die schommelde rond 650 EUR (omgerekend), recidiveerden tijdens een referentieperiode van drie jaar niet minder vaak dan zij die ongeveer 450 EUR (omgerekend) moesten ophoesten (2011, p. 799). Mann, Vingilis, Gavin, Adlaf en Anglin (1991, p. 486) kwamen op basis van kwantificerend onderzoek tot een gelijkaardige bevinding m.b.t. het opleggen van geldboetes in Canada. Volgens hen zouden personen die hogere geldboetes kregen opgelegd wegens ROI in de toekomst meer veroordelingen en alcoholgerelateerde ongevallen achter hun naam krijgen, zonder hier evenwel een verklaring voor aan te bieden. Speurend naar een verklaring waarom hoge(re) geldboetes voor ROI niet zouden resulteren in een afschrikkend effect, wijzen Weatherburn en Moffatt (2011, p. 799) een lage subjectieve pakkans aan als een belangrijke potentiële oorzaak. Tot slot laten Weatherburn en Moffatt (2011, p. 800) ook de mogelijkheid open dat veel ROI'ers te kampen zouden hebben met een alcoholproblematiek, waardoor zij het moeilijker zouden hebben hun rij- en drinkgedrag op rationele wijze op elkaar af te stemmen ongeacht de hoogte van de geldboete die ze in het verleden door de rechtbank kregen opgelegd.

Zoals eerder al werd aangehaald (zie '2.2 De bestraffingsstrengheid in het kader van ROI'), is het echter niet zozeer de hoogte van het effectief opgelegde boetebedrag dat een potentieel afschrikkend effect zou teweegbrengen, maar wel de impact die dit bedrag op de persoonlijke

levenssituatie van de veroordeelde zou hebben. Het is bijvoorbeeld niet ondenkbeeldig dat een geldboete van 1200 EUR minder betekenisvol zal zijn voor een bedrijfsleider dan voor pakweg een werkzoekende. Nichols en Ross (1988, p. 107) verwijzen daarom naar het systeem van de zogenaamde *day fines* dat men in enkele Scandinavische landen gebruikt en waarbij de hoogte van het boetebedrag wordt gebaseerd op het jaarlijkse inkomen van de veroordeelde. Bij een dergelijke proportionele bestraffingsmanier is het dus niet ondenkbaar dat veroordeelde ROI'ers tegen boetes aankijken die hun eigen maandloon evenaren of zelfs overtreffen naargelang de graad van de alcoholintoxicatie. Hierdoor zou de impact op de persoonlijke levenssituatie van de veroordeelde stijgen en bijgevolg ook het ontradende effect van de hem opgelegde geldboete (Nichols & Ross, 1988, p. 108).

Ten slotte zou de mate waarin ROI-veroordeelden akkoord gaan met de hen opgelegde sanctie volgens Tierolf et al. (2009, p. 54) alvast niet bijdragen tot een al dan niet ontradend effect ervan. Hoewel zij hiermee niet expliciet verwijzen naar de geldboete in het bijzonder, maakte deze sanctie wel deel uit van de door hen onderzochte sanctioneringsmechanismen.

3.3 Het ontradende effect van het opgelegde rijverbod

Verschillende auteurs zijn in het verleden tot het besluit gekomen dat een rijverbod in vergelijking met andere strafrechtelijke sancties de bestraffingsvorm is met het grootste ontradende effect op het ROI-gedrag van veroordeelden (Nichols & Ross, 1988, p. 107; Nochajski & Stasiewicz, 2006, p. 186). Zo heeft Amerikaans onderzoek uitgewezen dat ROI'ers die werden veroordeeld tot een rijverbod sinds hun veroordeling gunstigere ongevalstatistieken konden voorleggen dan veroordeelden die hun rijbewijs mochten behouden en een andere sanctie kregen opgelegd (Ross & Gonzales, 1988, p. 379). Nog in de Verenigde Staten, kwamen Sadler, Perrine en Peck (1991, p. 219) tot de conclusie dat een rijverbod een efficiëntere manier was om ROI'ers in de toekomst te behoeden voor nieuwe veroordelingen dan hen een door de rechter opgelegd alcoholprogramma binnen de verslavingszorg te laten volgen of het louter opleggen van een geldboete.

Meer recent vindt op internationaal vlak echter de idee steeds meer ingang dat het combineren van een rijverbod met een alcoholeducatie- of behandelingsprogramma de meest aangewezen manier zou zijn om het fenomeen op strafrechtelijk vlak aan te pakken (DeYoung, 1997, p. 996; Tierolf et al., 2009, p. 49), een mogelijkheid die in ons land echter nog niet tot het

bestraffingsarsenaal voor ROI behoort. Deze tendens sluit aan bij onderzoek dat aantoont dat strafrechtelijke sancties zoals het rijverbod quasi geen impact hebben wanneer er sprake is van een alcoholproblematiek (Yu, 2000, p. 266). Daarenboven stelden Lapham en England-Kennedy (2012, p. 27) op basis van kwalitatief onderzoek bij veroordeelde ROI'ers vast dat slechts een zeer kleine minderheid onder hen het opgelegde rijverbod enig ontradend effect leek toe te schrijven.

Op basis van de beschikbare literatuur kan men bij wijze van vuistregel concluderen dat hoe langer de periode is die een ROI-veroordeelde zijn voertuig aan de kant moet laten, hoe lager de kans zou zijn dat hij in de toekomst voor een nieuw ROI-vergrijp voor de rechter moet verschijnen (Nagin & Pogarsky, 2001, p. 879). Ross en Gonzales (1988, p. 380) halen als mogelijke verklaring voor dergelijke bevindingen aan dat veroordeelde ROI'ers de gewoonten die ze tijdens hun rijverbod ontwikkelen ook in de periode nadien aanhouden. Om een optimaal effect te bereiken inzake ROI-recidive, stellen Nochajski en Stasiewicz (2006, p. 186) dat het rijverbod best tussen een jaar en anderhalf jaar stand zou houden, terwijl – bij wijze van vergelijking – de minimumduur van een door de rechter opgelegd rijverbod in ons land werd vastgesteld op 8 dagen⁸.

Ondanks deze op het eerste gezicht vrij bemoedigende resultaten, merken verschillende auteurs op dat veel bestuurders wiens rijbewijs door de rechtbank werd ingetrokken tijdens de periode van hun rijverbod gewoon blijven rondtoeren (Blom et al., 2009, p. 19; Mann et al., 1991, p. 486; Williams, Hagen & McConnell, 1984, p. 344). Toch lijkt er ook in deze gevallen sprake te zijn van een ontradend effect. Ross en Gonzales (1988, p. 383) stelden op basis van hun onderzoek bijvoorbeeld vast dat de meeste ROI'ers die ondanks hun rijverbod de baan op gaan hun rijgedrag sterk aanpassen uit angst voor de mogelijke gevolgen die zouden voortvloeien uit het rijden zonder geldig rijbewijs. Zij zouden er bijgevolg bijvoorbeeld van afzien om te rijden nadat men alcohol heeft gedronken en zouden zich strikter aan de andere verkeersregels houden. Naast deze veranderingen op het vlak van de kwaliteit van hun rijgedrag, stelden Ross en Gonzales (1988, p. 387) en Wells-Parker en Cosby (1988, p. 15) tevens vast dat deze bestuurders ook minder kilometers aflegden dan in de periodes dat ze wel beschikten over een geldig rijbewijs.

⁸ Art. 38, §1 wet van 16 maart 1968 betreffende de politie over het wegverkeer, BS 27 maart 1968.

Knoebel en Ross (1997, p. 599) stippen aan dat wanneer men besluit het rijverbod aan de laars te lappen, deze beslissing vooral wordt ingegeven vanuit de lage gepercipieerde pakkans, de nood om op de werkplek te raken en de behoefte om sociale activiteiten te ondernemen. Lenton, Fetherston en Cercarelli (2010, p. 642) schuiven dezelfde drie drijfveren naar voren en omschrijven daarnaast ‘sociale activiteiten’ als zijnde het doen van inkopen, het onderhouden van contacten met vrienden en familie en het vervoeren van kinderen in het kader van hun schoolse en buitenschoolse activiteiten.

Het hoge aantal ROI-veroordeelden dat het rijverbod negeert, kan misschien ook een verklaring bieden voor het opmerkelijk lage aantal respondenten dat in de studie van Lapham en England-Kennedy (2012, p. 27) aangaf dat deze sanctie een aanzienlijke impact op hun leven had gehad. In studies waarin expliciet werd gepeild naar de aard van een eventuele impact, heeft men zich in het verleden quasi uitsluitend gericht op de mate waarin deze sanctie een invloed had op de werksituatie van de veroordeelde. Ross en Gonzales (1988, p. 384) stelden betreffende dit aspect vast dat relatief weinig veroordeelden melding maakten van een dergelijke impact, wat voornamelijk toe te schrijven viel aan het feit dat velen erin slaagden deze sanctie verborgen te houden voor hun werkgever. Wanneer er door toedoen van een rijverbod wél sprake was van job- of inkomensverlies, was dit quasi uitsluitend bij veroordeelden die over een geldig rijbewijs moesten beschikken om hun beroep te kunnen uitoefenen (Ross & Gonzales, 1988, p. 385). Ook de onderzoeken van Wells-Parker en Cosby (1988) en Knoebel en Ross (1997, p. 600) wezen uit dat job- en inkomensverlies slechts voorkwam bij een kleine minderheid van de personen die hun rijbewijs moesten inleveren naar aanleiding van hun ROI-veroordeling. Wells-Parker en Cosby (1988, p. 15) rapporteerden wel dat van de veroordeelden die een rijverbod kregen opgelegd in een periode waarin ze werkzoekend waren, ongeveer één op tien onder hen het gevoel had een job te zijn misgelopen ten gevolge van hun veroordeling. Naast de studies die de impact van het rijverbod op professioneel vlak hebben onderzocht, is er ook één studie die gepeild heeft naar de gevolgen van het rijverbod op andere levensdomeinen, hoewel de hoofdfocus van die studie ook weer was gericht op gevolgen voor de tewerkstelling. In lijn met de bevindingen omtrent de redenen waarom men een rijverbod met de voeten trad, maakte een kleine minderheid van de respondenten in de studie van Wells-Parker en Cosby (1988, p. 16) melding dat het rijverbod de relatie met hun familie en in mindere mate met hun vrienden negatief had beïnvloed.

Ten slotte kan ook hier de reeds eerder vermelde bevinding van Tierolf et al. (2009, p. 54) worden aangehaald: de mate waarin ROI-veroordeelden akkoord gaan met de hen opgelegde sanctie zou niet bijdragen tot een al dan niet ontradend effect ervan. Ondanks dat zij in het kader van deze bewering niet expliciet verwezen naar het rijverbod in het bijzonder, maakte deze sanctie wel deel uit van de door hen onderzochte sanctioneringsmechanismen. Ross en Gonzales (1988, p. 388) leken echter wel geneigd het als rechtvaardig bestempelen van het opgelegde rijverbod te beschouwen als een factor die zou bijdragen tot het ontradende effect van een rijverbod.

Hoofdstuk 4: Informele sanctioneringsmechanismen en ROI

Binnen het eerste gedeelte van dit hoofdstuk staat het nut van een uitbreiding van de klassieke afschrikkingstheorie met informele sanctioneringsmechanismen centraal. Daarna volgt een beschrijving van de manier waarop dergelijke mechanismen (i.c. schaamtegevoelens en sociale verwerping) een ontradend effect kunnen teweegbrengen op het ROI-gedrag van een veroordeelde. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een bespreking van de rationalisering die mogelijk de ontradende effecten van zowel schaamtegevoelens als sociale verwerping kunnen ondermijnen.

4.1. Uitbreiding van de klassieke afschrikkingstheorie

Ondanks de historische populariteit van het klassieke afschrikkingsperspectief is uit het voorgaande gebleken dat het gros van het onderzoek naar het afschrikkende karakter van de formele strafdreiging en bestraffing uitwijst dat de kernelementen hiervan er niet steeds in slagen om individuen op duurzame wijze van bepaalde gedragingen, waaronder ROI, af te houden (Davey et al., 2008, p. 417; Freeman et al., 2006, p. 54). Wanneer mensen zich aan bepaalde wetten en regels houden, komt deze volgzzaamheid immers niet enkel voort vanuit instrumentele overwegingen, zoals de angst voor strafrechtelijke sancties (Von Hirsch et al., 1999, p. 4), maar kan ze evenzeer voortvloeien uit de vrees voor andere kosten die deze formele sancties – weliswaar indirect – voor het individu in het leven kunnen roepen (Light, 1994, p. 142; Meier & Johnson, 1977, p. 295; Williams & Hawkins, 1992, p. 293). Daarom zag men sinds de jaren 70 binnen de sociale wetenschappen stilaan de noodzaak in om de klassieke afschrikkingdoctrine uit te breiden met andere sociale controlemechanismen en dus verder te kijken dan de ontradende effecten die een rechtstreeks gevolg zouden zijn van de formele bestraffingspraktijk (Vingilis, 1990, p. 99; Williams & Hawkins, 1986, p. 568). Dit inzicht, dat individuen niet enkel worden afgeschrikt door legale sancties, staat dan ook in zekere zin haaks op het “atomistische beeld” dat de klassieke afschrikkingstheorie van de samenleving lijkt te schetsen: in tegenstelling tot wat het klassieke afschrikkingparadigma lijkt te beweren, zijn mensen geen geïsoleerde en interactieloze wezens die zich enkel zouden laten beïnvloeden door (de dreiging met) formele sancties (Grasmick & Appleton, 1977, p. 16).

De volgzzaamheid die mogelijk ontstaat vanuit de vrees voor deze ‘andere’ kosten is bijgevolg dan ook niet van instrumentele, maar eerder van normatieve aard (Von Hirsch et al., 1999, p. 4). De informele sancties waarop in dit hoofdstuk zal worden gefocust, vloeien weliswaar indirect voort uit de overtreding van wettelijke normen, maar in hoofdzaak bestraffen zij het overtreden van normen die in essentie sociaal van aard zijn. Sociale normen in algemene zin verwijzen naar regels die worden onderschreven door de leden van de sociale groep waartoe het individu behoort en die duidelijk worden vanuit de interactie met andere groepsleden, waardoor deze derhalve als richtsnoeren kunnen dienen voor het eigen gedrag (Cialdini & Trost, 1998, p. 152). Zij refereren dan ook aan een breed spectrum van gedragsregels, waarvan de algemene eisen die de samenleving aan ons gedrag stelt slechts één voorbeeld zijn. De specifieke sociale normen die echter centraal staan binnen deze verhandeling zijn in de eerste plaats de verwachtingen die een individu heeft omtrent zijn eigen gedrag en in de tweede plaats de verwachtingen die significante anderen van ons hebben.

Homel (1988, p. 25) suggereert vanuit deze optiek namelijk dat een individu, naast de dreiging die uitgaat van wat hij omschrijft als “materiële deprivatie” (zoals de geldboete en het rijverbod), tevens onderhevig is aan twee informele sociale controlemechanismen die hem specifiek op het vlak van ROI zouden aanzetten tot normconform gedrag. Het betreft hier enerzijds de invloed van normen die het individu zich eigen heeft gemaakt en anderzijds de dreiging die uitgaat van sociale verwerping door significante anderen (Homel, 1988, p. 25). Wanneer een individu er zich via een veroordeling van bewust wordt dat hij met zijn gedrag bepaalde normen die hijzelf belangrijk acht met de voeten heeft getreden, resulteert dit mogelijk in schaamtegevoelens (Nagin & Pogarsky, 2001, p. 869). Wanneer hij wordt geconfronteerd met negatieve reacties van anderen naar aanleiding van het gedrag dat uitmondde in de veroordeling, zou dit hem in bepaalde gevallen opzadelen met een sociaal stigma (Nagin & Pogarsky, 2001, p. 869). Beide informele sociale controlemechanismen zouden in het kader van ROI dus worden geactiveerd via de formele bestraffing (Anderson et al., 1977, p. 104; Nagin & Pogarsky, 2001, p. 884) en zouden het afschrikkend effect van de formele sociale controlemechanismen volgens bepaalde auteurs op z'n minst kunnen evenaren (Light, 1994, p. 142; Meesmann & Martensen, 2014, p. 15; Nagin & Pogarsky, 2001, p. 879; Wikström, 2008, p. 351). Aberg (1993, p. 295) kwam op basis van een verkennende kwantitatieve studie eerder al tot een gelijkaardige bevinding. Hij schreef het feit dat sociale normen voor ROI'ers een groter ontradend effect zouden hebben dan de formele strafdreiging of eerdere bestraffingservaringen toe aan het gegeven dat de kans op betrapping of een

ongeval in geïntoxiceerde toestand extreem laag is waardoor een (nieuwe) veroordeling hen onwaarschijnlijk lijkt.

Kortom: een veroordeling heeft potentieel het vermogen om zowel het individu zelf als zijn omgeving erop te wijzen dat er met het ROI-gedrag ook bepaalde sociale normen zijn overtreden. Toch blijft het echter de vraag in welke mate frequente of veroordeelde ROI'ers belang hechten aan dergelijke sociale normen die ROI in een negatief daglicht plaatsen (Lapham & Todd, 2012, p. 143). In het verleden is namelijk slechts in zeer geringe mate onderzoek verricht naar het zelfgerapporteerde ontradende effect van schaamtegevoelens en sociale verwerping op het ROI-gedrag van veroordeelden (Freeman et al., 2006, p. 55). Bovendien lijkt na raadpleging van de beschikbare literatuur bijvoorbeeld ook dat de precieze aard van deze sociale normen die na een ROI-veroordeling mogelijk voor een ontradend effect zouden zorgen, slechts zelden of zijdelings is onderzocht. Deze vaststelling werd recent nog onder de aandacht gebracht door Meesmann en Martensen (2014, p. 15) die concludeerden dat er nog steeds relatief weinig is geweten over het verband tussen ROI en sociale normen.

4.2 Het ontradende effect van schaamtegevoelens

Het ervaren van schaamte wordt alom beschouwd als één van de meest intense en pijnlijke emoties van allemaal en duikt op wanneer het individu een gedrag stelt waarvan hijzelf beseft dat het in strijd is met bepaalde geïnternaliseerde normen (Svensson, Weerman, Pauwels, Bruinsma & Bernasco, 2013, p. 23; Grasmick, Bursik & Kinsey, 1991, p. 236). Het betreft hier dus een sanctie die het individu zich in zekere zin zelf oplegt en die gepaard kan gaan met intense gevoelens van schuld of waardeloosheid die voortvloeien uit het besef dat er sprake is van een tegenstelling tussen de huidige zelfperceptie en het ideaalbeeld dat men voor zichzelf voor ogen heeft (Grasmick et al., 1993, p. 43).

Hoewel bepaalde auteurs binnen de criminologische literatuur suggereren dat sterke schaamtegevoelens aanleiding kunnen geven tot probleemgedrag of een versterking ervan, bestaat er binnen de afschrikkingsdoctrine een algemene consensus dat schaamte voor een breed spectrum aan misdrijven ontradend kan werken wanneer men deze gevoelens opvat als informele sancties (Pratt et al., 2006, p. 371). Zo wezen onder anderen Grasmick en Bursik (1990, p. 853) middels kwantitatief onderzoek uit dat schaamtegevoelens een belangrijke

ontradende factor zouden zijn wanneer iemand ROI in overweging neemt. De studie van Freeman et al. (2006, p. 60) die de impact van onder meer schaamtegevoelens op het ROI-gedrag van veroordeelde ROI'ers via kwantificerende weg onderzocht, stelde bij hen echter geen ontradende effecten vast ten gevolge van dergelijke gevoelens. Hierbij dient te worden opgemerkt dat laboratoriumonderzoek dat de invloed van alcohol op persoonlijke normen ten aanzien van ROI heeft onderzocht, uitwees dat men eerder geneigd is om deze normen tussen haakjes te plaatsen wanneer men zich in geïntoxiceerde toestand bevindt (MacDonald, Zanna & Fong, 1995, p. 977). Deze bevinding sluit dan ook nauw aan bij de stelling dat alcohol eveneens zou zorgen voor gewijzigde percepties op het vlak van de afschrikkende effecten van de formele strafdreiging (zie '2.1.3 De afschrikkende werking van de pakkans' en '2.2.2 De afschrikkende werking van de bestraffingsstrengheid').

Wanneer een veroordeelde bijvoorbeeld wordt geconfronteerd met publiciteitscampagnes of nieuwsberichten die wijzen op de gevaren en het gewetenloze karakter van ROI, lijkt het niet onwaarschijnlijk dat dergelijke boodschappen schaamtegevoelens bij hem kunnen oproepen of versterken. In dit geval zouden het dus verwijzingen betreffen naar persoonlijke normen die de ROI-veroordeelde eraan herinneren dat hij met dergelijk gedrag zowel anderen als zichzelf in gevaar kan brengen (Aberg, 1993, p. 294). In slechts één andere studie werd een meer volledig overzicht aangetroffen van de aard van de sociale normen waarvan de overtreding in het geval van ROI schaamtegevoelens zou kunnen opwekken. Wiliszowski, Murphy, Jones en Lacey (1996, p. 27) stelden namelijk op basis van kwalitatief onderzoek vast dat veel van de 200 bevraagde ROI-veroordeelden aangaven zich slechts sinds hun betrapting en veroordeling bewust te zijn geworden van het feit dat zij met hun ROI-gedrag bepaalde (persoonlijke) sociale normen hadden overtreden. Deze respondenten gaven daarbij aan niet te kunnen begrijpen waarom ze dergelijk gedrag hadden gesteld vermits het indruiste tegen hun persoonlijke normen (Wiliszowski et al., 1996, p. 27). Op basis van de interviewextracten die in het desbetreffende onderzoeksrapport werden opgenomen, konden grosso modo een viertal categorieën worden onderscheiden die invulling zouden geven aan deze persoonlijke normen. Het betrof hier, naast het eerdergenoemde besef dat men anderen en zichzelf in gevaar kon brengen, het besef dat men te oud geworden was voor een dergelijke levensstijl, dat men de levenspartner en/of de kroost tekort had gedaan en ten slotte het besef dat men wel eens af te rekenen zou kunnen hebben met een alcoholproblematiek (Wiliszowski et al., 1996, p. 27).

In het geval van een ROI-veroordeling, suggereert Braithwaite (1989, p. 166) echter dat de meeste veroordeelden slechts weinig of zelfs helemaal geen schaamtegevoelens zullen ervaren. Hij lijkt dit toe te schrijven aan de sociale aanvaarding van alcohol en de hoge prevalentiecijfers voor ROI in de meeste Westerse samenlevingen. Toch bleek uit het onderzoek van Freeman et al. (2006, p. 61) dat bijna de helft van de veroordeelden zich wel degelijk schaamde omdat men met het gedrag bepaalde geïnternaliseerde sociale normen had overtreden.

Een cruciale voorwaarde opdat een persoon ten gevolge van zijn veroordeling schaamtegevoelens zou ervaren, zou gelegen zijn in het feit dat hij de opgelegde straf als rechtvaardig moet beschouwen (Von Hirsch et al., 1999, p. 40). Sherman (1993, pp. 460-461) haalt in dit opzicht twee redenen aan waardoor een bestraffing mogelijk als onrechtvaardig wordt ervaren. In de eerste plaats zou dit volgens hem het geval zijn wanneer de rechter zich minachtend uitlaat ten aanzien van de veroordeelde. Daarnaast zou de veroordeelde zich ook onrechtvaardig behandeld voelen wanneer de strafmaat naar zijn gevoel arbitrair werd bepaald, buitensporig is of gewoon onverdiend. Met betrekking tot dit punt is er in de relevante literatuur wel schijnbaar sprake van een consensus onder veroordeelde ROI'ers. Zowel in de studie van Freeman et al. (2006, p. 12) als in die van Ross en Gonzales (1988, p. 386) valt te lezen dat een grote meerderheid binnen deze groep hun straf over het algemeen als rechtvaardig bestempelde.

4.3 Het ontradende effect van sociale verwerping

Naast de sancties opgelegd door de overheid en de sancties die het individu zich in zekere zin zelf oplegt, vormen ook significante anderen een potentiële bron van bestraffing. Wanneer een individu bepaalde normen overtreedt die worden onderschreven door mensen wiens opinies hij belangrijk acht, loopt hij het risico op sociale verwerping (Grasmick et al., 1991, p. 236). Naast fysiologische ongemakken die mogelijk meteen in het zog van de sociale verwerping optreden, kan dit laatste echter ook ernstigere gevolgen hebben op de langere termijn. Zo kan het individu bepaalde voor hem kostbare relaties en het respect van betekenisvolle anderen dreigen te verliezen of mogelijkheden om waardevolle doelen te bereiken zien worden ingeperkt (Grasmick et al., 1993, p. 44; Grasmick et al., 1991, p. 236). Volgens Grasmick en Appleton (1977, p. 16) zou de belangrijkste functie van een

strafrechtelijke veroordeling als sociale controlemiddel er zelfs in bestaan om het individu als een overtreder te brandmerken in de ogen van zijn omgeving.

Uit onderzoek dat onder meer de impact van sociale verwerping op de gedragsintenties van veroordeelde ROI'ers bestudeerde, bleek echter dat de meerderheid van de veroordeelden er geen graten in zag om significante anderen op de hoogte te brengen van hun veroordeling (Freeman et al., 2006, p. 59) en dat sociale afkeuring in voorkomend geval slechts voor een minderheid onder hen een ontradende werking had naar de toekomst toe (Freeman et al., 2006, p. 60). Zoekend naar een verklaring voor deze vaststelling wijzen deze auteurs (Freeman et al., 2006, p. 61) erop dat de invloed van informele sancties zoals sociale verwerping, het sterkst zou zijn tijdens de adolescentie en dat deze invloed afneemt naarmate men ouder wordt. Ook Lapham en Todd (2012, p. 149) betwijfelen op basis van hun onderzoek naar veroordeelde ROI'ers of de sociale normen die vrienden en familieleden omtrent ROI aanhangen, enige invloed hebben op het ROI-gedrag wanneer zij de veroordeelde hiervan op de hoogte brengen. Tenslotte vonden Grasmick en Bursik (1990, p. 854) ook geen bewijs dat dit sociale controlemechanisme mensen zou kunnen weerhouden van ROI. Een Nederlandse studie die onder anderen bij betrapte ROI'ers peilde naar de effectiviteit van de hen opgelegde sancties wees wel in de richting van een ontradend effect dat uitging van sociale verwerping. Zo zou ruim 71% van de bevroegden hun ROI-gedrag aanpassen wanneer bleek dat hun omgeving zo'n gedrag afkeurde (Tierolf et al., 2009, p. 54).

Hoewel men binnen de literatuur algemeen aanneemt dat er een stigma kleeft aan een strafrechtelijke veroordeling (Von Hirsch et al., 1999, p. 40), verschilt de mate van sociale verwerping daarenboven vooreerst naargelang het misdrijf waarvoor men wordt veroordeeld (Light, 1994, p. 142). Wanneer men kijkt naar de percepties van de totale Belgische bestuurderspopulatie betreffende dit punt, ziet men dat ruim 80% ROI bestempelt als eerder onaanvaardbaar gedrag (Boulanger, Dewil & Silverans, 2011, p. 8). Hoewel betrekkelijk veel mensen er waarschijnlijk zulke opvattingen op nahouden en een ROI-veroordeelde bijgevolg als een deviant zouden kunnen bestempelen, zouden slechts weinigen hem ook daadwerkelijk beschouwen als een crimineel die sociale verwerping verdient (Light, 1994, p. 142). Nagin (1998, p. 5) nuanceert deze uitspraak in zekere zin door erop te wijzen dat de mate waarin een veroordeelde sociale verwerping ervaart, vooral afhankelijk is van de zeldzaamheid van een veroordeling voor het misdrijf in kwestie. Hieruit kan men bijgevolg afleiden dat wanneer er zich meerdere ROI-veroordeelden bevinden binnen de sociale kring van de veroordeelde,

deze laatste naar alle waarschijnlijkheid minder negatieve reacties zal krijgen vermits het in de ogen van zijn omgeving in zekere zin een alledaags iets betreft – een proces dat Von Hirsch et al. (1999, p. 8) benoemen als de “destigmatisering” van een overtreding.

Goffman (1971, p. 25) verwijst vanuit dit oogpunt ook naar het bestaan van “meelevende derden” waarmee hij onder anderen personen bedoelt die hetzelfde stigmatiserende kenmerk dragen en hem accepteren en steunen. In dit opzicht stelden Meesmann en Martensen (2014, p. 17) in hun onderzoek naar de invloed van sociale normen op het ROI-gedrag dat een groot aantal ROI'ers binnen de sociale kring het eigen ROI-gedrag zelfs in de hand zou werken. Een tweede categorie “meelevende derden” betreft volgens Goffman (1971, p. 34) de “ingewijden”: personen die door de maatschappelijke structuur met de drager van het stigma zijn verbonden en ervan op de hoogte zijn en van wie hij naar alle waarschijnlijkheid ook weinig sociale verwerping zal moeten vrezen. Het betreft hier bijvoorbeeld naaste familieleden en vrienden (Goffman, 1971, p. 34).

Zelfs al zou er binnen de sociale groep van de veroordeelde een aanzienlijke kans bestaan dat hij als gevolg van zijn veroordeling met negatieve reacties krijgt af te rekenen, dan nog zijn er een aantal factoren die bepalen of de veroordeelde hier in de toekomst op gedragsmatig vlak rekening mee zal houden. De veroordeling moet in de eerste plaats ook bekend zijn aan de significante anderen aan wiens mening hij doorgaans belang hecht. Een vaak voorkomende reactie van iemand die een potentieel stigmatiserend kenmerk bezit, is om dit kenmerk (i.c. de veroordeling) voor anderen verborgen te houden door het te verzwijgen of door erover te liegen (Goffman, 1971, p. 45). In het geval van een ROI-veroordeling is dit zelfs niet geheel onmogelijk, vermits het hier voor de buitenwereld geen zichtbaar stigma betreft voor zover de veroordeelde bijvoorbeeld geen uittreksel uit zijn strafregister moet voorleggen (zoals aan een potentiële werkgever), waarop onder andere de opgelopen veroordelingen voor de politierechtbank staan vermeld⁹. Bushway (in Nagin, 1998, p. 21) maakt in dit opzicht melding van het feit dat zelfs een licht vergrijp dat op zo'n document vermeld staat, een potentiële werkgever er mogelijk van afhoudt de veroordeelde een job te geven. Deze bevinding werd echter eerder al genuanceerd bij de bespreking van het ontradende effect van het rijverbod (zie ‘3.3 Het ontradende effect van het opgelegde rijverbod’).

⁹ Art. 590, 1° Sv.

Daarnaast kan het ook gebeuren dat de veroordeelde schijnbaar onbewogen blijft bij de sociale verwerping, bijvoorbeeld vanuit een bepaald identiteitsgeloof omtrent zichzelf. Hij kan met andere woorden het stigma verwerpen omdat hij zichzelf een normaal en volwaardig persoon vindt ongeacht wat anderen van hem denken (Goffman, 1971, p. 13). Wanneer dit gebeurt en de ROI-veroordeelde de negatieve reacties dus naast zich neerlegt, is er sprake van het rationaliseren van de sociale verwerping waardoor deze geen ontradend effect zal teweegbrengen. Deze techniek wordt verduidelijkt in het volgende onderdeel.

4.4 Het rationaliseren van schaamtegevoelens en sociale verwerping

Vooraleer dit hoofdstuk af te sluiten, dient nog even te worden stilgestaan bij een aantal onderzoeksbevindingen die verwijzen naar een reeks technieken die het potentieel ontradende effect van beide informele sanctioneringsmechanismen kunnen ondermijnen. In een Deens – tevens kwalitatief geïnspireerd onderzoek – troffen Fynbo en Järvinen (2011, p. 775) bij veel van hun vijftientig respondenten sporen terug van neutralisatietechnieken wanneer ze hun ROI-gedrag voor zichzelf of naar anderen toe trachtten te verklaren. Sykes en Matza (1957) beschreven dit soort technieken of “rationalisering” (1957, p. 666) als manieren om zichzelf als het ware immuun te maken voor (opborrelende) schaamtegevoelens (1957, p. 664) of sociale verwerping (1957, p. 665). Van de vijf door Sykes en Matza (1957, pp. 667-669) beschreven rationalisering – “de ontkenning van verantwoordelijkheid”, “de ontkenning van schade”, “de ontkenning van het slachtoffer”, “de veroordeling van de veroordelers” en “het beroep doen op een hogere loyaliteit” – vonden Fynbo en Järvinen (2011, p. 784) enkel voor de derde techniek geen bewijs terug bij hun respondenten. Ook in het kwalitatieve onderzoek van Wiliszowski et al. (1996, pp. 27-28), dat veroordeelde Amerikaanse ROI’ers bevroeg, kwamen dergelijke rationalisering aan de oppervlakte wanneer respondenten terugblikten op hun gedrag. Uit de in hun onderzoeksrapport opgenomen interviewfragmenten valt onder meer af te leiden dat sommigen de verantwoordelijkheid voor het eigen ROI-gedrag bij anderen legden, stelden dat hun gedrag geen gevaar inhield of dat de strafrechtelijke aanpak ervan enkel zou dienen om de overheid van financiële middelen te voorzien (Wiliszowski et al., 1996, pp. 27-28). Bewijs voor het bestaan van dergelijke rationalisering bij betrapte ROI’ers treft men ook aan in het reeds eerdergenoemde Nederlandse onderzoek van Tierolf et al. (2009). In hun studie gaf ruim 60% van de bevraagde respondenten aan dat hun ROI-gedrag geen risico’s inhield voor andere weggebruikers en een vergelijkbaar percentage verklaarde dat hun stuurvaardigheid er tijdens

ROI-episodes niet op zou achteruitgaan (Tierolf et al., 2009, p. 63). Dergelijke rationaliseringen moeten dus in het achterhoofd worden gehouden wanneer men de ontradende effecten van zowel schaamtegevoelens als sociale verwerping probeert bloot te leggen.

Deel II: Empirisch luik

Het eerste hoofdstuk van het empirische gedeelte betreft een uiteenzetting over het onderzoeksopzet van deze studie waarbij enkele methodologische keuzes worden toegelicht. In het tweede hoofdstuk volgt een presentatie van de onderzoeksresultaten die deze studie heeft opgeleverd.

Hoofdstuk 1: Onderzoeksopzet

Het doel van het eerste hoofdstuk van dit empirisch gedeelte bestaat erin stil te staan bij enkele methodologische aspecten van het gevoerde onderzoek. Na een korte toelichting over de probleemstelling, de onderzoeksvragen en het conceptueel kader, volgt een motivering voor de gekozen onderzoeksmethode. Vervolgens komen de criteria aan bod via dewelke de onderzoekseenheden werden geselecteerd, vergezeld van een beschrijving van de manier waarop de participerende respondenten werden bereikt. Daarna wordt ook aandacht geschonken aan de dataverzamelings- en analysemethode om ten slotte te eindigen met een schets van enkele gehanteerde technieken om de validiteit en de betrouwbaarheid van het onderzoek te bewaken.

1.1 Probleemstelling, onderzoeksvragen en conceptueel kader

In dit onderdeel worden zowel het onderzoeksonderwerp als de onderzoeksdoelstellingen geëxpliciteerd. Daarnaast worden ook de onderzoeksvragen die dit onderzoek hebben aangestuurd kort toegelicht en volgt een beschrijving van het gebruikte conceptueel kader.

1.1.1 *Onderzoeksonderwerp en -doelstellingen*

De hoofddoelstelling van het onderzoek is gericht op het verkrijgen van een beter inzicht in de beleving van een strafrechtelijke veroordeling voor ROI. Daarom werden bestuurders die in het kader van deze overtreding werden veroordeeld, voornamelijk bevraagd over hun percepties rond de impact en het ontradende karakter van de formele en informele sanctioneringsmechanismen waarmee ze in het kader van hun veroordeling werden geconfronteerd. Ook werd getracht hun percepties rond de formele strafdreiging voorafgaand

hun betrapting in kaart te brengen, waarbij aandacht werd geschonken aan hun inschattingen m.b.t. de pakkans en de bestraffingsstrengheid voor deze overtreding.

Zoals reeds aangestipt, bestaan er aangaande ROI nog steeds grote lacunes binnen de criminologische literatuur. Zo was het onderzoek tot op heden voornamelijk kwantitatief van aard en onder meer gericht op het beschrijven van de prevalentie en de demografische achtergrondkenmerken van daders (Fynbo & Järvinen, 2011, p. 774). Voorts zijn eerdere onderzoeken veelal gevoerd vanuit een *general deterrence*-perspectief waarbij hoofdzakelijk de strafdreiging en straftoemeting vanuit de formele sociale controle-instellingen centraal stond (Lapham & Todd, 2012, p. 142). Op basis van de geraadpleegde literatuur kan, met daarbij de nodige voorzichtigheid in acht te nemen, worden aangenomen dat er bovendien binnen ons taalgebied nooit eerder een kwalitatief onderzoek werd uitgevoerd dat vanuit een *specific deterrence*-perspectief inspeelt op deze lacunes en daarenboven rekening houdt met de effecten van schaamtegevoelens en sociale verwerping die kunnen fungeren als informele sociale controlemechanismen bij de veroordeelden zelf. Dit gebrek aan inzichten over hoe het samenspel verloopt tussen de formele en de informele sanctioneringsmechanismen heeft volgens Vingilis (1990, p. 112) dan ook het vermogen van beleidsmakers beperkt om op een werkelijk doeltreffende manier op te treden tegen dit fenomeen. Het onderzoek kan dus ook een maatschappelijk belang dienen door nieuwe inzichten aan te reiken – zowel op repressief als op preventief gebied – die een bijdrage zouden kunnen leveren aan het terugdringen van het hoge aantal verkeersslachtoffers ten gevolge van ongevallen waarbij één of meerdere geïntoxiceerde bestuurders betrokken raakten. In een recente studie werd namelijk becijferd dat ongeveer 25% van de verkeersdoden op Europese wegen rechtstreeks te wijten zou zijn aan dit fenomeen (Riguette & Dupont, 2012, p. 5).

1.1.2 Omschrijving van de onderzoeksvragen

Het voorliggende onderzoek zal genuanceerde antwoorden proberen te formuleren op een drietal onderzoeksvragen. Deze worden weergegeven op de volgende pagina.

- 1. Welke inschattingen omtrent het afschrikkende karakter van de formele strafdreiging maakte de veroordeelde voorafgaand de betrapping?**
 - a. Welke inschattingen maakte hij omtrent de pakkans?
 - b. Welke inschattingen maakte hij omtrent de strengheid van de bestraffing?

- 2. Hoe beoordeelt de veroordeelde de formele sanctioneringsmechanismen waarmee hij na zijn veroordeling werd geconfronteerd op hun ontradend effect?**
 - a. In welke mate heeft de opgelegde geldboete een ontradend effect?
 - b. In welke mate heeft het opgelegde rijverbod een ontradend effect?
 - c. Welke invloed had de veroordeling op de pakkansperceptie?

- 3. Hoe beoordeelt de veroordeelde de informele sanctioneringsmechanismen waarmee hij na zijn veroordeling werd geconfronteerd op hun ontradend effect?**
 - a. In welke mate hadden (eventuele) schaamtegevoelens een ontradend effect?
 - b. In welke mate had (eventuele) sociale verwerping een ontradend effect?

De eerste hoofdonderzoeksvraag peilt naar de percepties die leefden bij de veroordeelde voorafgaand zijn betrapping omtrent de twee belangrijkste aspecten van de formele strafdreiging binnen het klassieke afschrikkingsperspectief (Pogarsky, 2002, p. 431): de gepercipieerde pakkans en de gepercipieerde bestraffingsstrengheid. De mate waarin de formele sanctioneringsmechanismen sinds zijn veroordeling een ontradend effect op zijn ROI-gedrag hebben, wordt onderzocht via de tweede hoofdonderzoeksvraag. Het betreft hier de ontradende effecten van de geldboete en het rijverbod, maar er wordt ook nagegaan in hoeverre de veroordelingservaring een invloed heeft gehad op de subjectieve pakkans. Ten slotte tracht de laatste groep onderzoeksvragen de impact vast te stellen van de twee belangrijkste informele sociale controlemechanismen die op het vlak van ROI ontradend zouden kunnen werken (Homel, 1988, p. 25): schaamtegevoelens en sociale verwerping. In het volgende onderdeel worden deze onderzoeksvragen verder verduidelijkt aan de hand van een grafische voorstelling van het gehanteerde conceptueel kader.

1.1.3 Conceptueel kader

Het conceptueel kader dat als routekaart fungeerde tijdens het onderzoek, wordt op de volgende pagina weergegeven in de vorm van twee tabellen. Enerzijds werd een tabel

opgesteld om de percepties rond de formele strafdreiging in hoofde van de veroordeelde – voorafgaand de ROI-episode die aanleiding gaf tot zijn veroordeling – in kaart te brengen (tabel 1). Anderzijds werd een tabel gecreëerd die zou moeten toelaten een overzicht te maken van de percepties die bij de veroordeelde sinds zijn veroordeling leven rond de verschillende sanctioneringsmechanismen waarmee hij werd geconfronteerd (tabel 2).

Tabel 1: Percepties omtrent de formele strafdreiging (pre-betrapping)

		Formele strafdreiging ROI	
		Pakkans	Bestraffingsstrengheid
Perceptie veroordeelde	Inschatting		
	Afschrikkend effect		
	Verklaring		

Tabel 2: Percepties omtrent de ondergane formele en informele sanctioneringsmechanismen (post-veroordeling)

		Sanctioneringsmechanismen ROI			
		Formele sancties		Informele sancties	
		Geldboete	Rijverbod	Schaamtegevoelens	Sociale verwerping
Perceptie veroordeelde	Inschatting				
	Ontradend effect				
	Verklaring				

In beide gevallen gaat het, gezien de huidige stand van het bestaande onderzoek, om rudimentaire tabellen die hoofdzakelijk descriptief van aard zijn. Toch bleken ze ook nuttig om tijdens de dataverzameling en –analyse opmerkzaam te blijven voor het bestaan van mogelijke causale invloeden en relaties. Beide tabellen peilen zowel naar de inschattingen die de veroordeelde maakt(e) omtrent de verschillende opgesomde aspecten, de gedragsmatige effecten hiervan en waar mogelijk ook de verklaring(en) hiervoor.

De inschattingen omtrent de gepercipieerde formele strafdreiging (tabel 1) zou men kunnen situeren op een continuüm gaande van ‘zeer laag’ tot ‘zeer hoog’. Hierbij is het van belang te vermelden dat het bij de inschatting omtrent de verwachte bestraffingsstrengheid voorafgaand

de veroordeling (tabel 1) niet zozeer gaat over de exacte hoogte van een eventuele geldboete of over de precieze duur van een eventueel rijverbod. Eenzelfde sanctie kan namelijk door verschillende personen op het vlak van ‘strengheid’ anders worden beoordeeld wanneer men de negatieve impact die deze sanctie gezien de persoonlijke levenssituatie zou betekenen, ook in rekening brengt (Yu et al., 2006, p. 166). De inschattingen omtrent de ondergane sanctioneringsmechanismen (tabel 2) verwijzen bovendien ook naar de aard en de impact van deze sancties. In geval van de geldboete zou men bijvoorbeeld kunnen denken aan een impact die op financieel vlak ‘aanzienlijk’, dan wel ‘gering’ is, terwijl de inschatting omtrent de ervaren schaamtegevoelens bijvoorbeeld kan verwijzen naar het aantal opborrelende schaamtegevoelens en de aard hiervan.

1.2 Een kwalitatieve onderzoeksmethode

De opgestelde onderzoeksvragen die fungeerden als de rode draad doorheen dit onderzoek, werden beantwoord via de kwalitatieve onderzoeksmethode waarbij de keuze voor deze methode berustte op enkele consciëntieuze overwegingen (Decorte & Zaitch, 2009, p. 29). In de eerste plaats leent een dergelijke methode zich uitstekend tot het demystificeren van een bepaald gedrag, in dit geval ROI, waarover in bepaalde opzichten nog maar weinig is geweten. Dergelijke kwalitatief geïnspireerde studies betreffende het onderwerp die bovendien ook peilen naar zowel formele als informele reacties ten gevolge van de veroordeling zijn schaars, waardoor er maar weinig is geweten over hoe individuele daders omgaan met het ‘totaalpakket’ (Presser & Kurth, 2009, p. 72). Daarnaast is het gebruik van kwalitatieve methoden uitermate geschikt om zogenaamde verborgen populaties en/of moeilijk te bereiken groepen te benaderen en te bevragen – twee kenmerken die eigen zijn aan de onderzoekspopulatie die tijdens dit onderzoek werd bevroegd. Ten derde betreft het hier een behoorlijk gevoelig onderzoeksthema dat bij potentiële respondenten mogelijk onaangename herinneringen en bedreigende emoties zoals schaamte kan opwekken (Svensson et al., 2013). Een kwalitatieve insteek kan in dat opzicht helpen om bij potentiële respondenten dergelijke gevoelens weg te nemen en hen, via de ‘vertrouwensband’ die tussen onderzoeker en respondent ontstaat, tot actieve deelname en tot zo oprecht mogelijke antwoorden te bewegen. Daarenboven merkt Mortelmans (2009, p. 77) op dat zogenaamde ‘hoe’- en ‘waarom’-vragen, die de voorgestelde onderzoeksvragen in belangrijke mate doorkruisen, doorgaans beter kunnen worden beantwoord via een kwalitatief onderzoeksdesign dan via kwantificerende methoden. Ten slotte vinden we bij Christian,

Veysey, Herrschaft en Tubman-Carbone (2009, p. 13) een hoopvolle boodschap terug die bovendien ook de keuze voor deze methode justifyeert. Zij stellen dat personen met een veroordelingsgeschiedenis wel degelijk in staat zijn hun normoverschrijdend gedrag bij te sturen, maar dat het om dit veranderingsproces te kunnen begrijpen, noodzakelijk is om hen in eigen bewoordingen te laten vertellen hoe een bepaald sleutelmoment in hun leven (i.c. een ROI-veroordeling) hen hier al dan niet toe heeft bewogen.

1.3 De selectie van de onderzoekseenheden, contactname en respons

De volgende twee onderdelen geven een verduidelijking bij de manier waarop de onderzoekspopulatie werd afgebakend en op welke manier de respondenten die het eigenlijke steekproefkader zouden gaan uitmaken vervolgens werden geselecteerd. Tevens wordt ook een beschrijving gegeven van de wijze waarop potentiële respondenten werden gecontacteerd en de respons hierop.

1.3.1 Afbakening van de onderzoekspopulatie en steekproeftrekking

Vooraleer men kan overgaan tot de eigenlijke steekproeftrekking, is het noodzakelijk dat de onderzoekspopulatie duidelijk wordt afgebakend en dat de kenmerken die personen moeten bezitten om binnen deze populatie te worden opgenomen, helder worden omschreven (Mortelmans, 2009, p. 101). De onderzoekspopulatie voor dit onderzoek omvat bestuurders die zich voor de politierechtbank hebben moeten verantwoorden voor hun deelname aan het verkeer onder invloed van alcohol. Het betreft hier dan ook in de eerste plaats personen die een voertuig op de openbare weg bestuurden, waarna de politiediensten bij hen een alcoholgehalte constateerden van minstens 0,65 mg/l UAL. In de tweede plaats bevat de onderzoekspopulatie ook die bestuurders die, nadat er bij hen een alcoholwaarde tussen de 0,22 en 0,65 mg/l UAL werd vastgesteld, niet zijn ingegaan op het voorstel tot minnelijke schikking dat hen door het openbaar ministerie werd aangeboden. Daarnaast betreft het ook die bestuurders die, toen ze hier door de politiediensten om werden verzocht, weigerden zich te onderwerpen aan de ademtest of aan de ademanalyse of (zonder wettige reden) weigerden een bloedproef te ondergaan¹⁰. Ten slotte bestaat de laatste positieve voorwaarde om binnen

¹⁰ Art. 34 wet van 16 maart 1968 betreffende de politie over het wegverkeer, *BS* 27 maart 1968.

de onderzoekspopulatie te vallen eruit dat ten aanzien van hen minstens een geldboete en een rijverbod werd uitgesproken.

Uiteindelijk verkeerden negen van de tien geselecteerde respondenten uit de daadwerkelijke steekproef in de positie dat zij door het openbaar ministerie werden gedagvaard omwille van een gemeten alcoholgehalte van minstens 0,65 mg/l UAL. Eén geselecteerde respondent moest zich voor de politierechtbank verantwoorden voor het besturen van een voertuig met een alcoholgehalte tussen de 0,22 mg/l UAL en 0,65 mg/l UAL nadat het voorstel tot minnelijke schikking van het openbaar ministerie naast zich neer werd gelegd. Alle geselecteerde respondenten kregen door de politierechter zowel een geldboete als een rijverbod opgelegd.

Om een scheve steekproef, wat kan leiden tot eenzijdige analyses en bijgevolg tot een oppervlakkig eindrapport (Decorte, 2009, p. 468) te vermijden, werd er geopteerd voor een doelgerichte steekproeftrekking (Miles & Huberman, 1984, p. 27). Bij deze manier van steekproeftrekken wordt vertrokken vanuit een aantal vooraf opgestelde criteria die de onderzoeker in staat moeten stellen zijn respondenten op een dusdanige manier te selecteren dat de onderzoeksvragen op voldoende genuanceerde wijze kunnen worden beantwoord (Mortelmans, 2009, p. 100; Silverman & Marvasti, 2008, p. 166). De criteria die werden nagestreefd, worden geïllustreerd via onderstaande steekproefmatrix (tabel 3), waarbij het de bedoeling was om zoveel mogelijk cellen op te vullen. Zoals blijkt uit onderstaande tabel werden via het bevragen van tien respondenten, een aantal dat toeliet theoretische saturatie (Mortelmans, 2009, p. 110) te bereiken, uiteindelijk zeven van de zestien cellen ingevuld.

Tabel 3: Steekproefmatrix

Geslacht	Leeftijd	Woonplaats	Tijd verstreken sinds veroordeling	
			< 2 jaar	≥ 2 jaar
Man	< 25 jaar	Landelijk	X	
		Stedelijk		
	≥ 25 jaar	Landelijk	X X X	X X
		Stedelijk		X
Vrouw	< 25 jaar	Landelijk		
		Stedelijk		
	≥ 25 jaar	Landelijk	X	X
		Stedelijk		X

Een eerste selectie criterium had betrekking op het tijdstip van de veroordeling. Ligt deze vrij recent in het verleden, dan kan men naar alle waarschijnlijkheid aannemen dat negatieve

geheugeneffecten tot een aanvaardbaar minimum zullen worden beperkt, zeker m.b.t. de concrete ervaringen met de strafrechtelijke sancties gezien dit eenmalige gebeurtenissen betreft (Baarda, De Goede & Van der Meer-Middelburg, 2007, p. 20). Een voordeel van het bevragen van respondenten wiens veroordeling verder in het verleden ligt, is dat zij bijvoorbeeld een vollediger inventaris kunnen opmaken van de langetermijneffecten die de veroordeling had op het vlak van de informele sancties – vermits dit soort sancties en hun effecten zich niet noodzakelijk gelijktijdig met de veroordeling manifesteren. In de uiteindelijke steekproef is het aantal respondenten wiens veroordeling zich minder dan twee jaar in het verleden situeerde in evenwicht met het aantal onder hen bij wie dit niet zo was. Het tweede selectie criterium vormde het geslacht van de veroordeelde omdat een ROI-veroordeling mogelijk anders wordt beleefd door beide geslachten. Mannen worden bovendien niet enkel vaker veroordeeld voor dit vergrijp, zij recidiveren ook beduidend meer op strafrechtelijk vlak (Lapham, Skipper, Hunt & Chang, 2000, p. 1647). De man-vrouwverhouding binnen de uiteindelijke steekproef weerspiegelt ook enigszins deze objectieve realiteit: zeven van de tien respondenten waren mannelijk. De woonplaats van de veroordeelde vormde het derde criterium en dit omwille van twee redenen. Vooreerst zou een rurale leefomgeving zorgen voor een verhoogde kans op sociale verwerping omdat plattelandsbewoners relatief gezien minder mogelijkheden zouden hebben dan stedelingen om een anoniem leven te leiden en bijgevolg een veroordeling voor de buitenwereld verborgen te houden (Grasmick & Appleton, 1977, p. 17). Daarnaast lijkt het ook niet onwaarschijnlijk dat de percepties omtrent de pakkans lager liggen bij plattelandsbewoners gezien de lagere graad van politieaanwezigheid aldaar (Baum, 1999, p. 258). Uit bovenstaande steekproefmatrix valt op te maken dat slechts twee respondenten in een stedelijke omgeving woonden op het ogenblik van hun veroordeling en van het interview. De leeftijd van de veroordeelde vormt het laatste selectie criterium. De invloed van informele sancties zou namelijk het sterkst zijn tijdens de jongvolwassenheid en afnemen naarmate men ouder wordt (Freeman et al., 2006, p. 61). Ondanks het feit dat de uiteindelijke steekproef slechts één veroordeelde bestuurder jonger dan vijfentwintig bevat, lijkt deze verdeling op één welbepaald vlak toch in lijn met de Belgische situatie: uit de meest recente gedragsmeting van het BIVV omtrent ROI blijkt namelijk dat bestuurders jonger dan 25 jaar een lagere ROI-prevalentie hebben dan bestuurders uit de leeftijdsklasse tussen 26 en 39 jaar en dan die uit de leeftijdsklasse tussen 40 en 54 jaar (Riguelle & Dupont, 2012, p. 20). Ook Shapiro en Votey (1988, p. 509) stelden in hun onderzoek vast dat de leeftijdsklasse tussen 26 en 55 jaar de groep vertegenwoordigde waarin het risico op ROI het hoogst lag.

1.3.2 Contactname en respons

De onderzoekseenheden die binnen dit onderzoek centraal staan, belichamen een zogenaamde ‘verborgen populatie’ waardoor men uit deze populatie bijgevolg moeilijk een representatieve steekproef kan trekken (Ponsaers, 2009, p. 7). Deze bevinding liet zich ook in dit onderzoek enigszins doortrekken, met name bij het bereiken van een zo groot mogelijke variëteit aan potentiële respondenten rekening houdend met de vooropgestelde selectiecriteria. Nergens worden namelijk publiek raadpleegbare lijsten bijgehouden van veroordeelde bestuurders, waardoor – met wisselend succes – verschillende wegen werden bewandeld om mogelijke respondenten te bereiken. Niet alleen kostte het enige moeite om potentiële respondenten te identificeren, maar eens geïdentificeerd vergde het vaak ook de nodige overredingskracht om de persoon tot deelname te bewegen. Uit deze contacten bleek dat het voor velen (nog steeds) een beladen onderwerp betrof waar men liever niet (meer) over sprak. Om deze redenen is de uitgevoerde steekproeftrekking dan ook niet zuiver doelgericht van aard, maar vertoont zij ook pragmatische aspecten.

Om het steekproefkader samen te stellen, werden in eerste instantie zittingen van de politierechtbanken te Sint-Truiden en Hasselt bijgewoond met de bedoeling aldaar potentiële respondenten te benaderen. Dit gebeurde middels een contactbrief (zie bijlage 1) die het doel van het onderzoek uit de doeken deed, de anonimiteit bij een eventuele deelname verzekerde en vergezeld ging van een korte mondelinge toelichting. Na op deze manier zeventwintig contacten te hebben gelegd, verklaarde uiteindelijk één persoon zich toch bereid om deel te nemen aan het onderzoek.

Daarnaast werd ook getracht om op soortgelijke wijze respondenten te bereiken via therapeutische centra die zich richten op personen met een alcoholproblematiek en zelfhulpgroepen die tot hetzelfde doel strekken. Schattingen wijzen namelijk uit dat 20% tot 70% van de bestuurders die met een te hoog alcoholgehalte achter het stuur zitten, in meer of mindere mate met een dergelijke problematiek te kampen hebben (Lapham & England-Kennedy, 2012, p. 24; Vingilis, 1990, p. 104). De twee gecontacteerde therapeutische centra vonden het echter niet opportuun om mee te werken, hetzij omdat dit naar eigen zeggen het hulpverleningsproces van hun cliënten mogelijk kon verstoren, hetzij omdat een dergelijke veroordelingsgeschiedenis van cliënten bij de intakegesprekken niet werd bevraagd. Na contact met een lokale zelfhulpgroep bleek één lid bereid om te getuigen,

maar deze persoon werd uiteindelijk niet weerhouden in de uiteindelijke steekproef omdat de veroordeling reeds dateerde van eind jaren 70 waardoor het risico op geheugeneffecten te hoog werd geacht.

Op een internetforum waar mensen terechtkunnen met juridische vragen allerhande werd gezocht naar *threads* aangemaakt door mensen die met vragen zaten over een veroordeling wegens het rijden onder invloed van alcohol. Op deze manier werden vijf potentiële respondenten gecontacteerd, waarvan er twee in de uiteindelijke steekproef zijn terechtgekomen.

Vervolgens werden in de eigen kennissenkring van de onderzoeker drie geschikte respondenten aangetroffen, waarvan er twee hun medewerking hebben verleend. Ook werd aan andere leden van de eigen kennissenkring gevraagd uit te kijken naar leden uit hun respectievelijke sociale kringen die in aanmerking kwamen én bereid waren om mee te werken aan het onderzoek. Via deze weg konden nog eens vier respondenten aan de steekproef worden toegevoegd op een totaal van negen gecontacteerden. In al deze gevallen kregen de potentiële respondenten ook een exemplaar van de eerder vermelde contactbrief overhandigd, al dan niet voorzien van een mondelinge toelichting door de tussenpersoon.

Telkens een respondent aan het onderzoek had deelgenomen, werd er ook een beroep gedaan op de sneeuwbal methode (Mortelmans, 2009, p. 104) in de hoop via zijn of haar persoonlijke netwerk een nieuwe pool potentiële respondenten te kunnen aanboren. Deze methode leverde drie contactnames met potentiële respondenten op waarvan er één in de steekproef werd opgenomen.

1.4 Dataverzamelingmethode

Via dit onderdeel krijgt de lezer meer inzicht in de keuze voor de gehanteerde onderzoeksmethode, de manier waarop de data werden verzameld en de nadelen die hieraan waren verbonden.

1.4.1 De gehanteerde onderzoeksmethode

Als grondvorm voor dit onderzoek werd geopteerd voor een kwalitatieve survey met diepte-interviews, tevens de meest gebruikte variant binnen de kwalitatieve onderzoekstraditie (Mortelmans, 2009, p. 96). Het betrof hier halfgestructureerde interviews waarbij er geen gebruik werd gemaakt van een rigide vragenlijst, maar waarbij de onderzoeker zich tijdens het interview liet leiden door een interviewschema met daarin richtinggevende vragen over de gespreksonderwerpen die idealiter aan bod zouden moeten komen (Baarda et al., 2007, p. 16).

De reden voor deze keuzes was *grosso modo* drieërlei. Vooreerst kunnen diepte-interviews voor heel uiteenlopende onderzoeksvragen worden aangewend en zijn ze uitermate geschikt bij het bestuderen van beslissingsprocessen en motieven (Beyens & Tournel, 2009, p. 204), zoals iemands keuze om na een veroordeling toch nog in geïntoxiceerde toestand achter het stuur te kruipen. Omdat ze daarenboven ook gericht zijn op het blootleggen van het perspectief en de betekeniswereld van een respondent (Beyens & Tournel, 2009, p. 206), lijken ze ook buitengewoon nuttig om te gebruiken in een onderzoek naar de percepties van ROI-veroordeelden. Ondanks het feit dat verschillende wetenschappers de laatste decennia het belang hebben onderlijnd van het via kwalitatieve weg bevragen van dergelijke veroordeelden, zijn deze aanbevelingen tot op heden vaak dode letter gebleven. Nochtans betreft het hier personen die een verhoogd risico lopen om het gedrag (na verloop van tijd opnieuw) verder te zetten, waardoor het een groep betreft die een grote bijdrage kan leveren aan de stand van het onderzoek betreffende dit onderwerp binnen het afschrikkingsperspectief (Green, 1991, p. 3). Ten slotte laat de halfgestructureerde variant ook de nodige ruimte voor eigen inbreng van de respondent (Beyens & Tournel, 2009, p. 207). Gezien de huidige stand van het onderzoek betreffende het onderzoeksthema, kunnen respondenten namelijk relevante belevingsaspecten aanreiken die nog niet eerder in de literatuur werden beschreven, wat bij een meer gestructureerde variant minder waarschijnlijk lijkt.

1.4.2 Verloop van de interviews

Bij aanvang van elk interview werd iedere respondent de mogelijkheid geboden een zogenaamd *informed consent*- of toestemmingsformulier (zie bijlage 2) te laten opmaken, waarbij hij onder andere verklaarde op de hoogte te zijn van de aard en de belasting van het onderzoek en er vrijwillig aan deel te nemen. De onderzoeker verklaarde met dit instrument

desgevallend ook nog eens schriftelijk garant te staan voor een volledig geanonimiseerde verwerking van de persoonsgegevens van de respondent. Op deze manier werd getracht het vertrouwelijke en anonieme karakter van de gesprekken nogmaals te benadrukken in de hoop de respondenten tot zo oprecht mogelijke antwoorden te bewegen. Drie van de tien respondenten maakten van deze mogelijkheid gebruik. Daarenboven werd voor de start van gesprek het anonieme karakter van het onderzoek ook nog eens mondeling benadrukt en werd de toestemming van de respondent gevraagd om een audio-opname van het gesprek te maken.

Het interviewschema dat als richtsnoer fungeerde tijdens de interviews (zie bijlage 3), werd inhoudelijk grotendeels opgebouwd rond de drie volgende pijlers: (1) percepties omtrent de pakkans en bestraffingsstrengheid voorafgaand de betrapping, (2) percepties omtrent de impact, het ontradende karakter en het nut van de ontvangen geldboete en het opgelegde rijverbod en (3) percepties omtrent het optreden, de impact en het ontradende effect naar de toekomst toe van schaamtegevoelens en negatieve reacties uit de eigen omgeving. Aan het einde van dit gedeelte werd ook nog gepeild naar de gedragsintenties van de respondent inzake ROI op basis van een uitgewerkt scenario en vervolgens ook naar het eigenlijke ROI-gedrag van de respondent sinds de veroordeling. Met deze toevoeging werd getracht de mogelijke (weliswaar momentane) impact na te gaan van de ontradende effecten van de formele en informele sanctioneringsmechanismen in een hypothetische en/of reële situatie waarin de respondent een keuze moest maken om al dan niet te ROI'en, voor zover dit niet reeds eerder spontaan in de gesprekken aan bod was gekomen.

Bij het opstellen van het interviewschema werd rekening gehouden met de aanbevelingen van Baarda et al. (2007, pp. 28-31) m.b.t. de logische volgorde van de verschillende gespreksonderwerpen. Zo werden de respondenten bijvoorbeeld eerst bevraagd over hun percepties omtrent de formele sancties, vooraleer het potentieel meer bedreigende gedeelte rond de informele sancties aan bod kwam – een techniek die toelaat de respondent geleidelijk vertrouwd te maken met de interviewsituatie en de interviewer. Daarnaast werd het interviewschema ook chronologisch gestructureerd. Zo kwamen bijvoorbeeld de percepties omtrent de formele strafdreiging voorafgaand de betrapping tijdens het gesprek eerst aan bod, waarna werd overgegaan tot het peilen naar de effecten die de formele en informele sanctioneringsmechanismen veroorzaakten. Aan het einde van elk onderdeel werd er ook voorzien in de mogelijkheid voor de respondent om dingen te verduidelijken, uitspraken bij te stellen of toevoegingen te formuleren.

Het nut van een dergelijk richtinggevend interviewschema bij halfgestructureerde interviews werd eerder al beschreven door Wiliszowski et al. (1996, pp. 9-10). Naar aanleiding van hun onderzoek naar het recidivegedrag van veroordeelde ROI'ers merkten zij op dat deze dataverzamelmethode voor hen uitermate geschikt bleek om deze onderzoekspopulatie open te laten spreken over hun veroordeling en ROI-verleden. Zij stelden vast dat een richtinggevend interviewschema de vereiste ruimte liet om bepaalde situationele factoren die in de perceptie van de respondent belangrijk zijn aan bod te laten komen. Het halfgestructureerde karakter van de interviews zorgde er ook in voorliggend onderzoek voor dat bepaalde voor de respondent belangrijke onderwerpen uitvoeriger werden besproken dan topics die voor hem minder relevantie hadden. Gezien de hoofdzakelijk verkennende insteek van dit onderzoek, bleek het ook een geschikte manier om respondenten de mogelijkheid te laten om op een spontane manier zelf bepaalde inzichten of aanvullende aspecten aan te dragen over thema's waar in de relevante literatuur nog lacunes rond bestaan. Dit sluit ook aan bij de opmerking van Miles en Huberman (1984, p. 35) dat een (te) zeer gestructureerde variant niet het gewenste resultaat zal opleveren wanneer men een verkennende en grotendeels beschrijvende studie uitvoert over een sociaal fenomeen waarover in bepaalde opzichten weinig bekend is.

De keuze om te peilen naar de gedragsintenties via een hypothetisch scenario verdient ook enige toelichting. Allereerst laat een dergelijke aanpak toe om meer genuanceerde antwoorden te verkrijgen over bijvoorbeeld de ontradende effecten van de opgelegde formele sancties, dan wanneer men zich enkel op de eerder gestelde en meer algemene vragen zou baseren (Beyens & Decorte, 2009, p. 113). Om via een bepaald scenario de kansen op valide antwoorden zo hoog mogelijk te houden, is het noodzakelijk dat de hypothetische situatie voor de respondent zo realistisch mogelijk en herkenbaar wordt voorgesteld (Pogarsky, 2002, p. 435; Von Hirsch et al., 1999, pp. 34-35). Daarom werd het scenario grotendeels gebaseerd op de gebruikte varianten uit eerdere, weliswaar kwantitatief geïnspireerde, ROI-studies (Piquero & Pogarsky, 2002, p. 117; Pogarsky, 2002, p. 437). Ten slotte is het aangeven en toelichten van de keuze die men in een hypothetische situatie zou maken naar alle waarschijnlijkheid minder bedreigend dan aangeven hoe men in concrete situaties heeft gereageerd wanneer men moest beslissen om al dan niet te ROI'en. Op deze manier werd gepoogd de problematiek van sociaal wenselijke antwoorden tot een minimum te beperken en de respondent voor te bereiden op de vraag of hij sinds de veroordeling daadwerkelijk nog een ROI-episode had

gekend en op welke manier de onderzochte aspecten binnen het onderzoek daarbij desgevallend al dan niet een ontradende rol hadden gespeeld.

Drie van de tien interviews werden afgenomen in een horecagelegenheid, zes interviews werden uitgevoerd bij de respondent thuis en één interview vond plaats bij de onderzoeker thuis – telkens op vraag van de respondent. De duur van de interviews overschreed in vrijwel alle gevallen de geraamde interviewduur van 60 minuten die vermeld stond in de contactbrief: de gemiddelde gespreksduur bedroeg ongeveer 85 minuten.

1.4.3 Nadelen verbonden aan de onderzoeksmethode

Zoals aan elke onderzoeksmethode zijn er ook aan de voor dit onderzoek gehanteerde methode enkele nadelen verbonden. In dit onderdeel worden de nadelen die voor dit onderzoek het meest relevant bleken kort toegelicht.

Een problematisch aspect dat gezien de aard van het onderwerp voor de hand ligt, is dat van de sociale wenselijkheid. Dit probleem, dat vooral opduikt in criminologisch onderzoek waar respondenten worden bevraagd over het eigen normoverschrijdend gedrag (Pauwels & Ponsaers, 2009, p. 105) en ook eigen is aan studies omtrent ROI (Nochajski & Stasiewicz, 2006, p. 181) speelde ook mee in deze studie. Ondanks het feit dat er in het kader van de contactnames, het opstellen van het onderzoeksinstrument en het toestemmingsformulier maatregelen werden ingebouwd die de anonimiteit en vertrouwelijkheid waarborgden om de kans op sociaal wenselijke antwoorden zoveel mogelijk te beperken (zie ‘1.3.2 Contactname en respons’ en ‘1.4.2 Verloop van de interviews’), bleek er achteraf toch tegenstrijdige of incorrecte informatie de gesprekken te zijn binnengeslopen. Wanneer dit onomstotelijk kon worden vastgesteld, werd met de desbetreffende passages geen rekening gehouden in de analyse. Aangezien sociaal wenselijke antwoorden ook een bedreiging vormen voor de onderzoeksvaliditeit, komt dit aspect ook nog aan bod in het hoofdstuk dat handelt over de kwaliteit van het onderzoek (zie ‘1.6 Kwaliteit van het onderzoek’).

Tegenstrijdige of incorrecte antwoorden zijn niet noodzakelijk het gevolg van sociaal wenselijke antwoorden, maar kunnen ook het gevolg zijn van nadelige geheugeneffecten (Pauwels & Ponsaers, 2009, p. 106). Zo waren er bijvoorbeeld vijf respondenten in de steekproef wiens veroordeling langer dan twee jaar geleden had plaatsgevonden, waarbij het

maximum zelfs vijftien jaar bedroeg. Omdat het voor dergelijke respondenten niet altijd eenvoudig is om bepaalde gebeurtenissen of emoties terug voor de geest te halen, werden er tijdens dergelijke gesprekssituaties, zoals Baarda et al. (2007, p. 37) voorschrijven, extra brede en open beginvragen gesteld. Deze moesten de respondent in staat stellen om naar die periode terug te keren om zo de gevoelens, indrukken en herinneringen uit die periode zo adequaat mogelijk voor de geest te halen.

De keuze voor een kwalitatieve onderzoeksmethode, die inherent gepaard gaat met een relatief kleine steekproef, zorgt ervoor dat generalisaties naar de populatie – zoals gebruikelijk in de kwantitatieve onderzoekstraditie – onmogelijk zijn (Mortelmans, 2009, p. 100). Op basis van de tijdens dit onderzoek geanalyseerde data zal er dan ook niet beweerd worden tot verregaande causale conclusies te kunnen komen, waardoor de onderzoeksresultaten hoofdzakelijk als verkennend moeten worden beschouwd. Zoals ook Lapham en England-Kennedy (2012, p. 18) aanhaalden in hun kwalitatieve studie naar het ontradende karakter van formele sancties, bestaat er ook hier trouwens een grote waarschijnlijkheid dat de percepties van de tien respondenten uit deze studie niet noodzakelijk overeenkomen met die van de grotere populatie ROI-veroordeelden. Toch is er dankzij de diepgaande bevragingen en beschrijvingen van de indrukken van de respondenten sprake van een zekere “overdraagbaarheid” van de resultaten (Maesschalck, 2009, p. 130). Wanneer de lezer met soortgelijke cases – rekening houdend met de criteria via dewelke de onderzoekspopulatie werd afgebakend en de steekproef werd getrokken – wordt geconfronteerd, zou hij op basis van dit onderzoeksrapport in staat moeten zijn te beoordelen of de onderzoeksresultaten ook van toepassing zijn op de cases die zijn interesse hebben losgeweekt.

Een ander nadeel verbonden aan het kiezen voor een kwalitatieve onderzoeksmethode met halfgestructureerde interviews waarbij de respondent ruime mogelijkheden krijgt tot het aanbrenge van voor hem relevante belevingsaspecten, is de hoeveelheid data die tijdens het onderzoek wordt verzameld (Decorte, 2009, p. 457; Miles & Huberman, 1984, p. 17). Zo leverden de uitgetypte interviews alleen al in totaal ongeveer 210 A4-pagina's aan data op. Ondanks de vaststelling dat heel wat materiaal dat aanvankelijk irrelevant leek voor het onderzoek tijdens de opeenvolgende analysefasen (zie ‘1.5 Analysemethode’) tóch aan relevantie won, bleek een niet onaanzienlijke hoeveelheid van de data ongeschikt voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

1.5 Analysemethode

Zodra een interview was afgenomen, werd het verbatim getranscribeerd en vervolgens verder beheerd binnen het softwarepakket NVivo. Op deze manier maakte de onderzoeker, na het verzamelen van de data, een tweede keer kennis met het verzamelde materiaal – een eerste maar belangrijke fase tijdens de kwalitatieve analyse (Decorte, 2009, p. 456). De gebruikte software maakte het vervolgens mogelijk om op overzichtelijke wijze de verzamelde data te coderen en de gecodeerde segmenten recursief op elkaar te betrekken tijdens het verdere verloop van de data-analyse (Bazeley & Richards, 2000).

Dit codeerproces gebeurde in drie fasen: open coderen, axiaal coderen en ten slotte selectief coderen. Tijdens de fase van het open coderen was het de bedoeling om de interviewdata op te delen in kleinere stukken tekst en deze een label toe te kennen (Mortelmans, 2007, p. 356). Dit ging bovendien gepaard met een forse datareductie door de voor dit onderzoek relevante datasegmenten van de irrelevante te onderscheiden (Decorte, 2009, p. 458). Na deze eerste codeerfase bleven nog steeds een honderdvijftigtal codes over. Deze werden tijdens de fase van het axiaal coderen geordend en met elkaar verbonden tot concepten (Mortelmans, 2007, p. 356) waarbij ook desgevallend de eigenschappen en dimensies van de concepten konden worden uitgewerkt (Mortelmans, 2007, p. 393). De beknopte versie van de codeboom die zich tijdens deze fase geleidelijk aan ontwikkelde is te raadplegen in bijlage 4. Tijdens de laatste fase van het codeerproces, het selectief coderen, werden de concepten met elkaar in verband gebracht tot een samenhangend geheel (Mortelmans, 2007, p. 413).

Binnen het kwalitatieve onderzoek lopen de dataverzameling en –analyse idealiter door elkaar zodat er een cyclisch proces ontstaat waarbij de dataverzameling en –analyse elkaar afwisselen (Mortelmans, 2007, p. 357). In dit onderzoek werd, omwille van het beschikbare tijdsbudget, geopteerd voor wat Mortelmans (2007, p. 359) het “aangepaste praktijkmodel” noemt. De data werden eerst allemaal in één beweging verzameld waarna het codeerproces van start ging op een subset van de data – in dit geval vier interviews. Nadat deze vier interviews open en axiaal waren gecodeerd, werden de overige interviews (met de eerder bekomen axiale codes in het achterhoofd) opnieuw open en vervolgens axiaal gecodeerd en betrokken op de eerder gecodeerde data. Waar mogelijk werden de bestaande concepten verder uitgewerkt en waar nodig bijgesteld in het licht van deze nieuwe data. Ten slotte werden de uitgewerkte concepten selectief gecodeerd.

1.6 Kwaliteit van het onderzoek

Binnen de kwalitatieve onderzoekstraditie bestaan er een aantal kwaliteitscriteria die toelaten om een dergelijk onderzoek op zijn methodologische waarde te beoordelen. In het werk van Maesschalck (2009) worden in dit opzicht een aantal maatstaven aangereikt die van bijzonder nut zijn gebleken bij het uitvoeren van dit onderzoek, namelijk: het bewaken van de *interne* en *externe validiteit* enerzijds en van de *interne* en *externe betrouwbaarheid* anderzijds. In deze paragraaf wordt dan ook gepoogd de lezer er, aan de hand van een aantal geïmplementeerde technieken, van te overtuigen dat de nodige aandacht werd geschonken aan het afleveren van een voldoende valide en betrouwbaar eindrapport.

1.6.1 Validiteitsverhogende technieken

Via datatriangulatie, wat verwijst naar het combineren van verschillende databronnen, werd getracht om de geloofwaardigheid van de gemaakte claims in het onderzoek te verhogen (Maesschalck, 2009, p. 134). De onderzoeker baseerde zich daarom niet louter op de data die mondeling werden verkregen tijdens de halfgestructureerde interviews, maar liet zich waar mogelijk ook leiden door eigen observaties ter zitting (in één geval) of door officiële documenten, zoals het aanvankelijk proces-verbaal dat de vaststellingen van de verbalisanten bevat of het vonnis van de politierechtbank, indien de respondent deze (nog) in zijn bezit had en bereid was deze voor te leggen. Dit laatste was het geval bij vier respondenten, waardoor het bijvoorbeeld makkelijker was om terug te keren naar het moment van de overtreding en de veroordeling. Op deze manier werd tevens geprobeerd mogelijke sociaal wenselijke antwoorden of geheugeneffecten (zie '1.4.3 Nadelen verbonden aan de onderzoeksmethode') te detecteren.

Een tweede gehanteerde techniek om de onderzoeksvaliditeit te verhogen, berustte op het weerlegbaarheidsprincipe. Silverman en Marvasti (2008, p. 261) omschrijven dit als de noodzaak zich te hoeden voor té snelle conclusies omtrent vermeende relaties die op het eerste gezicht zouden kunnen blijken uit de data. Wanneer respondenten bijvoorbeeld een hoge subjectieve pakkans naar voren schoven als drijfveer om sinds hun veroordeling niet meer te ROI'en en uit het verdere verloop van het interview bleek dat dit alsnog het geval was geweest, werd er door de beschikbare data met de literatuur of andere datasegmenten in verband te brengen, gekeken of deze claim niet kon worden weerlegd. Zo werd er dan

bijvoorbeeld nagegaan of er door de mate van alcoholgebruik eventueel sprake kon zijn geweest van een incongruentie tussen de percepties in nuchtere en geïntoxiceerde toestand.

1.6.2 Betrouwbaarheidsverhogende technieken

Om ervoor te zorgen dat de interne betrouwbaarheid van het onderzoek zo goed mogelijk gewaarborgd bleef, wat inhoudt dat andere onderzoekers op basis van dezelfde dataset tot vergelijkbare bevindingen zouden moeten kunnen komen (Maesschalck, 2009, p. 131), werden enkele aanbevelingen van Silverman en Marvasti (2008, pp. 270-273) hieromtrent ter harte genomen. Zo werd er bij het transcriberen van de opgenomen interviews gestreefd de bewoordingen van zowel de onderzoeker als de respondent verbatim weer te geven en daarenboven ook aandacht te schenken aan non-verbaal taalgebruik en factoren die de interactie tussen de gesprekspartners zouden kunnen hebben beïnvloed, zelfs al leken deze op het eerste gezicht triviaal. Bovendien werd er ook getracht tijdens het rapporteren zoveel mogelijk gebruik te maken van zogenaamde *low-inference descriptors* (Silverman & Marvasti, 2008, p. 271). Hiermee werd gepoogd de eigen (mis)interpretaties van de onderzoeker niet de bovenhand te laten nemen in de analyse. Daarom werden de analyseresultaten zoveel mogelijk ondersteund door interviewextracten die de letterlijke bewoordingen van de respondent bevatten.

Ook aan de externe betrouwbaarheid, wat behelst dat andere onderzoekers op basis van nieuwe data tot gelijkaardige conclusies omtrent het fenomeen ROI zouden moeten kunnen komen (Maesschalck, 2009, p. 133), werd de nodige zorg besteed. In dit opzicht werd er zoveel mogelijk relevante informatie over de methodologische aspecten van dit onderzoek toegevoegd aan dit onderzoeksrapport (zoals onderzoeksvragen, interviewschema, selectiecriteria voor respondenten, codeboom...), zonder daarbij de strikte anonimiteitsgarantie ten aanzien van de respondenten in het gedrang te brengen.

Hoofdstuk 2: Resultaten

In dit hoofdstuk volgt een weergave van de onderzoeksresultaten, waarbij de volgorde van de onderzoeksvragen als leidraad diende. Enkel de resultaten betreffende de (deel)onderzoeksvraag die peilde naar de impact van de veroordeling op de pakkansperceptie werden omwille van de logische samenhang opgenomen na het onderdeel dat de pakkansperceptie voorafgaand de veroordeling behandelt.

2.1 Percepties omtrent de formele strafdreiging

De bespreking van de percepties die de veroordeelden uit dit onderzoek hadden omtrent de formele strafdreiging valt uiteen in een drietal onderdelen. Eerst komen de pakkanspercepties voorafgaand de betrapting aan bod, waarna in het tweede onderdeel wordt toegelicht hoe deze er sinds de veroordeling uitzien. Ten slotte belicht het derde onderdeel de strengheidspercepties omtrent een mogelijke bestraffing voorafgaand de veroordeling.

2.1.1 Percepties omtrent de pakkans voorafgaand de betrapting

a) Inschatting en determinanten van de pakkansperceptie

Wanneer men de percepties omtrent de pakkans bestudeert die de respondenten naar eigen zeggen hadden voorafgaand hun betrapting, valt op dat alle bevraagden hun kansen om in die periode tijdens een ROI-episode te worden gecontroleerd doorgaans inschatten als zijnde eerder laag:

Op die manier raakte ik in principe altijd veilig thuis en zeker 's nachts: dan is er toch geen kat op de baan en politiecontroles ziet ge dan al helemaal niet meer. De kans op alcoholcontrole is in mijn ogen dus vrij laag en maar goed ook dat dat vrij laag is...
[♂, 58 jaar]

‘Globale factoren’ bleken in alle getuigenissen een rol te spelen bij de inschatting dat de pakkans doorgaans eerder laag was. Deze globale factoren hangen in belangrijke mate samen met de eigen (al dan niet ROI-gerelateerde) controle-ervaringen en deze van anderen. Een ruime meerderheid van de respondenten gaf aan nog nooit eerder tijdens een ROI-episode te

zijn gecontroleerd, waarbij vier respondenten expliciet aangaven zelfs nog nooit eerder een alcoholcontrole te hebben gekruist:

Ik rij nu twaalf jaar met de auto en ik heb héél dikwijls rondgereden op momenten dat ik véél meer gedronken had dan toen. Ik heb vroeger in het weekend in een discotheek gewerkt en als ze gewild hadden, dan hadden ze mij al véél eerder kunnen pakken... Want dat zijn toch de 'risicomomenten' zeggen ze altijd? [♀, 30 jaar]

Bij twee respondenten was het veelvuldige en onbestrafte ROI-gedrag van kennissen een determinerende factor voor deze inschatting, terwijl bij twee respondenten onbestrafte verkeersovertredingen in het algemeen bijdroegen aan de lage pakkansperceptie op vlak van ROI. Onderstaande quotes illustreren deze twee factoren:

Wij zaten daar toen meestal nog met drie en ene moest toen altijd naar 'the middle of nowhere' terug – echt naar de andere kant van de provincie he – zonder ooit één controle gezien te hebben! En die had nochtans ook altijd méér dan genoeg op... [♂, 31 jaar]

Maar ik weet sowieso dat ik toen zelfs op plaatsen waar ik maar 50 mocht het uiterste uit mijn auto heb gehaald. Dus ik zat echt niet met het gedacht van: "Daar kan het zijn dat ze staan te flitsen ofzo." Nee, echt niet... Dat was toen echt rijden om gas te geven, dus ze hadden mij voor snelheid ook al verschillende keren gepakt kunnen hebben. Dat speelde daarbij ook wel een rol denk ik. [♂, 22 jaar]

Op één respondent na, gaven alle bevraagde deelnemers aan dat de kans om tijdens een ROI-episode te worden betrapt naar hun gevoel in bepaalde omstandigheden ook deels werd bepaald door 'contextuele' factoren. Uit de geanalyseerde data bleek dat dergelijke contextuele factoren ervoor zorgden dat de pakkansperceptie tijdelijk werd verhoogd. Op basis van de getuigenissen bleken een zestal contextuele factoren verantwoordelijk voor een dergelijke variabele inschatting van de pakkans.

De contextuele factor die bij de respondenten het vaakst werd genoemd, betrof het gegeven of ze al dan niet weet hadden van op til zijnde of actuele alcoholcontroles op het af te leggen traject. De zeven respondenten die dit aanhaalden, gaven aan dat hun kennis hierover hetzij voortspoot uit de mediaberichtgeving over aangekondigde controleacties op een bepaald tijdstip of in een bepaalde regio, hetzij werd gehaald uit doorgespeelde informatie omtrent

actuele controleacties via kennissen of via controleverklidders die konden worden geraadpleegd via de mobiele telefoon. Deze contextuele factor blijkt uit onderstaande fragmenten:

Ge zit daar ergens wel met zo'n gedacht van: "Ik heb te veel gedronken, ik ga toch moeten voorzichtig zijn," maar ik heb wel 'Politiecontroles' – of wat is het daar – op mijn gsm staan. En zolang die geen 'Ting Ting' zegt, is het in orde (lacht). Als ge dan een bericht krijgt dat ze daar of daar staan, dan gaat ge die baan natuurlijk ook niet extra gaan uitkiezen. [♂, 58 jaar]

Als kameraden vertrekken dan hebben wij wel de gewoonte om dat tegen mekaar te zeggen als ze ergens staan, want wij moeten wel meestal ongeveer hetzelfde traject afleggen. En dat gebeurt wel eens dat ze dan sturen van: "Rij daar niet door, want daar staan ze." [♂, 32 jaar]

Twee factoren die telkens bij zes van de respondenten voor een variabele pakkansperceptie zorgden, waren de eigen beoordelingen aangaande de controlegevoeligheid van een bepaalde plaats die men tijdens een ROI-episode zou aandoen en het eigen rijgedrag tijdens de ROI-episode. In het eerste geval ging het zowel om drukke verbindingswegen tussen de plaats van de alcoholconsumptie en de bestemming, als om locaties die men vanuit het standpunt van de politiediensten geschikt achtte om een controlepost op te stellen (zoals grote parkings of op- en afritten van snelwegen). Ook locaties waar men eerder al alcoholcontroles had zien uitvoeren, werden in dit kader genoemd. Daarnaast wezen evenveel respondenten ook op het feit dat de eigen stuurvaardigheid of de mate waarin men zich aan de andere verkeersregels hield belangrijke factoren waren die naar hun gevoel de kans beïnvloedden om tijdens een ROI-episode te worden betrapt. Deze twee factoren worden hieronder gestaafd met een citaat:

Maar hier in de omtrek moet ge toch altijd de hoofdbaan pakken he. Ze kunnen daar beneden staan, ze kunnen hier boven staan, ze kunnen in het midden aan de kerk staan... Ge kunt 'nieverans' niet weg he. Of jawel: ge kunt de 'dinges' doorrijden, maar daar rij ik met mijn auto niet door 'zenne', door zo'n putten. [♂, 28 jaar]

Ik heb wel kameraden die nog nooit gepakt zijn en die nochtans ook elk weekend rijden als ze gedronken hebben, maar die doen dat 'anders' en die zijn dan voorzichtiger. Die hebben wel te veel gedronken, maar dan drinken ze nog wat cola of 'waterkes'... Terwijl bij mij: de keren dat ik gepakt ben, had ik me dan gewoon zo crimineel gezopen dat ik nog niet meer wist dat ik met de auto rondreed. En zo maak ik mij verdacht op de baan he. [♂, 32 jaar]

Een vierde en een vijfde contextuele factor werd aangetroffen bij telkens de helft van de respondenten. Naast de af te leggen afstand bleek ook de eigen beoordeling van de controlegevoeligheid van het tijdstip (zoals weekendnachten en de eindejaarsperiode) voor hen een belangrijk criterium om hun pakkansperceptie op te stellen:

Het eerste jaar dat ik daar werkte, woonde ik nog bij mijn ouders en als ge bijna 30 kilometer moet rijden, dan is de kans gewoon groter dat ge een controle tegenkomt. [♂, 31 jaar]

Overdag staan ze praktisch nergens te controleren op alcohol. En 's nachts hangt dat er ook een beetje vanaf: zo vanaf een uur of elf tot een uur of drie kan het wel eens zijn dat ze in het weekend controles doen, maar om drie uur zijn die mannen ook naar huis. [♂, 37 jaar]

Ten slotte gaven vier respondenten aan dat voertuiggerelateerde factoren een invloed hadden op hun pakkansperceptie. Zo haalden zij aan dat het rijden met opvallende wagens of met wagens die niet voldoen aan alle voertuigtechnische eisen de kans op een controle zouden verhogen:

En waarom houden ze me tegen? Ik had toen pas een nieuwe wagen gekocht en dat was in die tijd nogal een zware Opel. En daar was een 'knopke' aan voor de mistlampen en die mocht ge toen normaal niet opzetten. [♂, 58 jaar]

Als ge dan nog eens velgen hebt, of donkere ramen, of een kapot licht... Dan rijdt ge al héél in 't zicht he. [♂, 31 jaar]

b) Afschrikkende werking van de pakkansperceptie

Op basis van de geanalyseerde data kon één respondent worden geïdentificeerd voor wie de pakkansperceptie naar eigen zeggen helemaal geen gedragseffecten teweegbracht op het vlak van haar ROI-gedrag en dus geen afschrikkende werking bleek te hebben. Deze respondent bleek bovendien de enige te zijn die deze kans als laag inschatte en deze perceptie niet liet beïnvloeden door contextuele factoren. Onderstaand citaat illustreert dit:

Nee, nee... Ik hield daar totaal geen rekening mee dat ze mij ooit zouden controleren. Helemaal niet! Ik dacht altijd: "Met mij gaat dat niet gebeuren. 't Zou moeten lukken als ze mij zouden tegenhouden!" [♀, 45 jaar]

De negen respondenten die daarentegen hun pakkansperceptie wél deels lieten bepalen door eerdergenoemde contextuele factoren, bedienden zich in geval van een verhoogde pakkansperceptie van één of meerdere strategieën om hun kansen op een alcoholcontrole tot een aanvaardbaar minimum te herleiden. Zes respondenten gaven aan in zulke omstandigheden hun alcoholgebruik te beperken wanneer zij in de veronderstelling verkeerden zich boven de wettelijk toegestane alcohollimiet te bevinden en aanstalten maakten om te vertrekken. Op deze manier hoopten zij de zichtbare impact van het alcoholgebruik op hun rijgedrag zoveel mogelijk in te perken, zoals blijkt uit volgende getuigenissen:

Ge blijft dan maar bezig tot ge u op een bepaald moment realiseert dat ge nooit meer voldoende gaat kunnen ontnuchteren. Ik probeerde dan toch altijd meestal een halfuur ofzo iets fris te drinken voor ik ergens vertrok om terug wat op mijn positieven te komen zodat ik toch al niet 'schuin' over de baan naar huis moest rijden. [♂, 31 jaar]

Ik moet zeggen: ik hield er soms wel rekening mee. De keer dat ik daarvoor bijvoorbeeld nog eens te veel gedronken had, kwam ik van de Sinksenfoor. Toen ben ik 'slim' geweest en heb ik me eerst nog drie kwartier in iemand anders zijn auto gezet om me wat 'af te leggen' zodat ik in betere staat naar huis kon rijden. [♂, 22 jaar]

Vijf respondenten beweerden uit angst voor controles tijdens ROI-episodes plaats te mijden waar op basis van hun gevoel of kennis een verhoogde kans bestond op alcoholcontroles:

Dat was eigenlijk al een baan die ik altijd pakte om controles te vermijden, want ik dacht dat ze daar nooit gingen staan. Ze gaan toch nooit ergens staan waar geen kat passeert he? Dus als ge de drukke banen wat probeert te vermijden in de mate van het mogelijke... [♂, 37 jaar]

De drie volgende strategieën om de kans te verkleinen tijdens een ROI-episode te worden gecontroleerd, werden telkens door twee respondenten ingezet wanneer er sprake was van een tijdelijk verhoogde pakkansperceptie: afstanden zoveel mogelijk beperken, andere verkeersregels (zoals snelheidslimieten) strikter naleven en indien mogelijk een ROI-alternatief zoeken wanneer men zich realiseerde te veel te hebben gedronken. Elk van deze drie strategieën wordt op de volgende pagina geïllustreerd met een interviewfragment:

Dan kon het al eens gebeuren dat ik toch in de auto kroop, maar pas op: dat was dan nooit echt ver he! Niet dat ik bijvoorbeeld tochtjes van twintig kilometer maakte in die toestand. [♂, 47 jaar]

Ik probeerde mij altijd aan de verkeersregels te houden op zo'n momenten. Als ik zo achter het stuur zat, dan was dat toch altijd met de schrik in de broek dat ik van mijn lijn zou afwijken en dat de één of de andere het zou zien... Dat was echt niet naar links of rechts kijken, cruise control op en twee handen op het stuur. [♂, 31 jaar]

Eigenlijk kost dat niks dan, maar ge zijt ook niet altijd met zoveel en dan is dat ook niet 'ideaal'. Hier in de buurt is vroeger wel een taxibedrijf geweest en als we toen op stap gingen, dan belden we die wel vaak om ons te komen halen: dan zit ge sowieso safe. En anders? Dan reden we gewoon binnendoor. [♀, 30 jaar]

Eén respondent gaf aan ook controlegevoelige tijdstippen te mijden, uit angst voor alcoholcontroles:

Als ge de spitsuren neemt om naar huis te rijden, dan is de kans relatief klein dat ge een controle tegenkomt. Ge bekijkt die mogelijkheid toch wel een beetje, zo van: "Nu is het een veilig moment om te rijden," of: "Nu is het gevaarlijk." [♂, 58 jaar]

Een opmerkelijke onderzoeksbevinding is terug te vinden bij zeven respondenten bij wie er door contextuele factoren soms sprake was van een verhoogde pakkansperceptie. Hoewel zij zich voorafgaand de ROI-episode vaak rekenschap gaven van deze dreiging en in dat opzicht bepaalde van de zes opgesomde maatregelen wilden hanteren, werden deze intenties geregeld tenietgedaan door de invloed van alcohol. De onderstaande uittreksels onderlijnen dit:

Maar ge hebt dan soms wel kameraden die sturen van: "Pas op, daar is controle," en daar houdt ge dan normaal wel rekening mee. Maar het is al eens gebeurd dat ze aan de oprit stonden en dat een kameraad toen nog stuurde van: "Ze staan hier," maar door 'zattigheid' ben ik daar nadien gewoon 'boenk' opgereden. [♂, 32 jaar]

Ik had misschien beter moeten weten want ik wist normaal voor ik vertrok wel van: "Oppassen, want ik moet langs daar terug," maar op het moment zelf 'peisde' ik daar niet meer aan he. Denkt ge dat de meeste mensen daar nog op 'peizen' als ze wat gedronken hebben en zich aan het amuseren zijn? [♂, 28 jaar]

2.1.2 *Percepties omtrent de pakkans sinds de veroordeling*

De ervaring te worden veroordeeld naar aanleiding van een positieve ademtest bleek bij slechts één respondent helemaal geen invloed te hebben gehad op de (aanvankelijk reeds lage) pakkansperceptie. Op de vraag of de veroordelingservaring iets aan haar pakkansperceptie had veranderd, antwoordde zij als volgt:

Niet echt. Ik zit dan altijd supergeconcentreerd op te letten uit schrik een accident te krijgen, niet omdat ik zou denken: “Ze zouden mij hier nu maar eens moeten tegenhouden.” Niet dat ik nu ineens denk dat ze mij wél zouden gaan controleren terwijl dat vroeger nooit gebeurd is. [♀, 30 jaar]

Drie respondenten die zichzelf aanvankelijk een lage kans toedichtten om te worden betrapt, waarbij contextuele factoren weliswaar konden leiden tot een tijdelijk hogere pakkansperceptie, schatten sinds het gebeuren hun kansen om bij een eventuele nieuwe ROI-episode te worden gecontroleerd in als zijnde hoog en dit ongeacht de omstandigheden. Het lijkt dus dat bij deze respondenten de veroordelingservaring (een globale factor) de contextuele factoren is gaan overheersen bij het bepalen van hun pakkansperceptie. Bovendien lag bij twee onder hen de veroordeling al meer dan twee jaar in het verleden, wat bij hen kan wijzen op een blijvend effect. Onderstaand citaat illustreert deze bevinding:

Binnenwegen pakken, internet checken... Nee. Daar begin ik niet meer mee. Ze kunnen overal staan, ook op die binnenwegen. 't Is gelijk waar ge rijdt of gaat en ze kunnen daar ineens staan. Een mens zegt soms: “Ge moet het eerst eens meemaken.” Maar dat is bij alles zo: er moet eerst eens iets gebeuren en dan begint het allemaal te draaien. [♂, 47 jaar]

De overige zes respondenten lieten hun inschatting van de pakkans sinds hun veroordeling nog steeds in hoofdzaak bepalen door contextuele factoren, maar gaven allen in het algemeen wel blijk van een relatief hogere pakkansperceptie dan voorheen. Daar waar zij vooraf dus een lage inschatting van de pakkans maakten die door contextuele factoren tijdelijk kon worden verhoogd, bleek deze situatie nu enigszins gewijzigd. Hiernavolgende getuigenissen wijzen hierop:

Ik had zoiets van: “Mij gebeurt dat niet, want ik pak de wegen die ik ken ofzo.” Maar nu zeg ik zo van: “Zeg nooit ‘nooit’, want het kan altijd gebeuren eigenlijk.” [♂, 37 jaar]

Ik hou er nu wel wat meer rekening mee eigenlijk. Ge hebt plaatsen waar ze regelmatig staan en ge hebt plaatsen waar ze zich zelfs niet eens kunnen installeren. [♂, 31 jaar]

Hierbij is het echter van belang te wijzen op de nuance dat een ‘relatief hogere’ pakkansperceptie bij deze zes respondenten niet kan worden gelijkgeschakeld met een ‘hoge’ pakkansperceptie. Hoewel zij er sinds hun veroordeling nog wel degelijk een lage subjectieve pakkans op na lijken te houden, ligt hun lage pakkansperceptie door de veroordelingservaring wel hoger dan voorheen.

2.1.3 Percepties omtrent de bestraffingsstrengheid voorafgaand de betrapping

De helft van de bevroegde respondenten bleek vooraf geen of slechts een zeer beperkte kennis te hebben over de mogelijke straffen voor ROI en over de hoogte hiervan in het bijzonder. Dit bleek onder andere uit onderstaande antwoorden wanneer werd gevraagd of men voorafgaand de betrapping enig idee had welke straffen op ROI stonden:

Nee, nooit... Nee, nooit over nagedacht. [♀, 45 jaar]

Dat daar een rijverbod en een boete staat op drinken, dat wist ik wel. Maar ik had geen idee van hoelang zoiets zou duren ofzo. [♀, 30 jaar]

Twee bestuurders uit deze groep konden naar eigen zeggen geen antwoord formuleren op de vraag waarom zij zich hierover niet hadden geïnformeerd. Drie bestuurders uit deze groep gaven aan dit niet te hebben gedaan vanwege hun eerder lage pakkansperceptie. Volgende fragmenten illustreren dit:

Ik zat altijd met het gedacht dat veel kameraden altijd strontzat achter hun stuur zaten en die werden dan niet gepakt en ik dus wel... Ik dacht: “Mij gaan ze niet pakken hoor.” Er zijn mensen en die doen dat áltijd en die worden nóóit gepakt... [♂, 22 jaar]

Op voorhand dacht ik daar ook niet aan. Ik had daar ook geen benul van hoe hoog die boete ging zijn. Het zou al moeten lukken dat ik dat aan de hand zou krijgen. [♂, 37 jaar]

Het gebrek aan adequate informatie op dit vlak zorgde er dan ook voor dat de strengheid van een mogelijke bestraffing geen ontradende factor betekende voor deze respondenten wanneer

zij ROI in overweging namen. De overige vijf respondenten hadden aanvankelijk wel een betere kijk op de mogelijke straffen en de hoogte ervan. Hun kennis hieromtrent kwam voort uit twee bronnen: eigen bestraffingservaringen en die van anderen op het vlak van ROI, zoals de twee fragmenten hieronder aantonen:

Ik wist wel van: "Als ik het nog eens tegenkom, dan gaat het dit en dat zijn." [♂, 28 jaar]

Ik dacht wel dat dat waarschijnlijk een boete ging zijn en een rijverbod. Ge hoort dat wel eens van kameraden die voor u gepakt zijn, die zeggen van: "Het was zoveel of zoveel." [♂, 32 jaar]

Ondanks hun kennis over de mogelijke aard en hoogte van de bestraffing bleek uit de data dat er een viertal beweegredenen bestonden waarom deze percepties uiteindelijk toch geen ontradend effect leken te hebben. Eén respondent gaf aan op het ogenblik van de beslissing niet te beseffen zich boven de wettelijke limiet te bevinden, wat tevens haar enige beweegreden was:

Eigenlijk had ik niet het idee van: "Ik heb te veel." Ik had er echt maar twee of maximum drie gedronken, meer nooit niet. En dan waren het ook nog 'fluitjes' he, geen pinten. [♀, 42 jaar]

De andere vier respondenten schoven telkens een combinatie van volgende redenen naar voor waarom zij geen rekening hielden met de gepercipieerde bestraffingsstrengheid: een lage pakkansperceptie, twijfels over de mate waarin informatie verkregen via derden te veralgemenen zou zijn naar andere gevallen, de te hoge kost van een mogelijk ROI-alternatief en ten slotte de mate van alcoholgebruik die verhinderde dat deze strengheidspercepties op het ogenblik zelf een relevante beslissingsfactor vormden. Elk van deze motieven wordt hieronder geïllustreerd aan de hand van een interviewfragment:

Op die moment heb ik daar eigenlijk niet aan 'gepeisd' eigenlijk. Ik dacht er niet aan dat ze mij gingen pakken en dat ik weer voor de rechtbank zou moeten komen. [♂, 28 jaar]

Ik heb een kameraad en die is al gi-gan-tisch tegen de lamp gelopen. Dat is wel een goede kerel, maar dat vind ik ook geen waardemeter: elke situatie is anders. [♂, 32 jaar]

Als ge een taxi moet bellen op een uur rijden van uw thuis: wie gaat dat betalen?! Gewoonlijk als ge een café binnengaat, dan doet ge al meer op uiteindelijk dan dat ge eigenlijk zou hebben mogen opgedaan en als dat er dan ook nog eens bijkomt... [♂, 58 jaar]

Ik zal er op dat moment geen rekening mee hebben gehouden, want anders was ik misschien niet in de auto gekropen he... Hoe gaat dat als ge gedronken hebt? [♂, 31 jaar]

2.1.4 Besluit

Voorafgaand hun betrapting schatten alle respondenten hun kansen om tijdens een ROI-episode te worden gecontroleerd laag in. Deze inschatting leek in de meeste gevallen gebaseerd op een combinatie van ‘globale’ en ‘contextuele’ factoren, waarbij deze laatsten de overhand hadden. Globale factoren, die eerder zorgen voor stabiliteit in de pakkansperceptie, verwijzen hoofdzakelijk naar vroegere ervaringen met alcoholcontroles van de respondenten en hun bekenden. Contextuele factoren daarentegen, zorgen voor variabiliteit in de pakkansperceptie en kunnen op basis van de getuigenissen worden ondergebracht in zes categorieën. De vaakst genoemde betroffen het weet hebben van alcoholcontroles op het af te leggen traject, de eigen inschattingen omtrent de controlegevoeligheid van een bepaalde locatie en de mate waarin het rijgedrag sporen van alcoholgebruik zou verraden.

Respondenten die hun pakkansperceptie deels lieten bepalen door contextuele factoren, gaven aan meestal één of meerdere voorzorgen te nemen uit angst om aan een alcoholcontrole te worden onderworpen. Het vaakst genoemd op dit vlak waren het beperken van de alcoholconsumptie in de periode voor vertrek en het mijden van controlegevoelige locaties. Daarnaast werden ook het beperken van afstanden, het strikter naleven van andere verkeersregels en het zoeken naar ROI-alternatieven meermaals vernoemd. Ondanks een (tijdelijk) verhoogde pakkansperceptie en de intentie voorzorgen in te bouwen, werden deze gedragsintenties bij een meerderheid van de bevroegden regelmatig niet veruitwendigd door toedoen van het alcoholgebruik.

Wanneer de respondenten het hadden over de mate waarin de veroordeling had geleid tot een bijstelling van hun subjectieve pakkans, liepen de meningen uiteen. Eén respondent gaf aan dat de subjectieve pakkans volkomen ongewijzigd was gebleven sinds de veroordeling, terwijl drie respondenten hun kansen om in geïntoxiceerde toestand te worden gecontroleerd

sindsdien inschatten als zijnde hoog en dit ongeacht de omstandigheden. Bij de meeste respondenten was er sinds hun veroordelingservaring echter sprake van een relatief hogere pakkansperceptie dan voorheen, hoewel zij hun kansen om tijdens een ROI-episode te worden gecontroleerd nog steeds doorgaans klein achtten.

Wanneer men de percepties omtrent de bestraffingsstrengheid beschouwt, valt op dat de kennis omtrent een mogelijke bestraffing bij de helft van de respondenten te wensen overliet en voor hen bijgevolg geen ontradend effect had. Echter: ook bij de respondenten die vooraf wel een beter zicht hadden op de bestraffingsmogelijkheden inzake ROI leek er ondanks hun kennis geen sprake van een ontradend effect. De redenen die hiervoor het vaakst werden aangehaald, waren de lage pakkansperceptie, twijfels over de veralgemeenbaarheid van deze informatie, de te hoge kost van een ROI-alternatief en de mate van alcoholgebruik.

2.2 Percepties omtrent de ontradende werking van de ontvangen formele sancties

In de volgende onderdelen volgt een weergave van de onderzoeksbevindingen betreffende de ontradende werking van de ontvangen formele sancties. Eerst komen deze betreffende de opgelegde geldboete aan bod, waarna deze aangaande het opgelegde rijverbod worden uiteengezet.

2.2.1 De geldboete

a) Financiële impact

Wanneer men kijkt naar de financiële impact van de opgelegde geldboete, kan men de respondenten op basis van de data onderverdelen in een drietal categorieën: respondenten voor wie het bedrag een ‘geringe’ financiële impact had, een groep voor wie het een ‘aanzienlijke’ impact had en een categorie voor wie het een ‘grote’ impact had.

De eerste categorie verwijst naar personen die het boetebedrag konden aflossen door in de periode tussen de betrapting en de veroordeling te besparen op bepaalde uitgaven, zonder daarbij een beroep te moeten doen op het spaargeld dat ze voor hun betrapting hadden

vergaard. Twee respondenten vielen in deze categorie en onderstaande citaten zijn hiervan een illustratie:

Kijk, dat is niet vrij plotseling gekomen he: daar loopt natuurlijk een periode overheen dat ge weet dat ge die boete gaat krijgen en dat zijn dingen waar ge u toch een beetje op instelt. Dan doet ge het een paar maanden wat rustiger aan en als ge uw eten en uw drinken hebt in die periode zijt ge al content. Dan moeten er daar geen 'fuijkes' bij zijn. [♂, 58 jaar]

Dat duurt toch altijd een hele tijd tegen wanneer dat ge uw boete krijgt. En ge zet dan iets meer opzij en maakt wat meer 'schoon uren'. En ik wist al van de eerste keer wat ik ging krijgen en dat het nog iets meer ging zijn, dus ik was al van een jaar op voorhand beginnen sparen omdat ik wist van: "Ik moet elke maand zeker dat bedrag aan de kant zetten." [♂, 28 jaar]

De tweede categorie, voor wie het boetebedrag een 'aanzienlijke' financiële impact had, omvat de zes respondenten die noodgedwongen een beroep moesten doen op het spaargeld dat zij vooraf hun betrapting reeds hadden opgebouwd. Voor vier onder hen was dit naar eigen zeggen uitsluitend bedoeld voor vrijetijdsactiviteiten (zoals reizen, etentjes of muziekfestivals), terwijl twee andere respondenten dit geld opzij hadden staan om onvoorziene omstandigheden te bekostigen. Onderstaande citaten zijn afkomstig van respondenten uit deze categorie:

Dat stond daar voor noodgevallen, want ik had al geleerd dat ge best zo'n 'sommeke' aan de kant hebt staan voor onverwachte zaken. Ik heb het daar direct van kunnen halen, maar toen was ze wel leeg... [♂, 31 jaar]

Mijn spaarcenten gingen daar ook aan op. Dat was normaal bedoeld om op vakantie te gaan ofzo. [♂, 37 jaar]

Voor twee respondenten bleek het niet vanzelfsprekend om hun geldboete te betalen. Zij moesten een lening aangaan om het bedrag af te lossen of de betaling spreiden. Hiernavolgende uitspraken verwijzen naar deze 'grote' financiële impact:

Mijn boete heeft mijn ma mij voorgeschoten en nu betaal ik haar terug. Allez, ik sta ook maar op de ziekenkas he: 't is niet dat ge daar een 'wonderpree' hebt waar ge alles mee kunt betalen. [♂, 22 jaar]

Ik moest niet naar de bank gaan om te weten dat er niks op de rekening stond. Dat moet ik nu afbetalen per maand. [♀, 30 jaar]

b) Beoordeling van de rechtvaardigheid

Wanneer de respondenten expliciet werd gevraagd de opgelegde geldboete te beoordelen op haar rechtvaardigheid, kon een kleine meerderheid van de bevroegden zich neerleggen bij het boetebedrag dat ten aanzien van hen werd uitgesproken. Op één respondent na, haalden deze zes respondenten telkens meerdere redenen aan die voor hen beslissend waren om hun straf als rechtvaardig te bestempelen. De twee vaakst genoemde overwegingen hiervoor waren dat zij het bedrag van de geldboete rechtvaardig vonden gezien de feiten waarvoor ze zich moesten verantwoorden en gezien de wettelijke minimum- en maximumstraffen hiervoor. Eén respondent kon zich bij de hoogte van de geldboete neerleggen door het aanhoren van andere ROI-vonnissen ter zitting. Onderstaande passages bieden inzage in deze drie overwegingen:

Als ge zo ziet: mensen die gewoon al maar door het rood rijden, die hebben al een boete van een paar honderd euro en ik dan ook nog eens dronken en van de politie weggereden he... 600 euro? Ik snap dat nog altijd niet. [♂, 22 jaar]

Dan heb ik ook nog 750 euro voorwaardelijk gekregen, dus ik zeg: "Ik ben er van af met 400 euro en een beetje, dus we gaan alles dat hierboven zit maar dankbaar zijn." [♀, 45 jaar]

Ik heb er daar een heleboel gezien en dan zat ik toch nog redelijk bij de 'goei', denk ik. Daar waren toch straffen bij van vier- of vijfduizend euro. [♂, 28 jaar]

Vier respondenten kwalificeerden de hoogte van de hen opgelegde geldboete als onrechtvaardig en haalden hiervoor telkens minimaal twee argumenten aan. Het vaakst gehoorde argument was dat het bedrag te hoog was gezien de begane inbreuk waarvoor men zich moest verantwoorden. Telkens twee respondenten vonden de som te hoog wanneer ze deze vergeleken met andere personen die voor deze overtreding werden veroordeeld of vonden een geldboete niet op zijn plaats in het kader van zulke overtreding. Eén respondent vond het onredelijk dat bij het bepalen van het boetebedrag geen rekening werd gehouden met de financiële toestand waarin men zich bevond. Elk van deze vier argumenten wordt op de volgende pagina gestaafd met een citaat:

Ik heb een redelijk 'strafregisterke' opgebouwd door de jaren heen en niet alleen voor verkeerszaken. En natuurlijk, als een rechter een blanco strafregister voor zich ziet liggen, tegen dat die daar zeven bladzijden ziet liggen: daar zit een verschil in he. Dat vind ik nu eigenlijk ook niet helemaal correct want die moet alleen naar de feiten kijken waarvoor ge daar die dag moet staan. Dat mag u toch niet blijven achtervolgen? [♂, 58 jaar]

En ge moet weten, ik had toen ook het absolute minimum geblazen om voor de rechtbank te komen: dat scheelde echt maar 0,01 ofzo van de 'rechtbankwaarde'. Als ge dan zo eens vergelijkt met vrienden ofzo... Tja, dan is het toch een vrij strenge straf geweest vind ik. [♂, 31 jaar]

Of dat helpt? Dan wordt de staatskas nog wat meer gesponsord en daar stopt het dan he. Maar of ge dan denkt: "Nu ga ik nooit nog drinken?" Ik zie het verband niet. [♀, 30 jaar]

Op dat gebied vind ik de Staat gran-di-oos fout: Als alleenstaande mama krijg ik 400 euro om van te leven en dan krijg ik zo'n boete? Allez, dat is drie maanden 'dop' die ik moet afgeven... [♀, 30 jaar]

c) Ontradende werking

Wanneer bij de respondenten werd gepeild naar de mate waarin de opgelegde geldboete op zich tot ontradende effecten op ROI-gebied had geleid, konden twee respondenten naar eigen zeggen noch bevestigend noch ontkennend antwoorden. Drie respondenten gaven wel aan dat de geldboete een belangrijke reden was die hen sinds de veroordeling hun ROI-gedrag deed terugschreeven. Alle drie wezen zij de angst voor een hogere geldboete in geval van een nieuwe betrapping daarbij als doorslaggevende factor aan:

Mag ik iets vertellen? Ik heb ze graag betaald hoor. Ik ben direct naar de bank gegaan en die boete betaald en toen heb ik gezegd: "Nu is het gedaan met heel die zever. Eén keer en nooit meer! Ik kan mij dat niet veroorloven..." [♂, 47 jaar]

Ik riskeer dat niet meer. Nu weet ik natuurlijk dat als ik nu iets 'tegenkom', dat ik sowieso op artikel 35 van dronkenschap zit en van prijs komt dat dan zeker op minstens 2000 EUR. [♀, 45 jaar]

Waarom ik dat niet meer zou doen? Gewoon: wat ik meegemaakt heb. Daarom gewoon al niet meer: de boete en het rijverbod ook wel een beetje. Het speelt allemaal een beetje mee he. Maar toch van dat geld 'zenne', toch van dat geld... Daar doen ze u toch het meeste 'zeer' mee, met dat geld... [♂, 28 jaar]

Bovendien bleek tijdens de data-analyse dat deze drie respondenten, in tegenstelling tot alle anderen die de opgelegde geldboete geen duurzaam ontradend effect toeschreven, een duidelijk onderscheid leken te maken tussen de financiële impact van de geldboete en de financiële gevolgen ervan. De financiële impact kon, zoals hierboven reeds werd beschreven, worden opgevat in termen van de geleverde inspanningen om de geldboete te betalen. Wanneer zij het daarentegen hadden over wat hier wordt bestempeld als de financiële gevolgen, verwezen zij naar uitgaven die zij reeds hadden gepland voorafgaand hun betrapting en die door het betalen van de geldboete moesten worden uitgesteld of zelfs worden afgeblazen. Dit blijkt uit onderstaande interviewfragmenten:

Ons huis hier, daar was ik altijd in bezig en dat heeft toen serieus vertraging opgelopen. Onze keuken moest nog gedaan worden, ik had heel die living nog willen 'herdoen', plafonds naar beneden halen, isoleren, verlichting, parket leggen, dit, dat... Allemaal geld dat zomaar is gaan vliegen. [♂, 47 jaar]

Het geld dat ik nu gegeven heb aan die boete, daar had ik anders nu al klinkers mee kunnen leggen aan mijn caravan. Allez, 't is daar nu aan de zee niet echt noodzakelijk dat dat moet geklinkerd worden, maar toch... Ge zit daar toch om de twee weken en dan hadden wij nu al een schoon 'terraske' gehad om op te kunnen zitten. Dat is dan toch aangener he. [♂, 28 jaar]

Voor drie respondenten bleek het ontradend effect van de opgelegde geldboete slechts tijdelijk van aard. Ondanks dat de data uitwezen dat de geldboete voor deze respondenten toch een aanzienlijke financiële impact had gehad, schreven zij dit tijdelijk ontradend effect toe aan het feit dat deze sanctie sinds de betaling stilaan uit hun herinnering verdween. Onderstaande citaten illustreren deze bevinding:

Die heeft 'effekes' geholpen, héél 'effekes'. Ik was ergens opgelucht dat die betaald was, dat het achter de rug was, maar twee dagen erna was ik toch terug aan het drinken en het rijden. Als ge dat betaald hebt, dan denkt ge daar niet meer aan he (lacht). [♂, 37 jaar]

Zolang ge u die straf en alles wat daarmee samen hangt nog herinnert, dan denkt ge daar op zo momenten nog wel eens aan terug. Maar als dat zoals nu al een paar jaar geleden is... [♂, 31 jaar]

Voor twee respondenten bleek de geldboete sinds hun veroordeling geen afschrikkend effect te hebben gehad waarbij beiden hiervoor meermaals verwezen naar het in hun ogen onrechtvaardige karakter van deze sanctie.

2.2.2 Het rijverbod

a) Impact op het dagelijks functioneren

Uit de analyse bleek dat heel wat respondenten moeite hadden om een eenduidig antwoord te formuleren op de vraag in hoeverre het rijverbod een impact had gehad op hun dagelijks functioneren. Vijf respondenten verklaarden dat deze sanctie wel degelijk een invloed had gehad op hun leven, maar allen vonden zij deze impact relatief beperkt. Al deze respondenten rapporteerden dat bepaalde sociale activiteiten door het rijverbod – weliswaar in beperkte mate – in het gedrang waren gekomen. Deze activiteiten omvatten in de meeste gevallen het bezoeken van vrienden en familieleden en uitgaan in het algemeen, maar ook het doen van inkopen en het ophalen van de kinderen werden een aantal keer genoemd. Onderstaande fragmenten geven weer hoe twee van deze respondenten dit ervoeren:

Op dat moment woonde ik in Houthalen en mijn kameraden woonden bijna allemaal in Hasselt, dus dat was wel ambetant voor mij: ik haatte het gewoon om in het weekend alleen thuis te zitten he. Meestal leef ik door de week als een pater, maar in het weekend leef ik dan graag bourgondisch met mensen rond mij. [♂, 32 jaar]

Ik rij 'gère' eens een keer naar de Colruyt of naar de Aldi. Ik doet dat eens 'gère', zo die gangen door. Daar voel ik me nu eens op mijn 'gemakske' en dan kan ik zien waar ik goesting in heb. Dat is een straf, echt waar (lacht). [♂, 28 jaar]

Twee van de respondenten die gewag maakten van een impact op sociaal vlak, maakten ook melding van een – alweer relatief beperkte – invloed op professioneel vlak. Zij vermeldden dat ze in eerder zeldzame gevallen moeite hadden om hun werkplek te bereiken of om bepaalde werkgerelateerde afspraken na te komen, zoals blijkt uit volgend citaat:

Ik ga normaal altijd met de camionette naar het werk, maar mijn collega die woont hier naast mij en die rijdt nu. Maar als die nu ziek 'valt' dan zit ik wel in de penarie. Dat is nu al een keer of twee voorgevallen en toen heb ik een dag congé moeten pakken omdat ik niet op de werf raakte. [♂, 28 jaar]

De redenen waarom de dagdagelijkse activiteiten van alle bevroegde respondenten naar eigen zeggen slechts in beperkte mate of zelfs niet in het gedrang kwamen, kunnen worden ondergebracht in een viertal categorieën. De reden die het vaakst werd vernoemd, blijkt ten dele al uit bovenstaand citaat: negen respondenten bleken tijdens hun rijverbod vaak over haalbare vervoersalternatieven te beschikken. Bijna de helft van deze negen respondenten maakte in deze periode bijvoorbeeld gebruik van het openbaar vervoer om zich indien nodig te verplaatsen, terwijl er ook vaak een beroep werd gedaan op naaste familieleden, collega's of vrienden. Dit blijkt uit onderstaande citaten:

Ik werd overal gebracht en gehaald en ik vond dat nog wel gemakkelijk (lacht). Mijn mama bracht mij, die kwam mij halen, ik moest nergens parking zoeken... [♀, 30 jaar]

Als ik thuis de deur uitstapte dan was ik 10 minuten later aan het station. Dus dat was niet echt zo'n probleem. [♂, 31 jaar]

Voor vijf respondenten bracht het rijverbod geen of slechts in beperkte mate activiteiten in het gedrang omdat ze het kwijtgespeelde rijbewijs in die periode niet nodig hadden. Bij de meesten onder hen viel het rijverbod namelijk geheel of gedeeltelijk samen met een verlofperiode, maar ook het feit dat de rechter in het kader van de tewerkstelling gunstmaatregelen had toegekend of het gegeven dat men sowieso slechts zeer uitzonderlijk met de wagen reed waren andere aangehaalde redenen. Volgende interviewfragmenten illustreren dit:

Ik zei tegen mijn advocaat: "Ik ben beroepschauffeur en ik kán mijn rijbewijs niet kwijt zijn." Maar dat was geen probleem zei hij: "Uw 'C' en uw 'E' gaat ge mogen houden, dus ge gaat met uw camion kunnen blijven rijden, maar uw auto zult ge 14 dagen kwijt zijn." En dat was allemaal ook effectief zo, zoals hij het toen vertelde. [♂, 47 jaar]

Ik zeg het: ik heb die auto 'niet van doen'. Ik werk al heel mijn carrière in Brussel en ik ben het dus gewoon: bus – bus – trein – tram. Het is de zesde mei ofzo voorgevallen en dat was

toen de tweede keer dat ik dat jaar met de auto had gereden, dus ja: vanaf januari tot zes mei... [♀, 45 jaar]

Een derde oorzaak waarom het rijverbod weinig tot geen impact had op het dagelijks leven en die werd vernoemd door vier respondenten, lag in het feit dat de duur van het rijverbod in de ogen van deze respondenten een korte en makkelijk te overbruggen periode betrof. De quotes hieronder illustreren dit:

Maar vijftien dagen is ook wel een heel korte periode he: dat is zo overbrugd. [♀, 42 jaar]

Twee weken is een lachertje he... En als ge dan nog één week van de twee weg zijt... [♀, 30 jaar]

Ten slotte verklaarden drie respondenten weinig tot geen hinder te hebben ondervonden van het opgelegde rijverbod omdat zij deze rechterlijke beslissing op bepaalde ogenblikken aan hun laars laptten. Ondanks dat zij dit naar eigen zeggen aanvankelijk niet van plan waren, zagen zij zichzelf hier toch op bepaalde momenten toe genoodzaakt wanneer andere vervoersalternatieven naar verluidt onhaalbaar leken:

Het eerste weekend hield ik mij braaf aan dat rijverbod. Als ik in een café ging pokeren, dan zat mijn vriendin met de andere vrouwen aan de toog te giechelen, dus dan had ik haar om op terug te vallen... Maar ik moet zeggen: als zij aan het werken was, dan pakte ik op het laatste wel de auto. 't Is nu niet dat ik naar de zee ging rijden he, maar wel bij wijze van spreken rond de kerktoren. Daar reed ik dan wel. [♂, 32 jaar]

Maar als ge – zoals waar ik woon toch – op het openbaar vervoer moet rekenen, dan zijt ge 'geschoren'. En wat deed ik dan gewoonlijk? Ik ben dan een aantal keren binnendoor gereden zodat ik in het centrum uitkwam en ik heb mijn auto daar dan geparkeerd. Daar kon ik dan de bus nemen naar het station en zo kon ik dan wel verder, maar dat was wel vijf kilometer van mijn woning af. [♂, 58 jaar]

Zoals reeds bleek uit bovenstaande quotes, gaven de drie respondenten die hun rijverbod negeerden aan de afstanden bij dergelijke gelegenheden weliswaar te beperken. Een bijkomende factor die het rijden zonder rijbewijs bij alle drie in de hand werkte, lag in het feit

dat zij het vaak moeilijk hadden om een eindpunt te zien aan deze straf zoals blijkt uit volgende fragmenten:

Eerst denkt ge dat ge dat wel zult overleven, zo acht maanden rijverbod, maar eens ge daaraan bezig zijt merkt ge gewoon dat dat veel te lang is. Dat houdt niemand uit... [♂, 37 jaar]

In het begin zijt ge flink, maar op 'den duur'... Ik mocht dat opnemen tijdens weekends en feestdagen, maar het was twee maanden rijverbod, dus tel maar uit: dat zijn héél wat weekends en feestdagen. [♂, 32 jaar]

Een opmerkelijke bevinding is bovendien dat vier andere respondenten – die het rijverbod naar eigen zeggen wél hadden gerespecteerd – hun rijverbod ook zouden hebben genegeerd wanneer het een langere periode had betroffen. Volgende citaten illustreren dit:

Moest dat van mij nu bijvoorbeeld een rijverbod van twee maanden zijn geweest ofzo, dan kan ik niet garanderen dat ik nooit eens gereden had. Ge moet... Hoe zal ik zeggen... Als het rijverbod té lang is, dan ziet ge geen licht aan het einde van de tunnel... [♂, 47 jaar]

Ik denk wel dat als ik het voor een half jaar kwijt zou zijn ofzo, dat ik wel eens zou rijden... Dat denk ik wel... Allez, dat hangt er ook vanaf voor welke reden het dan is he. [♀, 42 jaar]

b) Beoordeling van de rechtvaardigheid

Net zoals dit het geval was bij de hoogte van de opgelegde geldboete, vond een meerderheid van de respondenten de duur van het opgelegde rijverbod rechtvaardig. In al deze gevallen werden minstens twee van de volgende afwegingen genoemd: rechtvaardig gezien de wettelijke minimum- en maximumstraffen, gepast in het licht van de feiten of rechtvaardig gezien de mate waarin de rechter rekening hield met de door de raadsman gevraagde gunstmaatregelen. Onderstaande citaten illustreren deze drie overwegingen:

Het kwam voor en ik kreeg de minimumstraf: 15 dagen rijverbod – dat was toen de minimumstraf. Dus in dat opzicht was ik daar nog wel content mee. [♀, 42 jaar]

Ge moet 'peizen': ik had ook mijn gordel niet aan, een ongeval gehad in dronken toestand en ik krijg 15 dagen. Dat is echt weinig. [♂, 47 jaar]

Maar ik had mijn advocaat ook wel gezegd dat het heel belangrijk was dat ik mijn werk zou kunnen behouden en dat het niet fair zou zijn moesten ze me dat ook afpakken. Ik moet wel zeggen: ze hebben daar niet moeilijk van gedaan [♂, 47 jaar]

Drie respondenten vonden het opgelegde rijverbod onrechtvaardig en wezen hiervoor telkens één of twee van de volgende redenen aan: te zwaar gezien de bestraffing van anderen, het niet toegekend krijgen van een bepaalde gunstmaatregel of de overtuiging dat een rijverbod een ongepaste sanctie is in het geval van ROI. De onderstaande interviewfragmenten verwijzen hiernaar:

Een maand was wel wat ik ervan gedacht had. Maar dan hoort ge van anderen dat ze bij die 15 dagen laten vallen omdat ge er al 15 hebt gehad of omdat het de eerste keer is ofzo. Dus ja... Dan denk ik toch dat het wel iets korter had mogen zijn. [♂, 31 jaar]

Maar dat heeft toen ook niet geholpen... Dat was nochtans wel iets waar ik schrik voor had toen, voor mijn job. [♂, 37 jaar]

Maar waar is dat goed voor? Omdat ik die avond gedronken heb, wil dat toch niet zeggen dat ik niet meer met een wagen kan rijden?! Mijn rijbewijs trekken ze in omdat ik gedronken heb, maar wat zegt het woord 'rijbewijs'? Dat is het bewijs dat ge met een wagen kunt rijden, dat is niet het bewijs dat ge kunt zuipen he. Dus ik vind niet dat ze het recht hebben van te zeggen: "Meneer, uw rijbewijs afgeven," gewoon voor het 'gevalleke' dat ge gedronken hebt. [♂, 58 jaar]

Eén respondent bleef onbeslist over deze kwestie. Enerzijds vond hij de duur van het opgelegde rijverbod gepast gezien de feiten, anderzijds vond hij de duur ervan te zwaar in vergelijking met het rijverbod dat andere ROI-veroordeelden kregen opgelegd.

c) Ontradende werking

Zeven respondenten gaven tijdens de gesprekken expliciet aan dat het opgelegde rijverbod op zich voor hen helemaal geen ontradend effect had teweeggebracht naar de toekomst toe. De twee fragmenten op de volgende pagina zijn een greep uit hun reacties wanneer naar een dergelijk effect van het rijverbod werd gepolst:

Dat ik niet met de auto mocht rijden heeft eigenlijk niks ter zake gedaan. En ik denk dat dat bij de meesten zo is. Dat ze mijn rijbewijs hebben afgepakt, dat heeft echt niks van invloed gehad op mij. [♂, 47 jaar]

Waarom zou dat in godsnaam een effect hebben op het feit of ge nadien al dan niet nog zou rijden met een glaasje op? Ik durf dat ook rechtuit zeggen: ik deed dat zelfs toen ze mijn rijbewijs voor 14 dagen hadden ingetrokken. [♂, 58 jaar]

Wanneer werd gezocht naar een mogelijke verklaring voor het uitblijven van een afschrikkend effect van het rijverbod kunnen met enig voorbehoud twee mogelijke verklaringen aan de data worden onttrokken. Zo bleek in de eerste plaats dat deze respondenten stevast meerdere redenen hadden opgesomd waarom deze sanctie slechts in beperkte mate de dagdagelijkse activiteiten had belemmerd. Een tweede mogelijke verklaring die naar boven kwam, bestaat erin dat sommige van deze respondenten het afschrikkend effect van het rijverbod vergeleken met dat van andere (zowel formele als informele) sancties, waardoor het rijverbod voor hen verhoudingsgewijs weinig tot geen effect had gehad. Dit laatste blijkt uit volgende interviewuitreksels:

Die geldboete? Dát is een les geweest! Dat rijbewijs kwijt zijn voor 15 dagen? Dat is om mee te lachen! Dat interesseerde mij echt niet, 'ochot ochere' toch. [♂, 47 jaar]

Zo'n rijverbod kan wel helpen, maar dat is bij mij niet de factor geweest waarom ik het niet meer zou doen. Ik ben nu ook wel heel gelovig en andere mensen zijn dat niet. Voor die mensen gaat die factor van straffen misschien wel helpen... [♂, 22 jaar]

Twee respondenten beweerden dat het rijverbod een tijdelijk ontradend effect had op hun ROI-gedrag. Een frappante vaststelling is dat dit effect zich bij hen enkel situeerde in de periode waarin zij het rijverbod normaal gesproken moesten ondergaan. Eens de periode van het rijverbod achter de rug was, hield het ontradende effect van het rijverbod bij hen naar eigen zeggen dan ook op te bestaan. Dit tijdelijk ontradende effect van het rijverbod wordt hieronder geïllustreerd:

Dan dronk ik niet, hoewel... Overdag dronk ik dan niet, maar als we dan 's avonds eens naar de voetbal gingen ofzo, dan dronk ik wel eens een paar pinten. Of ik moest al ergens een

middagactiviteit hebben, zoals een barbecue die al vroeg begon, maar normaal dronk ik dan niet overdag. [♂, 32 jaar]

Ik moest in die periode eens naar een trouwfeest en dat is toen wel een heel stresserende rit geweest. Maar ik heb mijn auto daar toen wel laten staan omdat ik toen ook 'genoeg' gedronken had. Stel u voor dat ze u dán pakken: zonder rijbewijs én onder invloed van alcohol... [♂, 37 jaar]

Slechts één respondent rapporteerde een positief gedragseffect dat specifiek aan het rijverbod zou zijn gerelateerd en dit werd toegeschreven aan de lange duur ervan. Bovendien had deze respondent het rijverbod, dat in zijn geval drie maanden bedroeg, strikt nageleefd ondanks de (weliswaar beperkte) impact die dit voor hem had op zowel sociaal als professioneel vlak. Deze persoon verwoordde dit ontradende effect als volgt:

Wij pakten vroeger meestal een 'karafke' wijn als wij ergens gingen eten en we dronken dan elk wel een paar glazen, maar nu is het dan toch van: "Gij BOB of ik BOB?" Ik drink dan misschien nog wel één 'glaaske', maar dat is dan in het begin van het bezoek. Dat zijn klein dingen, maar ge denkt dan: "Dat is het nu toch ook niet waard, zo lang uw rijbewijs kwijt zijn daardoor." [♂, 28 jaar]

Wanneer de bevindingen en de gegevens van de respondenten op elkaar werden betrokken, bleek er nog een spoor op te duiken dat zou kunnen wijzen in de richting van een groter ontradend effect van een lang(er) rijverbod. Met uitzondering van één respondent lieten alle bevroegden bij wie het rijverbod een periode van meerdere maanden besloeg, optekenen dat dit een sanctie was die hun ROI-gedrag tijdelijk of blijvend zou beïnvloeden.

2.2.3 Besluit

Voor de helft van de bevroegde respondenten bleek de opgelegde geldboete geen factor te zijn die hen in de toekomst op duurzame wijze zou afhouden van ROI. Waar twee respondenten aangaven dat de opgelegde geldboete helemaal geen ontradend effect had gehad of zou hebben, bleek dit effect voor drie onder hen slechts tijdelijk van aard te zijn geweest. De tijdelijkheid van dit effect werd door de desbetreffende respondenten verklaard door het feit dat het aflossen van het boetebedrag voor hen in zekere zin het einde van een hoofdstuk inluidde en dat het ontradende effect vervolgens uit de herinnering verdween.

Sinds de veroordeling zou de opgelegde geldboete voor drie respondenten naar eigen zeggen een duurzame ontradende factor zijn bij ROI-beslissingen, waarbij de angst voor een hogere geldboete hiervoor door allen expliciet als reden naar voren werd geschoven. Twee respondenten gaven aan niet te kunnen antwoorden op de vraag of de geldboete in hun geval al dan niet ontradend zou werken of hebben gewerkt op gebied van ROI.

Om deze bevindingen omtrent de opgelegde geldboete op een meer bevattelijke wijze uiteen te zetten, werden deze hieronder gebundeld in tabelvorm (tabel 4). Uit deze tabel blijkt dat noch de impact die het betalen ervan had op financieel vlak, noch de tijd die sinds de veroordeling was verstreken in het oog springende factoren kunnen worden genoemd die al dan niet zouden leiden tot een bepaald effect bij deze respondenten.

Tabel 4: Ontradend effect van de opgelegde geldboete

Respondent	Ontradend effect	Rechtvaardigheid	Impact	Tijd verstreken sinds veroordeling
♂, 22 jaar	Onbeslist	Ja	Hoog	< 2 jaar
♂, 47 jaar	Ja	Ja	Aanzienlijk	≥ 2 jaar
♂, 32 jaar	Tijdelijk	Ja	Aanzienlijk	< 2 jaar
♀, 30 jaar	Nee	Nee	Hoog	< 2 jaar
♂, 37 jaar	Tijdelijk	Nee	Aanzienlijk	≥ 2 jaar
♂, 58 jaar	Nee	Nee	Gering	≥ 2 jaar
♀, 45 jaar	Ja	Ja	Aanzienlijk	< 2 jaar
♀, 42 jaar	Onbeslist	Ja	Aanzienlijk	≥ 2 jaar
♂, 31 jaar	Tijdelijk	Nee	Aanzienlijk	≥ 2 jaar
♂, 28 jaar	Ja	Ja	Gering	< 2 jaar

Uit bovenstaande tabel blijkt wel dat respondenten die hun geldboete een duurzaam afschrikkend effect toekenden, deze allen rechtvaardig vonden, terwijl de twee respondenten voor wie deze naar eigen zeggen helemaal geen effect had gehad ze onrechtvaardig beschouwden. Voor de vijf respondenten die hieromtrent onbeslist bleven of ze slechts een tijdelijk ontradend effect toeschreven, wisselden de bevindingen op dit vlak elkaar af.

Toch kwam tijdens het analyseren van de data een bevinding naar boven die zich weliswaar moeilijk in tabelvorm laat vatten, maar die enkel en alleen terug te vinden was bij die respondenten die hun opgelegde geldboete een duurzaam ontradend effect toedichtten. Waar

dit bij de andere respondenten niét het geval was, maakten deze respondenten melding van concrete toekomstplannen die door het betalen van de geldboete effectief dienden te worden uitgesteld.

De belangrijkste bevindingen m.b.t. het rijverbod werden hieronder verzameld in tabel 5. Uit deze tabel blijkt onder andere dat het opgelegde rijverbod slechts voor één respondent een bestendig ontradend effect leek te hebben, waarbij deze persoon de lange duur ervan als reden naar voren schoof. Voor de andere respondenten bleek er nooit sprake te zijn geweest van een dergelijk effect of was dit effect slechts tijdelijk van aard.

Tabel 5: Ontradend effect van het opgelegde rijverbod

Respondent	Ontradend effect	Rechtvaardigheid	Invloed dagelijks leven	Totale duur rijverbod
♂, 22 jaar	Nee	Ja	Beperkt	45 dagen
♂, 47 jaar	Nee	Ja	Beperkt	15 dagen
♂, 32 jaar	Tijdelijk	Ja	Sociaal (beperkt)	2 maanden
♀, 30 jaar	Nee	Ja	Beperkt	15 dagen
♂, 37 jaar	Tijdelijk	Nee	Sociaal (beperkt)	8 maanden
♂, 58 jaar	Nee	Nee	Sociaal en professioneel (beperkt)	2 maanden
♀, 45 jaar	Nee	Ja	Beperkt	45 dagen
♀, 42 jaar	Nee	Ja	Beperkt	15 dagen
♂, 31 jaar	Nee	Nee	Sociaal (beperkt)	45 dagen
♂, 28 jaar	Ja	Onbeslist	Sociaal en professioneel (beperkt)	3 maanden

De respondenten die gewag maakten van een tijdelijk ontradend effect verklaarden dit bovendien enkel te hebben ervaren in de periode dat zij hun rijverbod normaalgesproken dienden te ondergaan: op de ogenblikken dat zij hun rijverbod met de voeten traden, beperkten of meden zij het alcoholgebruik, maar ook hier betrof het rijverbod steeds een periode van meerdere maanden.

Het gebrek aan ontradende effecten van het rijverbod op het ROI-gedrag van de meeste respondenten lijkt in de eerste plaats te kunnen worden toegeschreven aan het feit dat sociale en professionele activiteiten slechts in beperkte mate in het gedrang kwamen, voor zover dit al

het geval was. De respondenten haalden stevast meerdere redenen aan waarom deze sanctie weinig of geen impact had op hun dagelijkse routines. Zo beschikten zij in de periode van hun rijverbod meestal over vervoersalternatieven die in hun ogen haalbaar leken, hadden zij het kwijtgespeelde rijbewijs in deze periode niet nodig, waren zij van mening dat de opgelegde duur een periode betrof die makkelijk te overbruggen viel of negeerden zij hun rijverbod. Een tweede mogelijke verklaring voor het geringe ontradende effect van het rijverbod werd ook bij verscheidene respondenten aangetroffen: wanneer zij deze sanctie vergeleken met andere sancties waarmee ze werden geconfronteerd, bleek het rijverbod in verhouding licht uit te vallen.

Zoals ook blijkt uit bovenstaande tabel, leek er bij de bevroagde respondenten geen relatie te bestaan tussen de rechtvaardigheidsbeoordeling van het rijverbod en een potentieel ontradend effect van deze sanctie. Een meerderheid van de respondenten die nooit een dergelijk effect zou hebben ervaren, beoordeelde het opgelegde rijverbod toch als zijnde rechtvaardig. De respondent die wel gewag maakte van zo'n effect bleek zelfs onbeslist te blijven op dit vlak.

2.3 Percepties omtrent de ontradende werking van de ontvangen informele sancties

In de volgende onderdelen volgt een weergave van de onderzoeksresultaten m.b.t. de ervaren informele sanctioneringsmechanismen. Eerst komen de resultaten betreffende schaamtegevoelens aan bod, waarna deze aangaande sociale verwerping worden uiteengezet.

2.3.1 *Schaamtegevoelens*

a) Aard van de overtreden norm

Alle deelnemers aan het onderzoek werden in meer of mindere mate geconfronteerd met opborrelende schaamtegevoelens in de nasleep van hun veroordeling omdat zij tot het besef kwamen bepaalde geïnternaliseerde sociale normen te hebben overtreden. Soms schreven zij de bewustwording van deze gevoelens toe aan 'de strafrechtelijke veroordeling' in haar algemeenheid, maar soms was dit volgens hen ook te wijten aan specifieke onderdelen ervan (i.c. de geldboete) of aan bepaalde gebeurtenissen in de periode na de veroordeling (i.c.

negatieve reacties naar aanleiding van de veroordeling, een nieuwe ROI-episode of confrontaties met aangrijpende ontradingscampagnes gericht op ROI).

De overtredingen van persoonlijke normen waar de bevroegde respondenten mee worstelden, konden na de data-analyse worden ondergebracht in een achttal categorieën. Op twee deelnemers na, werden alle respondenten geconfronteerd met het besef minstens drie persoonlijke normen te hebben overtreden.

Acht respondenten werden zich er in de nasleep van hun betrapping en veroordeling van bewust dat ze met hun gedrag anderen in gevaar hadden gebracht of hadden kunnen brengen:

Ik heb altijd de chance gehad nooit iets of iemand te raken, maar uw geluk blijft niet duren he, dat besef ik. Dus ik ga niet zo doen van: "Nu is alles achter de rug enzo." [♂, 32 jaar]

En die mens zijn auto: zijn dak, zijn flank... Dat was 'rats' vaneen... Gelukkig had hij zijn gordel wel aan, maar ik snap nog altijd niet dat die mens niks aan zijn hoofd had... Ik 'peis' dat ik een goede engelbewaarder heb op dat vlak... Die flikken die erbij kwamen die moeten direct gedacht hebben dat er iemand morsdood was: de stukken lagen 200 meter ver... Koplampen, bumpers, spiegels, alles... [♂, 47 jaar]

Zes respondenten kwamen tot het besef dat ze door dergelijk gedrag bepaalde opvoedingswaarden met de voeten hadden getreden. Op die manier voelde het voor hen aan alsof ze hun ouders tekort hadden gedaan, zoals blijkt uit onderstaande fragmenten:

Dat waren echt 'warme' reacties en op één of andere manier was dat voor mij zoiets van: "Die mensen hebben echt wel het beste met mij voor dus ik wil die echt niet meer teleurstellen door zo te doen." Nu snap ik ook wel dat die vaak ongerust geweest moeten zijn als ze wisten dat ik 'zo' op pad was in het weekend. [♂, 32 jaar]

Mijn ma haar broer is verongelukt door iemand die gedronken had en wij zijn dus altijd grootgebracht van: "Ge moogt wel een pint drinken, maar..." Ik voelde mij dan schuldig tegenover haar dat één van haar dochters werd gepakt onder invloed... [♀, 45 jaar]

De helft van de respondenten werd zich ten gevolge van het gebeurde bewust van het feit dat men het risico liep om een alcoholproblematiek te ontwikkelen of een bestaande alcoholproblematiek te versterken:

Ik reageerde mij wel eens af op alcohol eigenlijk en op zo momenten kroop ik dan af en toe in mijn auto: gewoon om wat rond te rijden en 'efkes' aan niks te moeten denken. Op de duur hebt ge wel schrik – of wéét ge zelfs ergens – dat het problematisch aan het worden is. Als ge al-tijd gans 'kwijt' moet zijn om u goed te voelen... En het was ook niet de eerste keer dat ze mij daarvoor pakten he, dan weet ge het wel als ge vijf minuten uw verstand gebruikt en de dingen naast mekaar zet. [♂, 32 jaar]

Evenveel respondenten haalden aan sinds de veroordeling het gevoel te hebben ervaren tekort te zijn geschoten als partner of als ouder, waarbij dit tekortschieten zich kon situeren op een aantal gebieden. Zo haalden sommige respondenten aan het gezin door hun ROI-gedrag en -veroordeling onnodig te hebben belast op emotioneel, financieel en praktisch vlak of hiermee het slechte voorbeeld op opvoedkundig vlak te hebben gegeven. Volgende citaten trachten dit te illustreren:

Ik voel me daar eigenlijk toch schuldig over tegenover hun... Daar voel ik me eigenlijk toch wel redelijk schuldig over... Dat ge dan toch normaal iets extra voor hun kunt kopen he... En zij moet nu ook voor alles rijden: de belastingpapieren moeten nu weeral binnen, anders reed ik naar de winkel of ging ik mijn dochter halen... [♂, 28 jaar]

Ik zeg soms ook: "Ik heb hier een goede vrouw, er lopen hier twee 'kinders', ik heb nog een zoon van 17 jaar... Dat kan niet meer he, van dat te doen allemaal... Soms zat zij daardoor te wenen, dat pakte mij ook natuurlijk he... Ik voelde me dan zó schuldig op dat moment he, niet te doen! [♂, 47 jaar]

Het schenden van de beroepseer werd door vier respondenten aangewezen als één van de persoonlijke normen die ze met hun ROI-gedrag hadden overschreden. Het betrof hier respondenten die op professionele wijze actief waren in de pedagogische sector, de transportsector of die zich beroepsmatig bezighielden met verslavingszorg. Onderstaande fragmenten schetsen hiervan een beeld:

Écht het goede voorbeeld geven naar uw leerlingen toe is dat niet he... [♂, 31 jaar]

En daarbij, ik werk nu ook op een dienst die zich bezighoudt met het welzijn van de militairen en de burgers die bij ons werken. En wij hebben dan ook zo'n gedeelte alcohol- en drugspreventie en die dingen zitten bij ons... [♀, 45 jaar]

Onnodige uitgaven doen en een levensstijl aanhangen die niet meer zou passen bij de huidige leeftijd waren twee andere normoverschrijdingen die telkens bij vier respondenten schaamtegevoelens opwekten:

Toen die betaald was, was dat dus terug vanaf nul herbeginnen... Dat 'steekt' dan wel, als dat ineens weg is en dat ge voor ge het weet niks meer achter de hand hebt. Ik wil gewoon altijd een beetje zekerheid op dat vlak hebben: ge weet nooit wat er voorvalt, het moet zelfs maar iets klein zijn en dan staat ge daar ineens zonder geld. [♂, 31 jaar]

Ik heb zo'n heel lange uitloper van mijn jeugd gehad. Maar nu... De laatste keer deed mij dat echt zo denken van: "Allez, ge zijt nu 32: eigenlijk kan dat toch niet meer he..." [♂, 32 jaar]

Ten slotte betreurden ook drie respondenten dat ze met hun ROI-gedrag wettelijke normen hadden overtreden. Dit feit – dat het overtreden van wettelijke normen ook een schending van persoonlijke normen kan uitmaken – wordt aangetoond door middel van volgend citaat:

Ik wil gewoon niet meer gestraft worden, dus ik probeer nu om binnen de regeltjes te lopen. Ergens is dat gewoon marginaal, een strafblad hebben... Waarvoor het ook is eigenlijk, dat blijft gelijk. Deftige mensen hebben dat niet. [♂, 22 jaar]

b) Ingezette rationaliseringen

De vaststelling dat alle deelnemers op een gegeven ogenblik dreigden te worden geconfronteerd met schaamtegevoelens – die mogelijks zouden kunnen leiden tot een gedragseffect op ROI-gebied – betekende niet dat ze hieraan ook ten volle gehoor gaven. Zes respondenten gebruikten minstens één en maximaal vijf van de hierna opgesomde rationaliseringen om een potentieel schaamtegevoel te kaderen of zelfs te onderdrukken.

Alle respondenten die schaamtegevoelens naar aanleiding van hun ROI-veroordeling poogden te rationaliseren, wezen erop dat het gedrag in kwestie in zekere zin buiten hun wil om gebeurde en dit ontkennen van de persoonlijke verantwoordelijkheid kon daarbij

verschillende gedaantes aannemen. Respondenten die deze rationalisering hanteerden, weten hun gedrag aan de gemoedstoestand die hen ertoe had gedreven, de mate van alcoholgebruik die het rationeel denken had uitgeschakeld, de context waarin het alcoholgebruik plaatsvond of het gebrek aan (haalbare) vervoersalternatieven op het ogenblik dat men besepte de wettelijke limiet te hebben overschreden. Dit blijkt deels uit de volgende passages:

Ik ben in principe geen voorstander van drinken achter mijn stuur. Ge gaat nooit moedwillig in een café zitten om dan nadien dronken naar huis te rijden. En soms schiet er dan al eens door uw hoofd: “Na de volgende ga ik stoppen,” maar dat komt er dan gewoon niet van. Dan komt die nog binnen en geeft die nog een ‘tournéke’ en dan kunt ge u ook niet laten kennen en geeft ge nog maar eentje terug en zo blijft dat draaien he. Zo zijt ge soms tot 3 uur ’s nachts op gang terwijl ge u had voorgenomen om 19u thuis te zijn. [♂, 58 jaar]

Ik kan dat zelf moeilijk verklaren, maar op die momenten dat ik me zo depressief voelde en daarop dan alcohol dronk, dan moest ik precies altijd in mijn auto kruipen, dan dacht ik daar allemaal niet meer over na... Als ik opnieuw de gedachten in mijn kop heb die ik toen had? Ik doe het opnieuw, dat onderteken ik zelfs op een papier. [♂, 22 jaar]

En die moment voelde ik het al eigenlijk. Maar het probleem was: ik had niemand bij me die kon rijden met de auto of die een rijbewijs had. Dat probleem had ik wel: ik had geen ander vervoer. [♂, 37 jaar]

Een rationalisering die door vier respondenten werd ingezet en die uitsluitend werd toegepast om het bedreigende gevoel te verdoezelen dat men wel eens anderen in gevaar had kunnen brengen, bestond erin om erop te wijzen dat er nooit eerder schade was voortgevloeid uit zijn of haar ROI-gedrag:

Maar of ik nu een gevaar op de weg was? Goh... Ik drink altijd Vodka Red Bull dus ik ben altijd heel wakker he: ik word hyperkinetisch van die Red Bull, dus ’t is ook niet dat ik in slaap val of begin te knikkebollen als ik aan het rijden ben. Ik rij zelfs trager als ik gedronken heb: ik heb nochtans een zware voet, maar ik let dan wel goed op mijn snelheid. [♀, 30 jaar]

Drie respondenten gaven aan op een gegeven ogenblik afstand te kunnen nemen van bepaalde schaamtegevoelens wanneer zij het rijverbod hadden uitgezeten of de geldboete hadden

betaald. In zekere zin maakte het hebben ondergaan van de formele bestraffing dus ook een einde aan de schaamtegevoelens:

Ge moet het ook kunnen achter u laten als het is gebeurd en dan het beseft hebben van: “Het is terecht dat ge een straf hebt gehad.” [♂, 28 jaar]

Twee respondenten poogden zich te ontlasten van mogelijke schaamtegevoelens door te oordelen dat ROI een gedrag is dat door het merendeel van de automobilisten wordt gesteld en bijgevolg sociaal aanvaard zou zijn. Ten slotte werd ook door twee respondenten een beroep gedaan op een bepaald loyaliteitsgevoel waardoor de wettelijke normen m.b.t. ROI – die men in ‘andere’ omstandigheden normaal wél zou onderschrijven – tijdelijk het onderspit moesten delven ten nadele van bepaalde gedragsregels die op dat ogenblik belangrijker werden geacht. Beide rationaliseringën worden hieronder geïllustreerd aan de hand van een citaat:

Maar ik denk dat zoiets typisch is voor Belgen, allez voor mensen in het algemeen eigenlijk: de meesten doen het toch he? Drinken is ook iets dat sociaal aanvaard is he... Als mijn dochter het ooit zou doen, dan zou ik langs de ene kant heel kwaad zijn, maar langs de andere kant: ze gaat het doen, wie doet het niet? En als ge het op die manier bekijkt, kunt ge ook niet kwaad zijn eigenlijk. [♀, 30 jaar]

Gezien de contacten die ik heb met de mensen is het soms té moeilijk om te zeggen: “Ik drink niks.” En ik ben dan zo iemand: als iemand whisky zit te drinken, dan drink ik whisky mee. Ik noem dat een beetje 'sociaal voelend' zijn. Dan gaat gij de droogstoppel ook niet uithangen he, dat doet ge gewoon niet. Anders gaan ze u de volgende keer alleen laten staan als ge dat doet. [♂, 58 jaar]

c) Ontradende werking

Tijdens het analyseren van de data bleek het onmogelijk om voor elk van de hierboven opgesomde schaamtegevoelens uit te maken of de categorie in kwestie al dan niet aanleiding gaf tot ontradende effecten bij de bevroegde respondenten. De verklaring hiervoor is tweeledig: deels omdat een eventueel ontradend effect van dergelijke gevoelens door de respondenten moeilijk konden worden toegeschreven aan deze of gene categorie, deels omdat de specifieke invloed van de afzonderlijke categorieën op het ROI-gedrag niet systematisch

werd bevraagd tijdens de interviews. Toch kunnen op basis van de data-analyse enkele voorzichtige relaties worden blootgelegd tussen het ervaren van schaamtegevoelens en ontradende effecten die hier bij de respondenten een gevolg van waren.

Vijf respondenten gaven aan dat het gewaarworden van schaamtegevoelens sinds de veroordeling een positieve invloed had gehad op hun ROI-gedrag. Drie onder hen gaven aan alcohol hierdoor (zoveel mogelijk) te mijden wanneer men wist dat men achteraf het stuur moest nemen, maar ook het gebruikmaken van vervoersalternatieven werd door twee van deze respondenten vernoemd. Deze effecten blijken uit onderstaande antwoorden wanneer werd gepeild of bepaalde door hen aangehaalde schaamtegevoelens hun gedrag hadden beïnvloed:

Als ik nu alleen ben – dat zweer ik uit de grond van mijn hart – dan zal ik aan geen alcohol meer komen als ik met de auto ben: “No way!” Dat schuldgevoel dat ik had achteraf... Dat heeft een serieuze invloed gehad en die dingen spelen nu nog altijd, al is het drie jaar geleden. [♂, 47 jaar]

Dat heeft er eigenlijk wel voor gezorgd dat ik nu véél minder dronken rondrijd en als ik het doe, dan is dat echt niet meer ‘strontzat’. Niet dat ik nog zo eens toeren zou uitzetten gelijk ik weet niet waar met de auto belanden zonder dat ge daar eigenlijk moet zijn. [♂, 31 jaar]

Ik zit soms zelfs ’s avonds bij de mensen in het hotel dat ze dan zeggen tegen mij: “Nú kunt ge dan toch iets drinken? Nu moet ge toch niet meer rijden?” Ook niet he! Ik zou dat wel kunnen natuurlijk he, maar allez... Dat zijn er dan drie of vier die dat zeggen, maar dan zijn er daar drie of vier ander die wat verder zitten en die dan wijzen van: “Hebt ge het gezien, die chauffeur? Die is wel aan het drinken he...” [♀, 42 jaar]

Ik heb hier nu een fiets staan en meestal neem ik die of ga ik met iemand mee als ik op stap ga... Ik pak nu eigenlijk altijd de fiets. Sinds september heb ik één keer nog bezopen rondgereden en dat was echt idioot. Ik was écht slechtgezind op mezelf de dag nadien... [♂, 32 jaar]

Een potentieel belangrijke onderzoeksbevinding omtrent het ontradende effect van schaamtegevoelens blijkt uit tabel 6 (zie volgende pagina), waarin het aantal schaamtegevoelens en rationalisering van de respondenten in kaart wordt gebracht. De vijf respondenten die melding maakten van een ontradend effect van dit informeel

sanctioneringsmechanisme, wiens referentiegegevens in tabel 6 vetgedrukt zijn, vermeldden niet enkel telkens minstens drie persoonlijke normen die ze naar hun gevoel hadden overtreden, zij poogden deze gevoelens doorgaans op generlei wijze te neutraliseren. Slechts één respondent voor wie schaamtegevoelens sinds de veroordeling een ontradend effect hadden, maakte gebruik van één rationalisering waarbij hij verklaarde dat het zijn gemoedstoestand was die hem hiertoe had gedreven.

Tabel 6: Aantal schaamtegevoelens en rationaliseringen per respondent

Respondent	Aantal schaamtegevoelens	Aantal rationaliseringen
♂, 22 jaar	3	1
♂, 47 jaar	6	0
♂, 32 jaar	5	0
♀, 30 jaar	2	4
♂, 37 jaar	5	2
♂, 58 jaar	1	5
♀, 45 jaar	5	2
♀, 42 jaar	3	0
♂, 31 jaar	6	0
♂, 28 jaar	3	3

Van de bevraagde respondenten bleken er slechts drie hun rechtszitting te hebben bijgewoond. Een frappante vaststelling was dat al deze respondenten aangaven eerder teleurgesteld te zijn over de behandeling van hun zaak aldaar. Allen hadden zij het gevoel dat de rechter slechts weinig ontvankelijk was voor hun verweer of dat zij hiervoor onvoldoende tijd kregen, zoals blijkt uit onderstaande fragmenten:

Ze moeten ook kijken naar de achtergrond vind ik: ik ben niet beginnen drinken omdat ik me gelukkig voelde he. Ik heb echt wel mijn depressieve neigingen en mijn zelfmoordneigingen en dat ze die context er gewoon uitlaten, dat vind ik wel vrij erg. [♂, 22 jaar]

Ge moet wachten tot als ze zeggen: “Meneer X, komt u naar voor?” En dan rammelt die ander daar vanalles af en dan moogt ge uwe uitleg doen: dat is zo ongeveer een minuut dat ge hebt... En dan begint ze he: “Dit, dit en dat.” Ik heb daar dus bijna vier uur gezeten en op twee minuten was ik buiten... Twéé minuten heeft dat geduurd! [♂, 28 jaar]

Het zich onheus behandeld voelen ter zitting of het feit dat men opgelegde formele bestraffingsvormen als onrechtvaardig bestempelde bleek voor geen van deze respondenten het ervaren van schaamtegevoelens in de weg te staan. Met enige voorzichtigheid kan wel worden gewezen naar de vaststelling dat het ervaren van schaamtegevoelens die een ontradend effect hadden vaker leek voor te komen bij die respondenten die zowel de opgelegde geldboete als het opgelegde rijverbod als rechtvaardig beschouwden, zoals blijkt uit onderstaande tabel (tabel 7).

Tabel 7: Ontradend effect van schaamtegevoelens

Respondent	Ontradend effect	Rechtvaardige behandeling (rechtszitting)	Rechtvaardige bestrafing (geldboete)	Rechtvaardige bestrafing (rijverbod)
♂, 22 jaar	Ja	Nee	Ja	Ja
♂, 47 jaar	Ja	Niet van toepassing	Ja	Ja
♂, 32 jaar	Ja	Niet van toepassing	Ja	Ja
♀, 30 jaar	Nee	Niet van toepassing	Nee	Ja
♂, 37 jaar	Nee	Nee	Nee	Nee
♂, 58 jaar	Nee	Niet van toepassing	Nee	Nee
♀, 45 jaar	Nee	Niet van toepassing	Ja	Ja
♀, 42 jaar	Ja	Niet van toepassing	Ja	Ja
♂, 31 jaar	Ja	Niet van toepassing	Nee	Nee
♂, 28 jaar	Nee	Nee	Ja	Onbeslist

2.3.2 *Sociale verwerping*

a) Aard van de overtreden norm

Een opmerkelijke onderzoeksbevinding omtrent het ontradende karakter van sociale verwerping betreft het gegeven dat quasi alle respondenten naar eigen zeggen slechts in beperkte mate werden geconfronteerd met negatieve reacties naar aanleiding van hun veroordeling. De belangrijkste reden hiervoor is gelegen in het feit dat acht respondenten expliciet aangaven hun veroordeling zoveel mogelijk verborgen te hebben gehouden voor de buitenwereld, een bevinding waarvoor de fragmenten op de volgende pagina illustratief zijn:

Voor de rest heb ik daar ook nooit minder plezante reacties op gehad, maar ik loop daar eigenlijk ook niet mee te koop. [♀, 42 jaar]

Maar ik denk dat van mijn kameraden ongeveer drie man dat weet... En mijn pa en mijn ma... En mijn zus en mijn broer weten dat ook. Maar voor de rest weet niemand dat. Ik heb dat binnenskamers gehouden, want dat is toch niet iets waar ge fier op zijt ofzo. [♂, 32 jaar]

Ik heb dat wel niet aan de grote klok gehangen. Zou jij dat vertellen? [♂, 47 jaar]

Op basis van de geanalyseerde data konden een drietal redenen worden onderscheiden waarom respondenten toch beslisten om open te zijn over hun veroordeling. Zeven deelnemers gaven aan enkel die mensen te hebben ingelicht van wie ze op één of andere manier steunende reacties hoopten te krijgen. Het betrof hier dan vooral de naaste familieleden, hechte vrienden of mensen die zelf een dergelijke veroordeling hadden opgelopen. Vijf respondenten gaven aan mensen op de hoogte te hebben gebracht voor wie ze het rijverbod niet verborgen konden houden, zoals burens of collega's. Drie respondenten moesten hun veroordeling noodgedwongen opbiechten wanneer zij een uittreksel uit het strafregister moesten voorleggen in het kader van een mogelijke bevordering of sollicitatie. Deze drijfveren blijken uit onderstaande uitspraken:

Ik heb dat eens aan een collega verteld, maar die werkte in het weekend in een discotheek. Dus tegen die heb ik dat wel eens verteld tijdens een middagpauze omdat ik mijn verhaal eens kwijt wou aan iemand die het een beetje kon kaderen. [♂, 31 jaar]

Aan de grote klok heb ik dat nu wel niet gehangen... Maar 't is gewoon: mensen waar wij het meest mee in contact komen – zoals de geburen hier – die zien dat ook he. Die garages zijn hier allemaal vanachter. [♂, 28 jaar]

Op het moment als ge uw strafregister afgeeft, dan mag dat niet in een gesloten omslag zitten: dat moet allemaal open zijn... En dat vind ik eigenlijk niet eerlijk: mijn secretariaatsverantwoordelijke heeft daar geen zaken mee en de personeelsdienst ook niet. [♀, 45 jaar]

Echter: ook in die gevallen waarin de respondenten hun veroordeling om één van de hogergenoemde redenen publiek maakten, leidde deze openbaring niet noodzakelijk tot

negatieve reacties. Uit de data bleek dat de ondervraagden hiervoor een viertal mogelijke redenen naar voren schoven. De twee vaakst genoemde verklaringen (telkens bij vijf respondenten) bestonden erin dat het ROI-gedrag van de respondent reeds eerder bekend was binnen de eigen sociale kring en de veroordeling dus niet als een verrassing kwam of dat zij die ervan op de hoogte werden gebracht de straf gezien de omstandigheden te zwaar of zelfs onverdiend vonden:

Onze cafébaas dat is iemand die in z'n geheel niet drinkt, en die zei wel van: "Schoon 'dinges', 't moest er ne keer van komen." [♀, 45 jaar]

Ik kreeg vaak de auto mee van thuis en ze zagen toen ook zeker in dat dat een heel uitzonderlijke situatie moest zijn geweest voor mij. Als ik met de auto was, dan was ik normaal altijd op tijd terug thuis en als ik niet met de auto was dan bracht een taxi ons thuis ofzo. [♀, 42 jaar]

Daarnaast schreven respectievelijk vier en drie respondenten het grotendeels uitblijven van negatieve reacties toe aan het feit dat ROI binnen de eigen omgeving sociaal aanvaard was of dat er sinds de veroordeling een duidelijke gedragsverandering op vlak van ROI merkbaar was. Beide redenen worden hieronder toegelicht met een interviewfragment:

Ik zeg toch dat we in een maatschappij leven waarin niemand daar echt zwaar aan tilt, of die indruk heb ik toch niet. Ofwel heb ik gewoon allemaal 'slechte vrienden' (lacht). Er heeft echt nog niemand tegen mij gezegd: "Oh my god, wat hebt gij gedaan?!" [♀, 30 jaar]

Iedereen had vroeger zo een beetje schrik dat ik mijn eigen dood zou rijden ofzo, ook omdat ik het soms nogal eens kon opzoeken he. Tegenover nu is dat wel een groot verschil en dat merken de mensen die mij kennen ook. Dat is goed en iedereen is daar positief over. [♂, 32 jaar]

Toch bleven negatieve reacties niet volledig uit, zeker in de periode kort na de betrapping en de veroordeling. In deze gevallen werden de respondenten sociale normovertredingen aangewreven die kunnen worden geclusterd binnen een vijftal categorieën. Vijf respondenten maakten melding dat hen een gebrek aan beroepsernst werd verweten omdat zij bijvoorbeeld werkzaam waren als beroepschauffeur of binnen de pedagogische sector. Deze reacties

kwamen dan van de (potentiële) werkgever, maar werden ook geuit door de levenspartner of de ouders van de respondent:

En daar vroegen ze mij dus: “Ge hebt een rijverbod gehad? En waarom was dat?” Ik zeg: “Tja... Daar was iemand verjaard en ik had er misschien één te veel gedronken.” Toen zei die: “En wat gaat ge doen als er in de bus iemand verjaart, óók drinken?” [♀, 42 jaar]

En die belde mij toen op en ik zeg: “Maar mijn strafblad is niet blanco...” Toen antwoordde ze: “Dat heb ik nu nog nooit gehoord van een leerkracht...” [♀, 30 jaar]

Evenveel respondenten antwoordden dat ze uit hun sociale kring negatieve reacties hadden gekregen omwille van het feit dat hun gedrag werd bestempeld als onverantwoordelijk of respectloos naar de eigen (directe) omgeving toe. Daarbij werd hen aangewreven dat zij als ouder het slechte voorbeeld naar hun kinderen hadden gegeven, dat zij het gezin onnodig op kosten hadden gejaagd, respectloos waren geweest ten aanzien van hun ontvangen opvoeding of dat ze de waarden van hun geloofsgemeenschap met de voeten hadden getreden:

Ik zei toen tegen mijn vrouw: “Als die boete komt, kunnen we straks nog wel eens in de financiële problemen zitten...” “Jama,” zei ze toen tegen mij: “gij hebt het wel gedaan he!” Zo zou ge ook nog problemen krijgen met uw vrouw ook he! En ga er maar van uit: dat is zo he! Dat is hier spanning geweest tussen ons in die periode... [♂, 47 jaar]

Daar heb ik toch wel negatieve reacties op gehad ja... Want het gedrag dat ik heb aangesteld is niet hetgeen in de Bijbel staat. Ge moogt u niet bezoedelen met overmatig drinken en dat zijn dingen die ik wel heb gedaan. Ik ben zo ook niet opgevoed om elke week dronken achter het stuur te zitten, want ik ben één van Jehovah's Getuigen. [♂, 22 jaar]

De veroordeling op zich bleek bij vier respondenten niet noodzakelijk meteen aanleiding te geven tot negatieve reacties, maar zorgde wel voor sociale verwerping wanneer het gedrag in kwestie werd herhaald of wanneer het risico hierop hoog werd ingeschat door zij die er weet van hadden:

Anderen zeiden dan weer: “Ik hoop dat ge uw les hebt geleerd,” en als ze u dan met een pint in uw handen zien staan is het altijd direct van: “Ziet ge wel, ge hebt er níks uit geleerd!” Of

*mensen wijzen dan zo stillekes naar u als ge met de auto zijt en ge al wat in de wind zijt.
[♂, 37 jaar]*

Drie respondenten gaven aan te zijn geconfronteerd met uitingen van onbegrip omdat zij met hun ROI-gedrag hetzij zichzelf, hetzij anderen in gevaar hadden gebracht:

De ouders van die personen die in de auto zaten, die hadden dat dan ook gehoord en die behandelen u dan zo in de zin van: “Ge hebt mijn kind in gevaar willen brengen!” Ene is mij toen eens komen zeggen: “Als er toen iets gebeurd was: ik had u uitgekleeft tot op uw onderbroek!” [♂, 37 jaar]

Een laatste groep reacties die door twee respondenten als vervelend werd bestempeld, betrof insinuaties van een mogelijke alcoholproblematiek door familieleden of kennissen naar aanleiding van het gebeurde. Onderstaand citaat is hier een voorbeeld van:

En die kerel die móét dus effectief zijn drank hebben: die staat op en die moet een trappist drinken op zijn nuchtere maag... En hij heeft toen een keer tegen mij gezegd dat ik juist dezelfde was. Ik kan ook drinken he, maar ik ben geen alcoholist, opletten... [♂, 47 jaar]

b) Ingezette rationaliseringen

Om negatieve reacties ten gevolge van sociale normovertredingen ten volle te laten doorklinken, bleek het in de eerste plaats belangrijk dat de veroordeelde de aangewreven sociale normovertreding in kwestie ook zelf erkende. Bij veel respondenten was dit echter niet altijd het geval en zij probeerden in zulke situaties de reactie in kwestie op één of andere manier te verwerpen. Tijdens de data-analyse bleek dat dit zich uiteindelijk bij negen respondenten in bepaalde omstandigheden voordeed. Deze respondenten vergoelijkten hun aangewreven normovertredingen op een drietal manieren.

De respondenten kaatsten de bal in zeven gevallen terug door de bron van de sociale verwerping zelf op één of andere manier in een negatief daglicht te plaatsen. Deze rationalisering bleek bovendien te worden ingezet bij het merendeel van de hen aangewreven normovertredingen en wordt verduidelijkt aan de hand van de twee fragmenten op de volgende pagina:

Maar ik heb dan zelf ook wel zoiets voor mijn eigen van: “Tja jong, wilt gij daar ‘groen’ over doen? Draai u dan om he, dan zijt gij het voor mij ook niet waard dat gij hier langs mij zit.” Ik voel me daardoor dan niet ‘geblammeerd’ of eender wat, dat is hún zaak dan he. [♂, 58 jaar]

En dan zegt iedereen wel van: “Ge moogt niet rijden als ge gedronken hebt,” maar toch zijn de grootste roepers er dan van tijd tot tijd zelf al wel eens bij. En degenen die vaak het ergste zijn, die hebben dan nog het meeste problemen met anderen én het meeste excuses... En ze hebben dan ook nét altijd ‘pech’ dat het nu juist hen moest overkomen. En het is ook altijd iemand anders zijn schuld... [♀, 42 jaar]

De tweede meest gebruikte rationalisering bestond erin te benadrukken dat niemand anders ooit op één of andere manier schade had geleden ten gevolge van het ROI-gedrag. De drie respondenten die het verwijt kregen zichzelf of anderen fysiek in gevaar te hebben gebracht, zetten allen deze techniek in om zichzelf van dergelijke aantijgingen vrij te pleiten:

Ik zei toen ook: “Daar is geen enkele mens die daar ooit nadeel van ondervonden heeft dat ik af en toe eens zat met de auto rondreed.” De enige die zich daar ooit in de miserie mee gewerkt heeft, dat was ikzelf. Ik heb mijn boete betaald en mijn rijverbod gewoon uitgezeten en buiten mezelf heb ik daar nooit iemand leed mee bezorgd. [♂, 31 jaar]

Eén respondent die onder de neus gewreven kreeg dat het betalen van zijn geldboete het gezin in moeilijkheden had gebracht, pleitte zichzelf met een soortgelijke rationalisering vrij:

Die centen, tja... Maar zij heeft haar daar niet voor moeten inhouden hoor... Ik heb mij ingehouden en zij heeft zich niet moeten inhouden he... [♂, 28 jaar]

Twee respondenten schoven meermaals de persoonlijke verantwoordelijkheid van zich af voor hetgeen hen voor de voeten werd geworpen, namelijk het in gevaar brengen van de verkeersveiligheid. In deze gevallen werd het ROI-gedrag telkens toegeschreven aan omstandigheden buiten de wil van de betrokkene om:

Die had zoiets van dat het onverantwoord was wat ik deed en dat ik een gevaar was voor de openbare weg en dat het op zo’n moment niet hoort om achter uw stuur te kruipen. Ik zei toen ook tegen die dat helder nadenken er op zo’n moment niet bij is om het zo te zeggen. [♂, 37 jaar]

Dat was dan natuurlijk ook weer iets dat geen bodem raakte wat die zei he. Ik was dan nog met hun auto meegegaan want mijne was aan die eerste café blijven staan, dus die zetten mij nadien gewoon terug aan mijn auto af... Ge moet naar huis dan he, ge moet iets gaan doen... [♂, 58 jaar]

c) Ontradende werking

Ook al toonden de respondenten begrip voor de negatieve reacties uit hun omgeving, toch bleek op basis van de getuigenissen dat de opgesomde uitingen van sociale verwerping op zich weinig tot geen rechtstreekse gedragseffecten met zich meebrachten. Twee respondenten gaven blijk enkel met dergelijke negatieve reacties rekening te houden wanneer men op het ogenblik van een nieuwe ROI-beslissing aan deze reacties werd herinnerd én er een zekere mate van informele sociale controle werd uitgeoefend op het ROI-gedrag:

Pas op, ik had vorige week toen ook mijn kinderen bij, maar we zijn toen uiteindelijk wel allemaal met mijn schoonma mee terug naar huis gereden, want die vrouw die drinkt niet... Zij zei toen ook eerst tegen hen: “Kom maar met mij mee, want hij heeft weer gedronken...” Ik krijg dus wel ‘mijne control’ daarop. [♂, 37 jaar]

Elke keer als zij nu zegt van: “Ziet dat ge niet drinkt,” dan doe ik dat ook niet. Dat zijn juist de keren dat ik... Allez, dat ze weet dat ik met de auto moet rijden naar vrienden die wat verder wonen... [♂, 31 jaar]

Op basis van de data-analyse moet echter enig voorbehoud worden gemaakt bij de bewering dat sociale verwerping slechts in zeer geringe mate tot positieve gedragseffecten zou leiden. Onrechtstreeks bleken negatieve reacties van significante anderen in sommige gevallen wel te zijn gerelateerd aan ontradende effecten op het ROI-gedrag via hun invloed bij het ontwikkelen van schaamtegevoelens. Hoewel het gros van de respondenten deze sociale reacties op zich geen rechtstreekse gedragseffecten toedichtte, bleken bepaalde respondenten die met dergelijke reacties werden geconfronteerd zich hierdoor vaker bewust te worden dat men op dat vlak ook persoonlijke normen had overtreden. Er kan in het geval van de bevraagde respondenten worden verwezen naar twee vormen van sociale verwerping die hier aanleiding toe leken te geven, namelijk dat men anderen in gevaar had gebracht of dat men zich respectloos of onverantwoordelijk had gedragen ten aanzien van de eigen omgeving. Quasi alle respondenten die dergelijke reacties hadden ontvangen – ook al werden deze in

voorkomend geval ten aanzien van de zender geneutraliseerd – vermeldden in de loop van de interviews dat ze op deze twee vlakken ook persoonlijke normen zouden hebben overtreden waardoor schaamtegevoelens ontstonden.

2.3.3 Besluit

Alle respondenten verklaarden in de nasleep van hun veroordeling te zijn geconfronteerd met opborrelende schaamtegevoelens omdat ze zich bewust werden dat zij met hun ROI-gedrag wel eens geïnternaliseerde normen zouden hebben kunnen overtreden. Deze persoonlijke normen waarnaar zij verwezen kunnen op basis van de analyse worden ondergebracht in acht categorieën, waarbij het besef anderen in gevaar te hebben gebracht en het besef respectloos met bepaalde opvoedingswaarden te zijn omgesprongen telkens bij een meerderheid van de bevroegden opdook. Het risico een alcoholproblematiek te ontwikkelen of te versterken en het besef tekort te zijn geschoten als partner of als ouder werden telkens door de helft van de bevroegden aangewezen als normovertredingen van persoonlijke aard. Telkens een minderheid kwam op dit vlak tot het besef hun beroepseer te hebben geschonden, onnodige uitgaven te hebben gedaan, gedrag te hebben gesteld dat gezien hun leeftijd niet meer door de beugel kon of wettelijke normen te hebben overtreden.

Of de ervaren schaamtegevoelens in hun totaliteit al dan niet een ontradend effect werden toegeschreven, leek bij de respondenten verband te houden met de combinatie van twee factoren: het aantal schaamtegevoelens dat men ervoer en het aantal rationaliseringën dat men als antwoord hierop inzette. Uit de data bleek namelijk dat de helft van de respondenten bepaalde schaamtegevoelens trachtte te rationaliseren, wat desgevallend kon gebeuren op een vijftal manieren. Wanneer respondenten dit leken te doen, beschouwden ze het ROI-gedrag steevast als iets dat buiten hun wil om was gebeurd en schoof men zo de persoonlijke verantwoordelijkheid van zich af. Een meerderheid van de respondenten die schaamtegevoelens van zich probeerden af te schudden, deed dit door zichzelf eraan te herinneren dat hun ROI-gedrag niemand had geschaad. Voorts bleken het te hebben ondergaan van de bestraffing, de overtuiging dat ROI sociaal aanvaard is en het gevoel loyaal te zijn geweest aan andere sociale regels de andere overwegingen die schaamtegevoelens konden neutraliseren. Hoe meer van deze rationaliseringën een respondent hanteerde (en hoe kleiner het aantal schaamtegevoelens), hoe waarschijnlijker het op basis van de data leek dat schaamtegevoelens geen ontradende factor zouden betekenen voor het ROI-gedrag.

Het zich al dan niet rechtvaardig behandeld voelen ter zitting of het als onrechtvaardig bestempelen van de opgelegde formele bestraffing, leek na de analyse los te staan van het al dan niet ervaren van schaamtegevoelens. Wel viel op dat vier van de vijf respondenten die aangaven dat schaamtegevoelens sinds hun veroordeling een ontradend effect ten aanzien van hun ROI-gedrag hadden, zowel hun geldboete als hun rijverbod rechtvaardig vonden.

Quasi alle deelnemers aan dit onderzoek verklaarden slechts in uitzonderlijke gevallen te zijn geconfronteerd met sociale verwerping naar aanleiding van hun veroordeling. Voor slechts twee respondenten gaf dit aanleiding tot ontradende effecten op vlak van hun ROI-gedrag, hoewel zij aangaven dat deze effecten enkel werkzaam waren wanneer zij op het ogenblik van een nieuwe ROI-beslissing aan de desbetreffende reacties werden herinnerd én er bovendien in zekere mate informele sociale controle werd uitgeoefend op hun gedrag.

De voornaamste reden waarom er bij de bevroegde deelnemers amper sprake was van negatieve reacties ten gevolge van hun veroordeling, valt te herleiden tot het feit dat praktisch alle deelnemers hun veroordeling niet aan de grote klok hingen. Zij brachten anderen enkel op de hoogte wanneer zij van deze personen steunende reacties verwachtten, wanneer zij het rijverbod voor hen niet verborgen konden houden of wanneer zij in het kader van hun tewerkstelling een uittreksel uit het strafregister moesten voorleggen. Ook in dergelijke gevallen gaf dit echter niet noodzakelijk aanleiding tot negatieve reacties, waarvoor op basis van de geanalyseerde gesprekken een viertal redenen verantwoordelijk bleken. In de helft van deze gevallen was het ROI-gedrag van de respondent reeds eerder bekend aan zij die ervan op de hoogte werden gebracht of bleken deze personen de formele bestraffing van de respondent onrechtvaardig of onverdiend te vinden. Daarnaast bleven negatieve reacties in bepaalde gevallen naar eigen zeggen ook achterwege omdat ROI door degenen die ervan op de hoogte waren als sociaal aanvaard gedrag werd bestempeld of omdat er sindsdien een duidelijke gedragsverandering merkbaar was bij de respondent.

In de (eerder uitzonderlijke) situaties waarin respondenten wel met sociale afkeuring te maken kregen, werden hen sociale normovertredingen aangewreven die na de data-analyse konden worden geclusterd binnen een vijftal categorieën. In de meeste gevallen ging het om het verwijt met het gedrag blijk te hebben gegeven van een gebrek aan beroepsernst of zich onverantwoordelijk of respectloos te hebben getoond ten aanzien van de directe omgeving. Het feit geen lessen te hebben getrokken uit het gebeurde, met het gedrag anderen of zichzelf

in gevaar te hebben gebracht en met dergelijk gedrag risico lopen om een alcoholproblematiek te ontwikkelen bleken in een minderheid van de gevallen sociale normovertredingen die hen voor de voeten werden geworpen.

Als belangrijkste reden voor het uitblijven van ontradende effecten ten gevolge van deze reacties, kan worden gewezen op de bevinding dat quasi alle deelnemende respondenten die hiermee werden geconfronteerd deze reacties op een of andere wijze rationaliseerden. De meeste deelnemers legden dergelijke reacties naast zich neer door de personen van wie ze afkomstig waren in een negatief daglicht te plaatsen, terwijl bijna de helft van de respondenten deze reacties van zich afschudde door te beweren dat niemand (buiten zichzelf) nadeel van het gedrag had ondervonden. Ten slotte bleef een minderheid van de bevroagden onbewogen bij de sociale afkeuring door te stellen dat het gedrag had plaatsgevonden buiten de eigen wil om. Toch bleek er tijdens het analyseren van de data mogelijkwijs wel een indirect ontradend effect verbonden aan deze negatieve sociale reacties. Bepaalde uitingen van sociale verwerping leidden namelijk bij een aantal respondenten tot het ontstaan van schaamtegevoelens, waarvan eerder werd gesuggereerd dat deze onder bepaalde voorwaarden ontradende effecten konden veroorzaken.

Deel III: Discussie, beperkingen en aanbevelingen

Het eerste hoofdstuk van dit derde en laatste deel van deze verhandeling bevat het discussiegedeelte dat de onderzoeksresultaten interpreteert in het licht van de relevante wetenschappelijke literatuur. Het tweede hoofdstuk behandelt de belangrijkste beperkingen van het voorliggende onderzoek, terwijl het laatste hoofdstuk enkele aanbevelingen bevat die werden opgesteld op basis van de onderzoeksbevindingen.

Hoofdstuk 1: Discussie

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksbevindingen van deze studie in verband gebracht met de bestaande wetenschappelijke literatuur. Hierbij wordt dezelfde volgorde aangehouden als bij de presentatie van de resultaten in het vorige onderdeel.

1.1 Percepties omtrent de formele strafdreiging

Het discussiegedeelte dat de percepties betreffende de formele strafdreiging behandelt, valt uiteen in twee grote onderdelen. Eerst komen de percepties betreffende de pakkans aan bod, waarna deze betreffende de bestraffingsstrengheid worden bediscussieerd.

1.1.1 Percepties omtrent de pakkans

a) Inschatting en determinanten van de pakkansperceptie voorafgaand de betrapting

Binnen dit onderzoek gaven alle respondenten aan dat zij hun kansen om in geïntoxiceerde toestand aan een ademtest te worden onderworpen laag inschatten in de periode voorafgaand hun betrapting. Wanneer men dit vergelijkt met de percepties die hieromtrent leven bij de totale Belgische bestuurderspopulatie, waar 65% een soortgelijke inschatting maakte (Boulanger, 2011, p. 23), kan men besluiten dat de deelnemers aan voorliggend onderzoek er op dit vlak toch behoorlijk afwijkende meningen op nahielden en dit ondanks een vergelijkbare objectieve pakkans. Deze bevinding komt echter niet geheel onverwacht, vermits in de literatuur reeds eerder werd gesuggereerd dat frequente ROI'ers de pakkans lager zouden inschatten dan andere bestuurders (Lapham & Todd, 2012, p. 143).

Het gros van de respondenten wees eerdere onbestrafte ROI-ervaringen aan als een belangrijke factor die hun perceptie negatief zou hebben beïnvloed. Dit sluit aan bij wat door Stafford en Warr (1993, p. 124) werd beschreven als het *punishment avoidance*-effect. De invloed van dergelijke persoonlijke ervaringen met het ontlopen van een bestraffing bleek dus ook voor de ROI-veroordeelden uit dit onderzoek werkzaam. Daarenboven vermeldden een aantal deelnemers aan voorliggend onderzoek dat het onbestraft begaan van andere verkeersovertredingen hun subjectieve pakkans m.b.t. ROI had gekleurd. Deze bevinding werd niet aangetroffen in de vergaarde ROI-literatuur en lijkt dus nieuw te zijn.

Waar Freeman en Watson (2006, p. 468) suggereerden dat andermans ROI-gerelateerde ervaringen met bestraffing of het ontlopen ervan geen invloed zouden hebben op de eigen pakkansperceptie, gaf (weliswaar) een minderheid van de respondenten in dit onderzoek aan dat hun percepties hier wel degelijk door werden beïnvloed. De huidige onderzoeksresultaten lijken bijgevolg dan ook eerder aan te sluiten bij hetgeen door Piquero en Paternoster (1998, p. 30) en Piquero en Pogarsky (2002, p. 178) werd geponereerd over de invloed hiervan op de eigen pakkansperceptie rond ROI.

Naast deze determinanten van de subjectieve pakkans speelden bij de meeste respondenten ook contextuele factoren een rol die een zestal gedaantes konden aannemen. De bevinding dat voertuiggerelateerde kenmerken de pakkansperceptie zouden beïnvloeden, bleek in de verzamelde literatuur echter niet aan bod te komen, hoewel meerdere respondenten hiervan melding maakten. De andere vijf determinanten konden wel worden gerelateerd aan factoren die reeds eerder een vergelijkbare invloed werden toegekend. Dit bleek het geval voor de af te leggen afstand (Kulick & Rosenberg, 2000, p. 90), de eigen beoordeling van de controlegevoeligheid van een bepaald tijdstip (Fynbo & Järvinen, 2011, p. 779; Rosenberg, 1988, p. 99) en van een bepaalde locatie (Thurman et al., 1993, p. 258) en de mate waarin het alcoholgebruik een zichtbare impact zou hebben op het rijgedrag (Fynbo & Järvinen, 2011, p. 779). Ook de mate waarin men effectief weet had van een verhoogde kans op alcoholcontroles op het af te leggen traject, bleek reeds een belangrijke invloed op de subjectieve pakkans te zijn toegedicht (Epperlein, 1987, p. 301; Ross, 1984, p. 32; Thurman et al., 1993, p. 260; Tibbetts, 1997). In tegenstelling tot hetgeen Scheider (2001, p. 81) m.b.t. deze laatste factor suggereert, bleek objectieve informatie omtrent handhavingsacties (bijvoorbeeld via de mediaberichtgeving) bij een aanzienlijk deel van de respondenten de inschatting omtrent de pakkans wel te verhogen.

b) Afschrikkende werking van de pakkansperceptie voorafgaand de betrapping

Ondanks de vaststelling dat alle respondenten zichzelf in de periode voor hun positieve ademtest doorgaans een lage kans toedichtten om tijdens een ROI-episode te worden betrapt, bleek deze lage subjectieve pakkans bij quasi alle respondenten hun ROI-gedrag toch enigszins te beïnvloeden. Dit lijkt op het eerste gezicht in tegenspraak met de bewering dat enkel een voldoende hoge subjectieve pakkans tot dergelijke effecten zou kunnen leiden (Piquero & Paternoster, 1998, p. 14), maar deze onderzoeksbevinding kan op basis van de data worden verklaard wanneer men het eerdergenoemde onderscheid tussen de ‘globale’ en ‘contextuele’ factoren in aanmerking neemt. Ondanks de doorgaans lage pakkansperceptie, konden contextuele factoren tijdelijk aanleiding geven tot een relatieve verhoging hiervan. Hoewel de respondenten in deze gevallen niet noodzakelijk afzagen van ROI, hanteerden zij wel steeds één of meerdere strategieën in een poging hun kans op betrapping te reduceren, waardoor er op zijn minst sprake is van een tijdelijk (Ross, 1984, p. 32) en al dan niet gering (Green, 1989, p. 264; Lapham & Todd, 2012, p. 149) afschrikkend effect. Eerdere bevindingen dat de subjectieve pakkans geen afschrikkend effect heeft (Berger & Snortum, 1986, p. 149) lijken hier dus niet te worden bevestigd.

Of een eventuele alcoholproblematiek de afschrikkende effecten van een tijdelijk verhoogde pakkansperceptie tenietdeed, kon op basis van de onderzoeksdata niet worden nagegaan. Wél bleek de bevinding te worden ondersteund dat alcohol de risicoperceptie omtrent ROI kan vertekenen (Morris et al., 2014, p. 526). Een ruime meerderheid van de respondenten gaf namelijk aan dat de mate van alcoholgebruik voorafgaand een potentiële ROI-episode meermaals de uitvoering had verhinderd van geplande strategieën om de pakkans te verlagen. Hierbij werd door de respondenten onder meer verwezen naar het beperken van het alcoholgebruik in de periode voor vertrek, het mijden van controlegevoelige plaatsen of tijdstippen, het beperken van afstanden of het strikter naleven van andere verkeersregels.

c) Invloed van de veroordeling op de pakkansperceptie

Quasi alle respondenten berichtten dat de veroordelingservaring had geleid tot een bijstelling van hun pakkansperceptie. Voor een zogenaamd *resetting*-effect, waarbij de subjectieve pakkans sinds een ROI-veroordeling zou dalen (Piquero & Pogarsky, 2002, p. 178), werd op basis van de getuigenissen echter geen bewijs aangetroffen. Alle respondenten die gewag

maakten van een gewijzigde subjectieve pakkans gaven namelijk aan dat deze was gestegen in vergelijking met de periode vooraf hun betrapting – zij het niet altijd even sterk. Waar een kleine minderheid onder hen de subjectieve pakkans sindsdien bestempelde als hoog en dit ongeacht de omstandigheden, gaven de meeste respondenten aan er dienaangaande nog steeds een lage maar weliswaar relatief hogere subjectieve inschatting dan voorheen op na te houden. Het feit dat dat de subjectieve pakkans bij een vrij grote meerderheid van de respondenten ondanks hun veroordeling nog steeds (eerder) laag was, strookt dan ook met de bevindingen van Freeman et al. (2006, p. 12) en Weatherburn en Moffatt (2011, p. 800) op dit vlak. Afgaande op deze onderzoeksresultaten wordt dus best nog rekening gehouden met de suggestie van Stafford en Warr (1993, p. 125) dat onbestrafte overtredingen uit het verleden een sterkere invloed op de pakkansperceptie zouden uitoefenen dan de veroordeling zelf.

1.1.2 Percepties omtrent de bestraffingsstrengheid voorafgaand de betrapting

a) Inschatting en determinanten van de bestraffingsstrengheid

Wanneer men kijkt naar de mate waarin de onderzoeksrespondenten in de periode voorafgaand hun positieve ademtest weet hadden over de bestraffingsmogelijkheden in geval van betrapting, blijkt een eenduidig antwoord uit te blijven. De helft van de veroordeelde ROI'ers in dit onderzoek bleek in deze periode naar verluidt niet te beschikken over voldoende informatie over de bestraffingsmogelijkheden voor deze overtreding. Aangaande dit punt lijkt er overeenstemming te bestaan met de beweringen van onder meer Briscoe (2004, p. 926) dat nog niet veroordeelde bestuurders hier een adequate kijk op zouden hebben. De meerderheid binnen deze groep kon bovendien naar eigen zeggen geen verklaring geven waarom zij niet actief op zoek waren gegaan naar dergelijke informatie, ondanks uit de data bleek dat het hier meestal toch om frequente ROI'ers ging. Degenen die hier wel een verklaring voor gaven, verwezen naar het feit dat zij dit niet hadden gedaan vanwege hun lage pakkansperceptie, wat aansluit bij de bevindingen van Kenkel en Koch (2001, p. 847).

De andere helft bleek naar eigen zeggen in deze periode wel beter op de hoogte te zijn van de bestraffingsmogelijkheden, wat in overeenstemming is met het merendeel van de literatuur die dit aspect heeft behandeld (Homel, 1988, p. 207; Lapham & Todd, 2012, p. 143; Vingilis, 1990, p. 106). Deze respondenten hadden hun kennis op dit vlak gehaald uit de twee informatiebronnen die eerder al door Gastil (2000, p. 2228) en Kenkel en Koch (2001, p. 847)

werden aangewezen: persoonlijke bestraffingservaringen en bestraffingservaringen van personen uit hun omgeving. De bevinding dat frequente ROI'ers vooraf actief op zoek zouden gaan naar informatie over de bestraffingsstrengheid (Thurman et al., 1993, p. 260), bijvoorbeeld in de mediaberichtgeving (Kenkel & Koch, 2001, p. 847), lijkt op basis van dit onderzoek niet te kunnen worden bevestigd.

b) Afschrikkende werking

Wanneer men de onderzoeksresultaten betreffende de afschrikkende werking van de bestraffingsstrengheid tegen het licht houdt, blijkt dat deze voor geen van de respondenten een ontradend effect had in de periode voorafgaand hun betrapting en dit om uiteenlopende redenen. Deze bevinding ligt in lijn met het eerdere (weliswaar schaarse) onderzoek naar dit aspect en dat op dit vlak evenmin een dergelijk effect aantrof in het geval van ROI (Briscoe, 2004, p. 925; Nagin & Pogarsky, 2001).

Het loutere besef dat er aan ROI wel strafrechtelijke gevolgen verbonden konden zijn (Zimring & Hawkins, 1973, p. 297), bleek het gebrek aan min of meer correcte informatie omtrent de bestraffingsmogelijkheden bij de helft van de respondenten niet te kunnen compenseren. De bewering van Von Hirsch et al. (1999, p. 7) dat personen naar hun gevoel over aannemelijke informatie moeten beschikken hieromtrent om hun percepties over de bestraffingsstrengheid een ontradend effect te laten hebben, blijft op basis van dit onderzoek dus overeind. Dit blijkt bovendien ook uit de onderzoeksbevinding dat een aantal van de respondenten die naar eigen zeggen wél over dergelijke informatie beschikten, deze kennis geen rol lieten spelen in hun besluitvorming omdat zij twijfels hadden over de veralgemeenbaarheid hiervan, een factor die eerder al werd aangehaald door Kenkel en Koch (2001, p. 847).

Zoals Von Hirsch et al. (1999, p. 7) al suggereerden, bleek een lage pakkansperceptie er bij een aantal respondenten voor te zorgen dat zij geen rekening hielden met de kennis die zij hadden over de bestraffingsmogelijkheden. Het interactie-effect dat in het geval van ROI zou bestaan tussen de subjectieve pakkans en de percepties omtrent de bestraffingsstrengheid (Grasmick & Bryjak, 1980, p. 486) bleek dan ook in dit onderzoek te worden aangetroffen. Deze auteurs (1980, p. 486) toonden aan dat de bestraffingsstrengheid voor ROI wel degelijk een afschrikkend effect kan veroorzaken, maar enkel bij die personen die er een voldoende

hoge subjectieve pakkans op nahouden. Dit laatste bleek bij de hier bevroegde respondenten echter niet het geval, wat hun bevindingen dus lijkt te onderschrijven.

Wanneer individuen ROI overwegen, moeten zij volgens Von Hirsch et al. (1999, p. 7) ook bereid zijn rekening te houden met hun kennis over de bestraffingsmogelijkheden. Een aantal respondenten die hierover correcte kennis dachten te hebben, onder meer door eerdere bestraffingservaringen voor ROI, gaven aan dat zij hier op het moment van de ROI-beslissing geen rekening meer mee hielden door toedoen van het alcoholgebruik. Op dit vlak kan dan ook worden verwezen naar het feit dat percepties in nuchtere toestand afwijken van hun geïntoxiceerde tegenhangers, wat aansluit bij de bevindingen van Morris et al. (2014, p. 526).

Ten slotte werden ook in dit onderzoek sporen aangetroffen van het feit dat onduidelijke regels de afschrikkende effecten die uitgaan van strengheidsperceptie in de weg kunnen staan (Kenkel & Koch, 2001, p. 847). Eén respondent gaf namelijk aan dat zij de overtreding begin zonder het zelf te beseffen, hoewel zij naar eigen zeggen wel degelijk voldoende informatie had over de bestraffingsmogelijkheden. Zij leek dan ook te behoren tot de groep Belgische bestuurders die de wettelijke regels, zoals deze rond het aantal standaardglazen dat men mag nuttigen, onduidelijk vindt (Boulanger, 2011, p. 18).

1.2 Percepties omtrent het ontradende effect van de ontvangen formele sancties

Dit discussiegedeelte dat de percepties omtrent het ontradende karakter van de ontvangen formele sancties behandelt, valt uiteen in twee delen. Eerst worden de onderzoeksresultaten omtrent de opgelegde geldboete bediscussieerd, waarna deze omtrent het opgelegde rijverbod aan bod komen.

1.2.1 De opgelegde geldboete

Voor de helft van de respondenten bleek de opgelegde geldboete geen duurzaam ontradend effect te hebben gehad naar de toekomst toe. Het betreft hier respondenten die oordeelden dat de hen opgelegde geldboete geen of slechts een tijdelijk ontradend effect had op hun latere ROI-gedrag, terwijl twee anderen onbeslist bleven hieromtrent. Hoewel de literatuur m.b.t.

het ontradende effect van een opgelegde geldboete op het ROI-gedrag de rechtvaardigheidsbeoordeling van deze sanctie amper heeft onderzocht, bleken de respondenten die haar geen of slechts een tijdelijk ontradend effect toedichtten hun geldboete haast allen onrechtvaardig te vinden. De respondenten die daarentegen aangaven dat hun geldboete wél een duurzaam ontradend effect had, bestempelden deze wel allen als zijnde rechtvaardig. De stelling van Tierolf et al. (2009, p. 54) dat het niet noodzakelijk is dat de veroordeelde met zijn geldboete akkoord gaat om een ontradend effect te veroorzaken, kan op basis van deze resultaten dus in twijfel worden getrokken.

De mate waarin de hoogte van de opgelegde geldboete gezien de persoonlijke financiële situatie van de respondenten inspanningen vergde om deze te betalen, leek op basis van de geanalyseerde interviews niet bij te dragen tot het al dan niet ontradende effect ervan. Deze onderzoeksbevinding blijkt dan ook in tegenspraak te zijn met eerdere studies die hogere geldboetes in het geval van ROI een groter ontradend effect toeschreven (Homel, in Nichols & Ross, 1988, p. 107; Taxman & Piquero, 1998, p. 132; Yu, 1994, p. 362). Het gevonden onderzoeksresultaat trekt ook de stelling van Nichols en Ross (1988, p. 108) dat proportionele geldboetes voor ROI het ontradende effect ervan zouden doen stijgen dus enigszins in twijfel, hoewel een dergelijke bestraffingsmanier naar alle waarschijnlijkheid wel kan bijdragen tot het als rechtvaardiger beoordelen van deze sanctie. Dit onderzoeksresultaat lijkt bijgevolg dan ook eerder aan te sluiten bij de stelling van onder meer Weatherburn en Moffatt (2011, p. 799) en Mann et al. (1991, p. 486) dat het louter veroordeeld worden tot een relatief hoge geldboete geen ontradend effect zou hebben op het ROI-gedrag. Echter: de bevinding dat een lage subjectieve pakkans specifiek zou bijdragen tot het tenietdoen van een potentieel ontradend effect van de geldboete (Weatherburn & Moffatt, 2011, p. 799) bleek op basis van de verzamelde data niet te kunnen worden ondersteund: geen van de respondenten maakte hier namelijk expliciet melding van. Ook naar hun suggestie dat een mogelijke alcoholproblematiek een dergelijk effect zou verhinderen (Weatherburn & Moffatt, 2011, p. 800) werd in de geanalyseerde getuigenissen niet verwezen.

In de gevallen waarin de geldboete naar verluidt wel een bestendig ontradend effect bleek te hebben, leken deze respondenten enkele onderzoeksresultaten van Lapham en England-Kennedy (2001, p. 22) te bevestigen. Zij gaven in dat geval namelijk allemaal aan dat de angst voor een geldboete die in geval van strafrechtelijke recidive hoger zou liggen, een belangrijke overweging was die hen sinds hun veroordeling zou afhouden van ROI. Daarnaast gaven zij

in navolging van deze auteurs (2001, p. 22) blijkt van concrete toekomstplannen die door de geldboete tijdelijk niet realiseerbaar bleken.

1.2.2 *Het opgelegde rijverbod*

Ondanks eerder onderzoek dat gewag maakte van positieve effecten van het rijverbod op het ROI-gedrag van veroordeelden (Nichols & Ross, 1988, p. 107; Nochajski & Stasiewicz, 2006, p. 186; Ross & Gonzales, 1988, p. 379; Sadler et al., 1991, p. 219) bleek het rijverbod op zich slechts voor één van de hier bevroegde respondenten een blijvend ontradend effect te hebben, terwijl twee respondenten melding maakten van een tijdelijk ontradend effect. Een mogelijke verklaring voor dit verschil met de bestaande literatuur kan worden gezocht in de gehanteerde methodologie van de onderzoeken waaraan hier wordt gerefereerd. Deze auteurs gingen namelijk via kwantitatieve weg op zoek naar het effect van het rijverbod op de strafrechtelijke recidive van de veroordeelden, wat gezien de objectieve pakkans voor ROI niet noodzakelijk een valide indicator voor het feitelijke ROI-gedrag van de onderzoekseenheden is. De onderzoeksbevinding uit het voorliggende onderzoek sluit dus eerder aan bij deze van Lapham en England-Kennedy (2012, p. 27) die op basis van kwalitatief onderzoek hun twijfels uitten over het bestaan van een dergelijk effect ten gevolge van een opgelegd rijverbod.

In de drie gevallen waarin deze sanctie wel op zijn minst een tijdelijk effect teweegbracht, leek de lange(re) duur van het rijverbod – telkens meerdere maanden – een factor te zijn die kon worden gerelateerd aan het ontstaan van deze effecten. Bij de respondenten bij wie zich ten gevolge van deze sanctie helemaal geen ontradend effect had gemanifesteerd, besloeg het rijverbod steevast een kortere periode. De bevindingen op dit vlak lijken dus de stelling te ondersteunen dat een langer rijverbod in het geval van ROI tot betere resultaten zou leiden dan een rijverbod van relatief korte duur (Nagin & Pogarsky, 2001, p. 879; Nochajski & Stasiewicz, 2006, p. 186; Ross & Gonzales, 1988, p. 380).

Alle onderzoeksdeelnemers vermeldden dat het rijverbod slechts in zeer geringe mate hun dagdagelijkse activiteiten had verstoord en dit zowel op sociaal als op professioneel vlak. Het sporadisch niet op de bestemming raken door een gebrek aan haalbare vervoersalternatieven bleek hiervoor de belangrijkste oorzaak. Deze bevinding stemt dus overeen met de eerdere studies die dit neveneffect van het rijverbod hebben belicht (Knoebel & Ross, 1997, p. 599;

Ross & Gonzales, 1988, pp. 384-385; Wells-Parker & Cosby, 1988, pp. 15-16) en leek in voorliggend onderzoek een belangrijke factor die bijdroeg tot het uitblijven van een duurzaam ontradend effect van deze sanctie. Het al dan niet als rechtvaardig bestempelen van deze sanctie leek na de data-analyse alvast niet bij te dragen tot een al dan niet ontradend effect, zoals Tierolf et al. (2009, p. 54) eerder al suggereerden.

De in voorliggend onderzoek aangehaalde redenen voor deze beperkte impact konden worden ondergebracht binnen een viertal categorieën. Het meestal kunnen beschikken over haalbare vervoersalternatieven wanneer men zich anders zou bedienen van het kwijtgespeelde rijbewijs en het kwijtgespeelde rijbewijs gewoon niet of amper nodig te hebben gehad bleken de belangrijkste oorzaken hiervoor, hoewel deze niet eerder in de relevante ROI-literatuur werden beschreven. Een minderheid van de respondenten beschouwde de in hun ogen relatief korte duur van de sanctie als een makkelijk te overbruggen periode – een bevinding waar een aantal auteurs reeds impliciet naar leken te verwijzen (Nagin & Pogarsky, 2001, p. 879; Nochasjki & Stasiewicz, 2006, p. 186). Ten slotte zorgde ook het omzeilen van het rijverbod er bij een aantal respondenten voor dat de dagelijkse routines slechts in beperkte mate werden verstoord. Dit laatste sluit aan bij de bevindingen van een heleboel auteurs die stellen dat het negeren van het rijverbod een gedrag is dat door veel ROI'ers wordt gesteld (Blom et al., 2009, p. 19; Mann et al., 1991, p. 486; Ross & Gonzales, 1988, p. 383; Wells-Parker & Cosby, 1988, p. 15; Williams et al., 1984, p. 344) en in hoofdzaak plaatsvindt om te voorkomen dat het sociale en professionele leven onder deze sanctie zou lijden (Knoebel & Ross, 1997, p. 599; Lenton et al., 2010, p. 642).

De tweede mogelijke verklaring voor het gebrek aan ontradende effecten van deze sanctie bleek gelegen in het feit dat een aantal bevrageden haar een relatief licht gewicht toekenden in vergelijking met andere bestraffingsvormen waarmee ze werden geconfronteerd. Dit lijkt de onderzoeksresultaten van Lapham en England-Kennedy (2012, p. 27) te ondersteunen, aangezien ook hun respondenten andere ondergane sanctioneringsmechanismen vaker aanduiden als zijnde een belangrijker negatief gevolg van hun veroordeling (2012, p. 21).

1.3 Percepties omtrent het ontradende effect van de informele sancties

Dit discussiegedeelte dat de percepties omtrent het ontradende karakter van de informele sancties behandelt, bestaat uit twee onderdelen. Eerst worden de onderzoeksresultaten omtrent

de schaamtegevoelens bediscussieerd, waarna deze omtrent sociale verwerping aan bod komen.

1.3.1 *Schaamtegevoelens*

In tegenstelling tot hetgeen Braithwaite (1989, p. 166) suggereerde, namelijk dat het optreden van schaamtegevoelens onwaarschijnlijk zou zijn in het geval van een ROI-veroordeling, werden alle respondenten uit dit onderzoek in meer of mindere mate met dergelijke gevoelens geconfronteerd. Daarmee lijken de bevindingen van Freeman et al. (2006, p. 61) te worden ondersteund, die vaststelden dat veroordeelde ROI'ers wel degelijk schaamte zouden kunnen ervaren ten gevolge van hun gedrag. Het ervaren van schaamtegevoelens in de nasleep van een veroordeling bleek bij de bevroegde respondenten niet afhankelijk te zijn van de rechtvaardige beoordeling van hun behandeling ter zitting of van hun door de rechter opgelegde straffen, wat in tegenspraak is met hetgeen door Von Hirsch et al. (1999, p. 40) en Sherman (1993, pp. 460-461) werd geopperd. Hoewel in navolging van Freeman et al. (2006, p. 12) en Ross en Gonzales (1988, p. 386) kan worden opgemerkt dat een meerderheid van de bevroegden hun formele bestraffing wel enigszins als rechtvaardig beschouwde, was er namelijk ook bij respondenten die het tegendeel beweerden sprake van schaamtegevoelens.

De persoonlijke normen waarvan de overtreding bij de bevroegde respondenten aanleiding gaf tot schaamtegevoelens komen overeen met deze die eerder al door Wiliszowski et al. (1996, p. 27) werden beschreven. Het betreft hier het besef dat het ROI-gedrag gezien hun leeftijd onvolwassen gedrag was, het besef dat men zijn gezin tekort had gedaan met dergelijk gedrag en de vaststelling dat men wel eens af te rekenen zou kunnen hebben met een alcoholproblematiek. De bevinding van Aberg (1993, p. 294) en Wiliszowski et al. (1996, p. 27) dat men sinds de veroordeling schaamtegevoelens zou kunnen ontwikkelen vanuit het besef dat men zowel zichzelf als anderen in gevaar had gebracht, dient evenwel te worden genuanceerd: de respondenten uit voorliggend onderzoek schaamden zich desgevallend enkel omdat zij beseften anderen mogelijk in gevaar te hebben gebracht. De overige vier persoonlijke normen die in dit kader werden blootgelegd binnen dit onderzoek, bleken niet eerder beschreven en vormen dus een aanvulling op de bestaande literatuur.

Wanneer men kijkt naar de ontradende effecten van schaamtegevoelens op het ROI-gedrag van veroordeelden bleek dit voor de helft van de bevroegde respondenten het geval, waarmee

dit onderzoek de bevindingen van Grasmick en Bursik (1990, p. 853), Homel (1988, p. 25) en Pratt et al. (2006, p. 371) lijkt te bevestigen. Deze auteurs suggereerden namelijk ook dat het ervaren van schaamte voor een aantal misdrijven, waaronder ROI, een ontradende factor kon zijn in het beslissingsproces.

Of dergelijke gevoelens in hun totaliteit ook effectief dergelijke effecten teweegbrachten, scheen op basis de onderzoeksdata gerelateerd aan het aantal opborrelende schaamtegevoelens en het aantal rationalisering en het aantal rationalisering dat men ten gevolge daarvan leek te hanteren. Het bestaan van dergelijke rationalisering waarmee de respondenten schaamtegevoelens ten gevolge van hun ROI-veroordeling poogden te neutraliseren sluit aan bij de onderzoeksresultaten van Fynbo en Järvinen (2011, p. 784), Tierolf et al. (2009, p. 63) en Wiliszowski et al. (1996, pp. 27-28). Net zoals bij deze auteurs was er in dit onderzoek sprake van neutralisatietechnieken die konden worden ondergebracht bij wat door Sykes en Matza (1957, pp. 667-669) werd benoemd als de ontkenning van verantwoordelijkheid, de ontkenning van schade en het zich beroepen op een hogere loyaliteit. De bevinding van MacDonald et al. (1995, p. 977) dat alcoholgebruik persoonlijke normen ten aanzien van ROI naar de achtergrond kan verwijzen, bleek bij een aantal respondenten te worden ingeroepen wanneer zij de overtreding van persoonlijke normen poogden te verklaren en kon bijgevolg worden beschouwd als een onderdeel van het ontkennen van verantwoordelijkheid.

Naast deze drie rationalisering die in het kader van schaamtegevoelens reeds eerder in de ROI-literatuur werden vermeld, bleken twee van de in dit onderzoek aangetroffen rationalisering niet eerder aan bod te zijn gekomen. In dit opzicht moet echter ook opnieuw worden verwezen naar de stelling van Braithwaite (1989, p. 166) dat de meeste ROI-veroordeelden amper zouden worden geconfronteerd met schaamtegevoelens, wat hij toeschreef aan het feit dat alcohol – en bij uitbreiding ROI – sociaal aanvaard zou zijn. Het gegeven dat ROI sociaal aanvaard zou zijn, stond het ontstaan van schaamtegevoelens bij bepaalde respondenten weliswaar niet in de weg, maar werd wel gebruikt om deze schaamtegevoelens te neutraliseren. Daarnaast kan het neutraliseren van schaamtegevoelens door zichzelf ervan te overtuigen dat men door het ondergaan van de bestraffing al voldoende had geboet voor het overtreden van geïnternaliseerde normen als een aanvulling op de bestaande literatuur worden beschouwd.

1.3.2 *Sociale verwerping*

Als het belangrijkste doel van een strafrechtelijke veroordeling erin zou bestaan om de veroordeelde te brandmerken binnen zijn sociale kring (Grasmick & Appleton, 1977, p. 16), dan lijkt ze op basis van het voorliggende onderzoek haar doel voorbij te schieten. Quasi alle ROI-veroordeelden binnen dit onderzoek gaven namelijk expliciet aan hun veroordeling slechts in uitzonderlijke gevallen aan hun omgeving te hebben opgebiecht, wat in tegenspraak lijkt met de bewering van Freeman et al. (2006, p. 59) dat de meesten hier geen graten in zouden zien. Goffman (1971, p. 91) daarentegen beschouwt het verzwijgen van het mogelijk stigmatiserende kenmerk wel als een vaak gehanteerde tactiek onder personen met een dergelijke eigenschap, iets wat dus ook werd bevestigd door de getuigenissen van praktisch alle onderzoeksdeelnemers. Het wekt dan misschien ook weinig verbazing dat dit informele sanctioneringsmechanisme slechts door twee respondenten (en dan nog slechts onder bepaalde voorwaarden) ontradende effecten werd toegeschreven. Hiermee wordt het gros van het eerdere onderzoek dat dit aspect van een ROI-veroordeling heeft bestudeerd echter wel ondersteund (Freeman et al., 2006, p. 60; Grasmick & Bursik, 1990, p. 854; Lapham & Todd, 2012, p. 149). De stelling van Tierolf et al. (2009, p. 54), dat een ruime meerderheid van bestrafte ROI'ers hun gedrag zou aanpassen ten gevolge van negatieve reacties uit hun omgeving, gaat voor de hier bevraagde respondenten dus alvast niet op.

Wanneer de ROI-veroordeelden uit dit onderzoek anderen wel inlichtten over hun veroordeling, bleek dit in de eerste plaats personen te betreffen die Goffman (1971) omschreef als “meelevende derden”, zoals lotgenoten (1971, p. 25) of vrienden en familieleden (1971, p. 34) bij wie zij steun hoopten te vinden. In de meeste gevallen leidde dit dan ook niet tot negatieve reacties en dit omwille van een aantal redenen. Aangaande dit punt kan onder meer worden verwezen naar het *destigmatiserings*-effect dat werkzaam was binnen de sociale kring (Nagin, 1998, p. 5; Von Hirsch et al., 1999, p. 8): de omgeving van bepaalde respondenten beschouwde ROI namelijk naar verluidt als sociaal aanvaard gedrag door toedoen van eerdere (bestraffings)ervaringen met ROI binnen deze groep. Een tweede reden kan gerelateerd worden aan de kennis die de “ingewijden” (Goffman, 1971, p. 34) reeds eerder hadden over het gedrag en voor wie de veroordeling dus niet als een complete verrassing kwam. De andere twee redenen waarom de veroordeling amper tot sociale afkeuring leidde door zij die er weet van hadden werden niet eerder binnen de voor dit onderzoek relevante literatuur beschreven. Het betreft hier het gegeven dat deze personen

sinds het voorval een duidelijke gedragsverandering merkten bij de veroordeelde en het feit dat zij de door de rechter toegemeten straf als onverdiend of onrechtvaardig beoordeelden.

In de eerder uitzonderlijke gevallen dat de ROI-veroordeelden uit dit onderzoek wel met negatieve reacties werden geconfronteerd, werden deze quasi altijd gerationaliseerd waardoor ontradende effecten die mogelijk rechtstreeks uit deze reacties zouden voortvloeien achterwege bleven. In navolging van de bevindingen van Fynbo en Järvinen (2011, p. 775) werden bij de respondenten op dit vlak een aantal rationaliseringen aangetroffen die sterke overeenkomsten vertoonden met deze die eerder door Sykes en Matza (1957, pp. 667-669) werden beschreven. Het betrof hier in de meeste gevallen rationaliseringen die onder de noemer “het veroordelen van de veroordelers” (Sykes & Matza, 1957, p. 668) konden worden geplaatst, maar ook “het ontkennen van schade” (Sykes & Matza, 1957, p. 667) en het “ontkennen van verantwoordelijkheid” (Sykes & Matza, 1957, p. 667) werden ingezet naar aanleiding van negatieve reacties van anderen. Het inzetten van dergelijke rationaliseringen naar aanleiding van de sociale verwerping – en het uitblijven van ontradende effecten hierdoor – kan eventueel worden gerelateerd aan de leeftijd van de bevroegde respondenten. De invloed van sociale verwerping zou volgens Freeman et al. (2006, p. 61) namelijk het sterkst zijn bij jongvolwassenen en afnemen naarmate men ouder wordt, terwijl de hier bevroegde respondenten allen ouder waren dan 22 en het meestal zelfs dertigplussers betrof.

Voor zover binnen de ROI-literatuur de ontradende effecten van sociale verwerping bij veroordeelden al werden bestudeerd, betrof het in hoofdzaak onderzoek dat naging óf er sprake was van sociale verwerping en of dit desgevallend had geleid tot ontradende effecten. De bevindingen uit dit onderzoek die betrekking hebben op de aard van de sociale normovertredingen die hen werden verweten, vormen bijgevolg een aanvulling op de bestaande literatuur. Het betrof hier in het geval van de bevroegde respondenten de beschuldigingen een gebrek aan beroepsernst te hebben getoond, onverantwoordelijk of respectloos te zijn geweest naar de directe omgeving toe, geen lessen te hebben getrokken uit de veroordeling, anderen of zichzelf in gevaar te hebben gebracht en ten slotte een alcoholproblematiek in de hand te hebben gewerkt.

Een laatste mogelijke factor die zou kunnen hebben bijgedragen aan een mogelijk ontradend effect van sociale verwerping en die werd vernoemd door Bushway (in Nagin, 1998, p. 21) werd binnen dit onderzoek niet aangetroffen. Hoewel slechts drie respondenten sinds hun

veroordeling in het kader van een sollicitatie een uittreksel uit het strafregister moesten voorleggen aan een potentiële werkgever, had deze vermelding naar eigen zeggen nooit een rol gespeeld bij het al dan niet toegewezen kregen van de betrekking.

Hoofdstuk 2: Beperkingen van het onderzoek

Zoals het geval is bij elk onderzoek, zijn er ook aan dit onderzoek een aantal beperkingen verbonden. Niettegenstaande de betrachting bepaalde van deze limitaties tot een aanvaardbaar minimum te herleiden via de gehanteerde methodologie, bleven sommigen overeind. Ter wille van de transparantie worden de belangrijkste beperkingen waarmee dit onderzoek werd geconfronteerd hieronder kort toegelicht.

Een eerste belangrijke beperking bleek het probleem van de sociale wenselijkheid, dat reeds eerder in deze verhandeling werd besproken (zie ‘1.4 Dataverzamelingsmethode’). Tijdens het analyseren van de verschillende gesprekken, bleek dat sommige respondenten zichzelf op cruciale punten tegenspraken doorheen het gesprek, waardoor de desbetreffende uitspraken in het beste geval slechts met grote omzichtigheid konden worden betrokken in de data-analyse.

Een tweede beperking betreft de manier waarop de data werden verzameld. Idealiter lopen de dataverzameling en –analyse in een kwalitatief onderzoek door elkaar in een cyclisch proces, waarbij voorlopige analyseresultaten aanleiding geven tot het gericht verzamelen van relevante data. Wegens het beschikbare tijdsbudget werden alle data echter verzameld voorafgaand de start van de eigenlijke data-analyse. Dit werd deels opgevangen door tijdens de analysefase gebruik te maken van een aangepast praktijkmodel (zie ‘1.5 Analyseprocedure’), maar toch bleek dat het diepgaander bevragen van bepaalde gespreksonderwerpen in sommige gevallen wenselijk was geweest.

Een derde groep beperkingen is verbonden aan de keuze voor een kwalitatieve onderzoeksmethode. Voorliggend onderzoek is gebaseerd op de ervaringen van slechts tien respondenten, die weliswaar diepgaand konden worden bevraagd, maar deze ervaringen weerspiegelen niet noodzakelijk die van de grotere ROI-populatie zoals reeds eerder werd aangehaald (zie ‘1.4.3 Nadelen verbonden aan de onderzoeksmethode’). Zelfs wanneer men vergelijkbare respondenten zou selecteren op basis van de in dit onderzoek gehanteerde selectiecriteria, is het niet onwaarschijnlijk dat men tot andere bevindingen zou komen gezien de lage deelnamebereidheid waarmee de onderzoeker werd geconfronteerd. De redenen voor deze weigeringen werden in de meeste gevallen namelijk niet toegelicht, maar zouden mogelijk gerelateerd kunnen zijn aan de mate waarin zij schaamtegevoelens of sociale

verwerping ervoeren. Bovendien werd deze onderzoeksmethode gekozen om een onderzoek uit te voeren dat in hoofdzaak verkennend van aard was en bijgevolg konden op basis van de data dan ook geen grootse causale uitspraken worden gedaan.

Een laatste belangrijke beperking heeft te maken met het bevragen van de percepties omtrent onder andere het ontradende karakter van de formele en informele bestraffingsmechanismen waarmee men sinds de veroordeling werd geconfronteerd. Niet alleen kunnen geheugeneffecten deze percepties hebben vertekend, maar bovendien kunnen deze in de tijdsperiode tussen de veroordeling en de afname van het interview ook wijzigingen hebben ondergaan. Daarenboven bleek zowel tijdens het afnemen van de interviews als tijdens het analyseren van de verkregen data dat het voor veel respondenten niet altijd even makkelijk bleek om (desgevallend) ontradende effecten die voortvloeiden uit de veroordeling toe te schrijven aan een bepaalde sanctie.

Hoofdstuk 3: Aanbevelingen

Op basis van de bevindingen die dit onderzoek voortbracht, wordt in dit onderdeel getracht enkele praktische aanbevelingen te formuleren. Niet alleen worden enkele aandachtspunten naar voren geschoven waar toekomstig ROI-onderzoek rekening mee zou kunnen houden, maar ook worden aanbevelingen gedaan die zouden kunnen bijdragen aan zowel de preventieve als de strafrechtelijke aanpak van ROI.

In de eerste plaats zou het nuttig lijken dat toekomstig onderzoek zich in ons land ook zou richten op het ontradende karakter van andere formele bestraffingsmechanismen die de rechter tot zijn beschikking heeft. Men kan daarbij denken aan het opnieuw laten afleggen van het theoretische en het praktische rijexamen of het laten ondergaan van medische en psychologische onderzoeken om te worden hersteld in het recht tot sturen. Gezien de op til staande verruiming van het toepassingsgebied hiervoor¹¹, lijkt het niet onwaarschijnlijk dat deze straffen in de toekomst een belangrijkere rol zullen bekleden dan nu het geval is. Enig inzicht in de effecten hiervan lijkt dan ook wenselijk.

Daarnaast lijkt het ook aanbevelenswaardig om bij veroordeelde ROI'ers longitudinaal onderzoek te verrichten naar de hier besproken effecten van formele en informele sanctioneringsmechanismen. Zoals reeds vermeld in het hoofdstuk betreffende de beperkingen van dit onderzoek, kunnen dergelijke percepties wijzigen doorheen de tijd en aan de hand van dergelijk onderzoek kan worden nagegaan in hoeverre ROI-gerelateerde gedragseffecten standhouden doorheen de tijd en welke factoren hiervoor verantwoordelijk zijn.

Voorliggend onderzoek betrof een verkennend kwalitatief onderzoek naar de percepties van veroordeelde ROI'ers. Vermits is gebleken dat de bestaande literatuur betreffende meerdere aspecten van dit onderzoek schaars is en het fenomeen slechts eerder uitzonderlijk via kwalitatieve weg werd bestudeerd, lijkt het dan ook aangewezen om dergelijk onderzoek binnen de Belgische context op ruimere schaal een vervolg te geven. Daarbij kan er ook

¹¹ Art. 2-27 wet tot wijziging van de wet betreffende de politie over het wegverkeer, gecoördineerd op 16 maart 1968, van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, van de wet van 21 juni 1985 betreffende de technische eisen waaraan elk voertuig voor vervoer te land, de onderdelen ervan, evenals het veiligheidstoebehoren moeten voldoen en van de wet van 21 november 1989 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, *BS* 9 maart 2014 (ed. 1).

gedacht worden om de bevindingen die zo via kwalitatieve weg worden verkregen te integreren binnen een kwantitatief onderzoeksdesign. Op die manier ontstaan er niet enkel mogelijkheden tot kruisbestuiving, maar wordt het ook mogelijk om de onderzoeksresultaten te veralgemenen naar de Belgische populatie ROI-veroordeelden. Bovendien lijkt een kwantitatieve onderzoeksmethode ook meer geschikt om bijvoorbeeld de invloed van een eventuele alcoholproblematiek na te gaan, vermits ook dit onderzoek heeft uitgewezen dat alcoholgebruik op zich een niet onbelangrijke rol speelt bij het tenietdoen van potentiële gedragseffecten die voortvloeien uit de opgelegde formele of informele sancties.

Een vierde aanbeveling houdt verband met deze vaststelling dat potentiële gedragseffecten in een aantal gevallen door toedoen van alcohol tenietgaan op het ogenblik dat een ROI-beslissing moet worden gemaakt. Vanuit preventief oogpunt zou het daarom zinvol kunnen zijn om op plaatsen waar alcohol wordt geconsumeerd bestuurders én hun passagiers bewust te maken van of te herinneren aan de negatieve gevolgen die mogelijks voortvloeien uit ROI. Hoewel dit onderzoek uitwees dat negatieve reacties naar aanleiding van de veroordeling slechts eerder uitzonderlijk leken voor te komen, bleek dat informele sociale controle op het ogenblik van de ROI-beslissing wel degelijk ontradend kan werken.

Gezien het niet geringe aantal rationalisering die de respondenten hanteerden, kan het ook nuttig zijn deze reeds proactief trachten te ontcrachten bij bewustmakingscampagnes rond ROI. Bij dergelijke campagnes kan eventueel ook gedacht worden aan het duidelijk communiceren van de aard en de hoogte van mogelijke strafrechtelijke sancties in geval van betrapping, vermits het gros van de respondenten voorafgaand hun betrapping hierover amper een realistische inschatting kon maken. Ook het op regelmatige basis afficheren van het aantal positieve alcoholcontroles in een bepaalde regio (bijvoorbeeld een politiezone of een gerechtelijk arrondissement) kan bij dergelijke bewustmakingsacties aan bod komen, vermits deze de subjectieve pakkans bij bestuurders kunnen verhogen wanneer ze zich in de desbetreffende regio begeven.

Ten slotte kan het ook nuttig zijn om de bestaande strafrechtelijke aanpak van ROI – die in hoofdzaak vorm krijgt vanuit het afschrikkingsparadigma – kritisch te overdenken vanuit beleidsperspectief. Zoals gebleken lijkt alcoholgebruik een niet te onderschatten factor die de werkzaamheid van de verschillende formele en informele sanctioneringsmechanismen in niet onbelangrijke mate kunnen ondermijnen. Men kan zich daarom de vraag stellen of een louter

repressieve aanpak wel de meest geschikte manier is om het fenomeen in te dijken. Een combinatie van een repressieve met een curatieve aanpak, waarbij een behandeling op maat van bepaalde groepen veroordeelden centraal staat, kan hiervoor misschien meer doeltreffend blijken.

Algemeen besluit

Dit onderzoek poogt een beter inzicht te geven in de percepties van personen die door de politierechtbank werden veroordeeld wegens het rijden onder invloed van alcohol. Ondanks hoge veroordelings- en (strafrechtelijke) recidivecijfers is dit fenomeen echter grotendeels verstoken gebleven van criminologische aandacht. Wanneer dit misdrijf binnen de discipline wel voor het voetlicht trad, beperkte dit onderzoek zich in hoofdzaak tot het via kwantificerende weg beschrijven van bijvoorbeeld de demografische achtergrondkenmerken van veroordeelden, de impact van de formele strafdreiging op de ROI-intenties van de totale bestuurderspopulatie of de effecten van de bestraffingsmechanismen op de strafrechtelijke recidive.

Om deze lacunes te helpen aanvullen, werd er geopteerd voor een kwalitatief onderzoek waarbij tien halfgestructureerde interviews werden afgenomen van Belgische bestuurders die zich voor deze overtreding voor de rechter hebben moeten verantwoorden. De getuigenissen van deze ervaringsdeskundigen werden vervolgens geanalyseerd met behulp van het softwarepakket NVivo.

Binnen dit onderzoek stonden drie onderzoeksvragen centraal die allen kunnen worden gekaderd binnen het *deterrence*- of afschrikkingsperspectief. De eerste onderzoeksvraag peilde naar de inschattingen die de veroordeelden voorafgaand hun betrapting maakten omtrent het afschrikkende karakter van de formele strafdreiging in het kader van ROI, waarbij de focus lag op hun percepties omtrent de pakkans en de bestraffingsstrengheid. Allen schatten zij hun kansen om tijdens een ROI-episode aan een ademtest te worden onderworpen laag in waarbij hun eigen ervaringen en die van hun kennissen belangrijke overwegingen waren op dit vlak. Deze lage subjectieve pakkans kon bij de meesten echter tijdelijk naar boven worden bijgesteld door toedoen van een aantal factoren. De respondenten verwezen in dit opzicht onder andere naar hun eventuele kennis over een verhoogde kans op alcoholcontroles op het af te leggen traject, de af te leggen afstand of naar hun eigen inschattingen omtrent de controlegevoeligheid van een bepaald tijdstip. Bij dergelijke respondenten leek de pakkansperceptie door toedoen van dergelijke contextuele factoren afschrikkend te werken: zij gaven hun ROI-gedrag in zulke omstandigheden weliswaar niet noodzakelijk volledig op, maar hanteerden dan wel bepaalde technieken die de kans op

betrapping naar hun gevoel verkleinden. De mate van alcoholgebruik op het moment van de ROI-beslissing stuurde deze gedragsintenties echter geregeld in de war. De strengheid van een mogelijke bestraffing leidde bij de respondenten tot een veel geringer afschrikkend effect. Waar de helft onder hen vooraf naar eigen zeggen onvoldoende of geen weet had van de bestraffingsmogelijkheden voor deze overtreding, hielden de anderen er meestal geen rekening mee omwille van een lage subjectieve pakkans of twijfels omtrent de veralgemeenbaarheid van dergelijke informatie. Ook in dit verband werd alcoholgebruik door een aantal veroordeelden aangehaald als een factor die het afschrikkende effect van de bestraffingsstrengheid verloren kon doen gaan.

De tweede onderzoeksvraag richtte zich hoofdzakelijk op de ontradende effecten die de opgelegde formele bestraffingsmechanismen (i.c. de geldboete en het rijverbod) mogelijkwerwijs teweegbrachten. Van beide sanctioneringsmechanismen leek de geldboete in de ogen van de respondenten op dit vlak het meest efficiënt: de helft onder hen gaf aan dat het betalen ervan een tijdelijk of zelfs duurzaam ontradend effect had veroorzaakt. Wanneer er sprake was van een duurzaam effect leken niet zozeer de financiële inspanningen van belang, maar leek dit effect eerder te wijten aan concrete toekomstplannen die de respondenten hadden moeten uitstellen. Het rijverbod bleek slechts voor drie respondenten een ontradend effect te hebben gehad op hun ROI-gedrag. Het betrof bij twee van deze respondenten bovendien een tijdelijk effect dat zich enkel liet gelden in de periode dat zij hun rijverbod normaalgesproken hadden moeten ondergaan. Het negeren van het rijverbod was echter slechts één van de redenen waarom deze sanctie het dagelijks functioneren van de bevraagde respondenten slechts in geringe mate leek te hebben verstoord. Naast deze veelal beperkte impact op sociaal en professioneel gebied, bleek ook de vergelijking met andere ondergane sanctioneringsmechanismen bij te dragen tot het uitblijven van ontradende effecten ten gevolge van het opgelegde rijverbod. De respondent die het rijverbod wel een ontradend effect toedichtte, verwees hiervoor naar de lange duur van zijn rijverbod. Ook bij de respondenten voor wie het slechts een tijdelijk effect veroorzaakte, leek het steeds een rijverbod van meerdere maanden te betreffen. In het kader van deze onderzoeksvraag werd de respondenten ook gevraagd in welke mate de veroordelingservaring hun subjectieve pakkans had beïnvloed. Waar drie bevraagden aangaven dat zij hun kansen om in de toekomst tijdens een ROI-episode te worden gecontroleerd sindsdien inschatten als zijnde hoog en dit ongeacht contextuele factoren, hielden de anderen er nog steeds een lage pakkansperceptie op na. Toch

lag deze lage subjectieve pakkans bij het gros van de respondenten naar eigen zeggen wel hoger dan voorheen.

De derde onderzoeksvraag vormt een uitbreiding op het klassieke afschrikkingsparadigma en speurde naar de mate waarin informele sanctioneringsmechanismen (i.c. schaamtegevoelens en sociale verwerping) sinds de veroordeling ontradende effecten hebben veroorzaakt bij de bevraagde veroordeelden. Alle onderzoeksdeelnemers werden in de nasleep van hun veroordeling geconfronteerd met schaamtegevoelens die dreigden te ontstaan vanuit het besef dat men door het ROI-gedrag persoonlijke normen zou kunnen hebben overtreden. Bij de helft van de respondenten zorgde het ervaren van dergelijke gevoelens naar verluidt voor een ontradend effect op het ROI-gedrag. Het blootleggen van de aard van deze (mogelijkerwijs overtreden) geïnternaliseerde normen kan als een vernieuwend aspect van dit onderzoek worden beschouwd. Het betrof hier onder andere het besef dat men anderen in gevaar had kunnen brengen, dat men respectloos was omgesprongen met bepaalde opvoedingswaarden of dat men met het gedrag de beroepseer had geschonden. De mate waarin het zich bewust worden van deze persoonlijke normovertredingen zorgde voor ontradende effecten, bleek op basis van de data-analyse verband te houden met het aantal normovertredingen en het aantal rationalisering dat als antwoord hierop werd ingezet. Sociale verwerping bleek slechts in uitzonderlijke omstandigheden een ontradend effect te hebben voortgebracht bij de veroordeelden uit dit onderzoek. Het feit dat praktische alle respondenten hun veroordeling voor de buitenwereld zoveel mogelijk verborgen hielden, lijkt hier een belangrijke rol in te hebben gespeeld. Wanneer zij (weliswaar eerder zelden) wel met negatieve reacties werden geconfronteerd, bleef een potentieel ontradend effect hiervan meestal achterwege omdat zij deze sociale normovertredingen die hen door anderen werden aangewreven leken te rationaliseren. Enkel wanneer men op het ogenblik van een nieuwe ROI-beslissing aan de sociale verwerping werd herinnerd én er een zekere vorm van sociale controle op het gedrag werd uitgeoefend, leken twee respondenten toch geneigd om met dit informele sanctioneringsmechanisme rekening te houden.

Het belichten van dit fenomeen vanuit het perspectief van de veroordeelden zelf, heeft zonder twijfel geleid tot een uitbreiding van de wetenschappelijke kennis op dit vlak. Toch kan op basis van de getuigenissen van tien ervaringsdeskundigen, hoe waardevol deze ook zijn gebleken, niet worden beweerd dat alle lacunes naar behoren zijn ingevuld of dat er een pasklare aanpak kan worden geformuleerd. Daarom blijft verder onderzoek naar bijvoorbeeld

de ontradende effecten van formele en informele sanctioneringsmechanismen noodzakelijk en dit niet alleen op ruimere schaal, maar bovendien ook toegepast op de Belgische context. Enkel op deze manier zullen nieuwe en bestaande initiatieven die de maatschappelijke kost van dit verkeersveiligheidsprobleem willen terugdringen in hun opzet kunnen slagen. Hoewel quasi alle respondenten gewag maakten van het feit dat bepaalde van deze mechanismen sinds hun veroordeling een ontradende werking hadden op hun ROI-gedrag, gaven slechts drie onder hen te kennen dat zij dit gedrag sinds hun veroordeling niet meer zouden hebben gesteld. Ook voor heel wat mensen die zich in dezelfde situatie bevinden als de hier bevraagde ervaringsdeskundigen, zou het de drankjes in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid heel wat minder duur kunnen maken.

Bibliografie

- Aberg, L. (1993). Drinking and Driving: Intentions, Attitudes and Social Norms of Swedish Male Drivers. *Accident Analysis and Prevention*, 25(3), 289-296.
- Ahlin, E. M., Zador, P. L. Rauch, W. J., Howard, J. M. & Duncan, G. D. (2011). First-time DWI offenders are at risk of recidivating regardless of sanctions imposed. *Journal of Criminal Justice*, 39, 137-142.
- Anderson, L.S., Chiricos, T.G. & Waldo, G.P. (1977). Formal and informal sanctions: A comparison of deterrent effects. *Social Problems*, 25(1), 103-114.
- Baarda, D.B., De Goede, M.P.M. & Van der Meer-Middelburg, A.G.E. (2007). *Basisboek interviewen. Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews*. Groningen: Noordhoff.
- Baum, S. (1999). Self-reported Drink Driving and Deterrence. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 32(3), 247-261.
- Bazeley, P. & Richards, L. (2000). *The NVivo Qualitative Project Book*. London: Sage.
- Beitel, G.A., Sharp, M.C. & Glauz, W.D. (2000). Probability of arrest while driving under the influence of alcohol. *Injury Prevention*, 6, 158-161.
- Berger, D. E. & Snortum, J. R. (1986). A structural model of drinking and driving: Alcohol consumption, social norms, and moral commitments. *Criminology*, 24(1), 139-153.
- Beyens, K. & Decorte, T. (2009). Kwalitatieve dataverzameling. In J. Goethals & L. Pauwels (Eds.), *Kwantitatieve en kwalitatieve criminologische onderzoeksmethodes: een introductie* (pp 109-141). Leuven: Acco.

- Beyens, K. & Tournel, H. (2009). Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 200-232). Leuven: Acco.
- Blom, M., Bregman, I.M. & Wartna, B.S.J. (2011). *Geregistreeerde verkeerscriminaliteit in kaart: Een kwantitatief beeld van de achtergrondkenmerken en de recidive van geregistreeerde verkeersdelinquenten in Nederland*. Den Haag: WODC.
- Boulanger, A. (2011). *Attitudemeting verkeersveiligheid 2009. Evoluties sinds 2003 en 2006*. Brussel: Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid.
- Boulanger, A., Dewil, N. & Silverans, P. (2011). *Attitudemeting verkeersveiligheid 2009. Deel 3: Sociale normen, risicoperceptie en nieuwe thema's*. Brussel: Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, Shame and Re-Integration*. Cambridge: Cambridge University.
- Briscoe, S. (2004) Raising the bar: can increased statutory penalties deter drink-drivers? *Accident Analysis & Prevention*, 36, 919-929.
- Christian, J., Veysey, B.M., Herrschaft, B. & Tubman-Carbone, H. (2009). Moments of transformation: formerly incarcerated individuals' narratives of change. In B.M. Veysey, J. Christian & D.J. Martinez (Eds.), *How offenders transform their lives* (pp. 13-29). Cullompton: Willian.
- Cialdini, R. B. & Trost, M. R. (1998). Social Influence: Social Norms, Conformity, and Compliance. In S. F. Fiske, D. T. Gilbert & G. Lindzey (Eds.), *The Handbook of Social Psychology, Volume 2* (pp. 151-191). Oxford: Oxford University.
- Davey, J., Freeman, J., Palk, G. & Lavelle, A. (2008). The Self-Reported Impact of Legal and Non-Legal Sanctions on Drug Driving Behaviours in Queensland: A study of General Motorists and Convicted Offenders. *Proceedings Australasian Road Safety Research, Policing and Education Conference 2008*, 416-425.

- Decorte, T. (2009). Kwalitatieve data-analyse in het criminologisch onderzoek. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 442-471). Leuven: Acco.
- Decorte, T. & Zaitch, D. (2009). Inleiding. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 25-32). Leuven: Acco.
- DeMichele, M., Lowe, N.C. & Payne, B.K. (2014). A Criminological Approach to Explain Chronic Drunk Driving. *American Journal of Criminal Justice*, 39, 292-314.
- DeYoung, D.J. (1997). An evaluation of the effectiveness of alcohol treatment, driver license actions and jail terms in reducing drunk driving recidivism in California. *Addiction*, 92(8), 989-997.
- Epperlein, T. (1987). Initial Deterrent Effects of the Crackdown on Drinking Drivers in the State of Arizona. *Accident Analysis & Prevention*, 19, 285-303.
- FOD Justitie. (2012). *De jaarlijkse statistieken van de hoven en de rechtbanken – Politierechtbanken*. Laatst geraadpleegd op 14 maart 2014, via http://justitie.belgium.be/nl/binaries/Pub%20P RTP%202012_NL_tcm265-227328.pdf
- Freeman, J., Liossis, P. & David, N. (2006). Deterrence, Defiance and Deviance: An Investigation Into a Group of Recidivist Drink Drivers' Self-Reported Offending Behaviours. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 39(1), 1-19.
- Freeman, J., Liossis, P., Schonfeld, C., Sheehan, M., Siskind, V. & Watson, B. (2006). The self-reported impact of legal and non-legal sanctions on a group of recidivist drink drivers. *Transportation Research*, 9, 53-64.
- Freeman, J. & Watson, B. (2006). An application of Stafford and Warr's reconceptualisation of deterrence to a group of recidivist drink drivers. *Accident Analysis and Prevention*, 38, 462-471.

- Fynbo, L. & Järvinen, M. (2011). "The Best Drivers in the World": Drink-Driving and Risk Assessment. *British Journal of Criminology*, 51(5), 773-788.
- Gastil, J. (2000). Thinking, Drinking, and Driving: Application of the Theory of Reasoned Action to DWI Prevention. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(11), 2217-2232.
- Goffman, E. (1971). *Stigma: gedachten over leven met een geschonden identiteit*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Grasmick, H.G. & Appleton, L. (1977). Legal Punishment and Social Stigma: A Comparison of Two Deterrence Models. *Social Science Quarterly*, 58(1), 15-28.
- Grasmick, H.G. & Bryjak, G.J. (1980). The Deterrent Effect of Perceived Severity of Punishment. *Social Forces*, 59(2), 471-491.
- Grasmick, H. G. & Bursik, R. J. (1990). Conscience, Significant Others, and Rational Choice: Extending the Deterrence Model. *Law & Society Review*, 24(3), 837-862.
- Grasmick, H.G., Bursik, R.J. & Arneklev, B.J. (1993). Reduction in drunk driving as a response to increased threats of shame, embarrassment, and legal sanctions. *Criminology*, 31(1), 41-67.
- Grasmick, H.G., Bursik, R.J. & Kinsey, K.A. (1991). Shame and Embarrassment as Deterrents to Noncompliance with the Law: The Case of an Antilittering Campaign. *Environment and Behaviour*, 23(2), 233-251.
- Green, D.E. (1989). Measures of Illegal Behavior in Individual-Level Deterrence Research. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 26(3), 253-275.
- Green, D.E. (1991). Inhibition, Motivation, and Self-Reported Involvement in Drinking and Driving Behavior. *Criminal Justice Review*, 16(1), 1-16.
- Homel, R. (1988). *Policing and Punishing the Drinking Driver: A Study of General and Specific Deterrence*. New York: Springer.

- Kenkel, D. S. & Koch, S. F. (2001). Deterrence and knowledge of the law: The case of drunk driving. *Applied Economics*, 33, 845-854.
- Knoebel, K.Y. & Ross, H.L. (1997). Effects of administrative license revocation on employment. *Accident Analysis & Prevention*, 29(5), 595-611.
- Kulick, D. & Rosenberg, H. (2000). Assessment of university students' coping strategies and reasons for driving in high-risk drinking-driving situations. *Accident Analysis and Prevention*, 32, 85-94.
- Lapham, S. & England-Kennedy, E. (2012). Convicted Driving-While-Impaired Offenders' Views on Effectiveness of Sanctions and Treatment. *Qualitative Health Research*, 22(1), 17-30.
- Lapham, S.C., Skipper, B.J., Hunt, W.C. & Chang, I. (2000). Do Risk Factors for Re-Arrest Differ for Female and Male Drunk-Driving Offenders? *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 24(11), 1647-1655.
- Lapham, S.C. & Todd, M. (2012). Do deterrence and social-control theories predict driving after drinking 15 years after a DWI conviction? *Accident Analysis and Prevention*, 45, 142-151.
- Lenton, S., Fetherston, J. & Cercarelli, R. (2010). Recidivist drink drivers' self-reported reasons for driving whilst unlicensed: A qualitative analysis. *Accident Analysis & Prevention*, 42, 637-644.
- Light, R. (1994). *Criminalizing the Drink-Driver*. Aldershot: Dartmouth.
- MacDonald, T.K., Zanna, M.P. & Fong, G.F. (1995). Decision Making in Altered States: Effects of Alcohol on Attitudes Toward Drinking and Driving. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(6), 973-985.

- Maesschalck, J. (2009). Methodologische kwaliteit in kwalitatief criminologisch onderzoek. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 119-146). Leuven: Acco.
- Mann, R.E., Vingilis, E.R., Gavin, D., Adlaf, E. & Anglin, L. (1991). Sentence severity and the drinking driver: Relationships with traffic safety outcome. *Accident Analysis & Prevention*, 23(6), 483-491.
- Meesmann, U. & Martensen, H. (2014). Invloed van sociale norm en pakkans op rijden onder invloed van alcohol. *Politiejournaal*, 2, 15-18.
- Meier, R.F. & Johnson, W.T. (1977). The Legal and Extralegal Production of Conformity. *American Sociological Review*, 42(2), 292-304.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1984). *Qualitative Data Analysis* (2nd ed.). London: Sage.
- Miller, B. A. & Windle, M. (1990). Alcoholism, Problem Drinking, and Driving while Impaired. In J.R. Wilson & R.E. Mann (Eds.), *Drinking and driving: advances in research and prevention* (pp. 68-95). London: Guilford.
- Morris, D. H., Treloar, H. R., Niculete, M. E. & McCarthy, D. M. (2014). Perceived Danger While Intoxicated Uniquely Contributes to Driving After Drinking. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 38(2), 521-528.
- Mortelmans, D. (2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Acco.
- Mortelmans, D. (2009). Het kwalitatief onderzoeksdesign. In T. Decorte & D. Zaitch (Eds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 76-118). Leuven: Acco.
- Mullahy, J. & Sindelar, J.L. (1994). Do drinkers know when to say when? An empirical analysis of drunk driving. *Economic Inquiry*, 32(3), 383-394.
- Nagin, D.S. (1998). Criminal Deterrence Research at the Outset of the Twenty-first Century. *Crime and Justice*, 23, 1-42.

- Nagin, D. S. & Pogarsky, G. (2001). Integrating Celerity, Impulsivity, and Extralegal Sanction Threats into a Model of General Deterrence: Theory and Evidence. *Criminology*, 39(4), 865-892.
- Nichols, J.L. & Ross, L.H. (1988). *The Effectiveness of Legal Sanctions in Dealing with Drinking Drivers*. Laatst geraadpleegd op 18 februari 2014, via http://profiles.nlm.nih.gov/nn/b/c/y/b/_/nnbcyb.pdf
- Nochajski, T. H. & Stasiewicz, P. R. (2006). Relapse to driving under the influence (DUI): A review. *Clinical Psychology Review*, 26, 179-195.
- Paternoster, R. (1987). The deterrent effect of the perceived certainty and severity of punishment: A review of the evidence and issues. *Justice Quarterly*, 4(2), 173-217.
- Pauwels, L. & Ponsaers, P. (2009). Kwantitatieve dataverzameling. In J. Goethals & L. Pauwels (Eds.), *Kwantitatieve en kwalitatieve criminologische onderzoeksmethodes: een introductie* (pp 89-108). Leuven: Acco.
- Piquero, A. & Paternoster, R. (1998). An Application of Stafford and Warr's Reconceptualization of Deterrence to Drinking and Driving. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 35(3), 3-39.
- Piquero, A.R., Piquero, N.L., Gertz, M., Bratton, J. & Loughran, T.A. (2012). Sometimes Ignorance is Bliss: Investigating Citizen Perceptions of the Certainty and Severity of Punishment. *American Journal of Criminal Justice*, 37, 630-646.
- Piquero, A.R. & Pogarsky, G. (2002). Beyond Stafford and Warr's Reconceptualization of Deterrence: Personal and Vicarious Experiences, Impulsivity, and Offending Behavior. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 39, 153-186.
- Pogarsky, G. (2002). Identifying "deterable" offenders: Implications for research on deterrence. *Justice Quarterly*, 19(3), 431-452.

- Pogarsky, G. & Piquero, A.R. (2003). Can Punishment Encourage Offending? Investigating The “Resetting” Effect. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 40, 95-120.
- Ponsaers, P. (2009). Eigenaardigheden van het criminologisch onderzoek. In J. Goethals & L. Pauwels (Eds.), *Kwantitatieve en kwalitatieve criminologische onderzoeksmethodes: een introductie* (pp 6-19). Leuven: Acco.
- Pratt, T.C., Cullen, F.T., Blevins, K.R., Daigle, L.E. & Madensen, T.D. (2006). The Empirical Status of Deterrence Theory: A Meta-Analysis. In F.T. Cullen, J.P. Wright & K.R. Blevins (Eds.), *Taking Stock: The Status of Criminological Theory* (pp. 367-396). London: Transaction.
- Presser, L. & Kurth, S. (2009). ‘I got a quick tongue’: negotiating ex-convict identity in mixed company . In B.M. Veysey, J. Christian & D.J. Martinez (Eds.), *How offenders transform their lives* (pp. 72-86). Cullompton: Willian.
- Riguelle, F., & Dupont, E. (2012). *Nationale gedragsmeting “Rijden onder invloed van alcohol” 2009*. Brussel: Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid – Kenniscentrum Verkeersveiligheid.
- Rosenberg, H. (1988). Coping strategies, reasons for driving, and the effect of self-monitoring in drinking-driving situations. *Addictive Behaviors*, 13(1), 97-100.
- Ross, L.H. (1984). Social Control Through Deterrence: Drinking-and-Driving Laws. *Annual Review of Sociology*, 10, 21-35.
- Ross, L. & Gonzales, P. (1988). Effects of license revocation on drunk-driving offenders. *Accident Analysis and Prevention*, 20(5), 379-391.
- Sadler, D. D., Perrine, M. W. & Peck, R. C. (1991). The long-term traffic safety impact of a pilot alcohol abuse treatment as an alternative to license suspensions. *Accident Analysis & Prevention*, 23(4), 203-224.

- Scheider, M. C. (2001). Deterrence and the Base Rate Fallacy: An Examination of Perceived Certainty. *Justice Quarterly*, 18(1), 63-88.
- Shapiro, P. & Votey, H. L. (1988). Deterrence and Subjective Probabilities of Arrest: Modeling Individual Decisions to Drink and Drive in Sweden. *Law & Society Review*, 18(4), 583-604.
- Sherman, L. W. (1993). Defiance, Deterrence, and Irrelevance: A Theory of the Criminal Sanction. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30(4), 445-473.
- Silverman, D. & Marvasti, A. (2008). *Doing qualitative research: a comprehensive guide*. London: Sage.
- Simpson, H.M., Beirness, D.J., Robertson, R.D., Mayhew, D.R. & Hedlund, J.H. (2004). Hard Core Drinking Drivers. *Traffic Injury Prevention*, 5(3), 261-269.
- Sitren, A.H. & Applegate, B.K. (2012). Testing Deterrence Theory with Offenders: The Empirical Validity of Stafford and Warr's Model. *Deviant Behavior*, 33, 492-506.
- Stafford, M.C. & Warr, M. (1993). A Reconceptualization of General and Specific Deterrence. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 30, 123-135.
- Svensson, R., Weerman, F.M., Pauwels, L.J.R., Bruinsma, G.J.N. & Bernasco, W. (2013). Moral emotions and offending: Do feelings of anticipated shame and guilt mediate the effect of socialization on offending? *European Journal of Criminology*, 10(1), 22-39.
- Sykes, G.M. & Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency. *American Sociological Review*, 22(6), 664-670.
- Taxman, F. S. & Piquero, A. (1998). On Preventing Drunk Driving Recidivism: An Examination of Rehabilitation and Punishment Approaches. *Journal of Criminal Justice*, 26(2), 129-143.

- Thurman, Q., Jackson, S. & Zhao, J. (1993). Drunk-Driving Research and Innovation: A Factorial Survey Study of Decisions to Drink and Drive. *Social Science Research*, 22, 245-264.
- Tibbetts, S.G. (1997). Shame and Rational Choice in Offending Decisions. *Criminal Justice and Behavior*, 24(2), 234-255.
- Tierolf, B., Mein, A., Drost, L. & De Groot, I. (2009). *Effectiviteit van sancties in het verkeer*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Vingilis, E. R. (1990). A New Look at Deterrence. In J. R. Wilson & R. E. Mann (Eds.), *Drinking and driving: advances in research and prevention* (pp. 99-115). London: Guilford.
- Von Hirsch, A., Bottoms, A. E., Burney, E. & Wikström, P-O. (1999). *Criminal Deterrence and Sentence Severity: An Analysis of Recent Research*. Oxford: Hart.
- Weatherburn, D. & Moffatt, S. (2011). The Specific Deterrent Effect of Higher Fines on Drink-Driving Offenders. *British Journal of Criminology*, 51, 789-803.
- Wells-Parker, E. & Cosby, P. J. (1988). Behavioral and Employment Consequences of Driver's License Suspension for Drinking Driving Offenders. *Journal of Safety Research*, 19(1), 5-20.
- Wieczorek, W. F., Mirand, A. L. & Callahan, C. P. (1994). Perception of the risk of arrest for drinking and driving. *Criminal Justice and Behavior*, 21(3), 312-324.
- Wikström, P. H. (2008). Deterrence and Deterrence Experiences: Preventing Crime through the Threat of Punishment. In S. G. Shoham, O. Beck & M. Kett (Eds.), *International handbook of penology and criminal justice* (pp. 345-378). London: CRC.
- Wiliszowski, C., Murphy, P., Jones, R. & Lacey, J. (1996). *Determine Reasons For Repeat Drinking and Driving*. Laatste geraadpleegd op 25 februari 2014, via <http://nhtsa.gov/people/injury/research/pub/reasons.pdf>

- Williams, R. L., Hagen, R. E. & McConnell, E. J. (1984). A Survey of Suspension and Revocation Effects on the Drinking-Driving Offender. *Accident Analysis & Prevention*, 16(5), 339-350.
- Williams, K. R. & Hawkins, R (1986). Perceptual Research on General Deterrence: A Critical Review. *Law & Society Review*, 20(4), 545-572.
- Williams, K.R. & Hawkins, R. (1992). Wife Assault, Costs of Arrest, and the Deterrence Process. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 29, 292-310.
- Wright, B.R.E., Caspi, A., Moffitt, T.E. & Paternoster, R. (2004). Does The Perceived Risk of Punishment Deter Criminally Prone Individuals? Rational Choice, Self-Control, and Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 41, 180-213.
- Yu, J. (1994). Punishment Celerity and Severity: Testing a Specific Deterrence Model on Drunk Driving Recidivism. *Journal of Criminal Justice*, 22(4), 355-366.
- Yu, J. (2000). Punishment and alcohol problems: Recidivism among drinking-driving offenders. *Journal of Criminal Justice*, 28(4), 261-270.
- Yu, J., Evans, P.C. & Clark, L.P. (2006). Alcohol addiction and perceived sanction risks: Detering drinking drivers. *Journal of Criminal Justice*, 34(2), 165-174.
- Zimring, F. E. & Hawkins, G. J. (1973). *Deterrence. The Legal Threat in Crime Control*. Chicago: University of Chicago.

Bijlagen

Bijlage 1: Contactbrief respondentent

Faculteit Rechtsgeleerdheid
Leuven Instituut voor Criminologie
Tiensestraat 41
3000 LEUVEN

Sint-Truiden, 26 februari 2014

Geachte meneer/mevrouw,

Mijn naam is Cedric Verstraete en momenteel werk ik als laatstejaarsstudent Criminologische Wetenschappen aan een meesterproef rond het rijden onder invloed van alcohol. Met mijn thesisonderzoek probeer ik de beleving centraal te plaatsen van mensen die voor een dergelijke overtreding worden veroordeeld. Daarom wordt er hoofdzakelijk gekeken naar de beleving en impact van de legale sancties (de geldboete en het rijverbod) en de niet-legale sancties (bv. reacties van vrienden en familieleden, werkgerelateerde gevolgen...) die het gevolg zijn van de verkeersovertreding en de veroordeling. Aan de hand van deze onderwerpen is het de bedoeling om in kaart te brengen welke factoren in de ogen van ervaringsdeskundigen het nuttigst lijken om het rijden onder invloed op te geven of af te bouwen.

Voor het onderzoek zou ik ongeveer een tiental gesprekken (duur: ±1u) moeten voeren met personen die in deze situatie verkeren of ooit hebben verkeerd. Ik hoop dan ook dat deze brief helpt om u van een eventuele deelname te overtuigen.

Deelname is volledig anoniem en de inhoud van de gesprekken is strikt vertrouwelijk. In geen enkel document dat tijdens het onderzoek wordt opgesteld, worden identificeerbare

persoonsgegevens opgenomen (zoals namen, adresgegevens, beroepsgegevens, contactgegevens enzovoort.) Documenten met daarin de geanonimiseerde inhoud van de gesprekken worden na het beëindigen van het onderzoek vernietigd. Deelnemers krijgen na afloop ook een versie van het afgewerkte onderzoeksrapport in handen indien zij dit wensen.

Mocht u een deelname overwegen of eerst nog enkele vragen hebben, dan kan u me altijd bereiken via mail of telefoon. Ik ben ervan overtuigd dat uw getuigenis ongetwijfeld een enorme bijdrage zou betekenen aan dit onderzoek. Zelfs in het geval dat heel het gebeuren voor u persoonlijk niet echt duidelijke gevolgen had, kan dit op zichzelf al een heel waardevolle onderzoeksbevinding zijn. Ik zou u dan ook ontzettend dankbaar zijn als u op dit voorstel zou ingaan!

Met vriendelijke groeten,

Cedric Verstraete

Contactgegevens:

GSM: 0473 89 06 57

TEL: 011 28 19 82

Mail: cedric.verstraete@student.kuleuven.be

Cedric Verstraete

Borgwormsesteenweg 54

3800 Sint-Truiden

Bijlage 2: Toestemmingsformulier respondentent

Onderzoeksthema: Belevingsonderzoek omtrent een veroordeling wegens ROI

Onderzoeker: Cedric Verstraete

IN TE VULLEN DOOR DE DEELNEMER

Ik verklaar op een heldere wijze te zijn geïnformeerd omtrent de aard, methode, doel en belasting van het onderzoek. Ik weet dat de gegevens die ik verstrek tijdens het onderzoek geanonimiseerd zullen worden verwerkt en dat op geen enkele wijze identificeerbare persoonsgegevens zullen worden gedeeld met derden.

Ik heb het document "Contactbrief dd. 26/02/2014" (2 pagina's) ontvangen, doorgenomen en de onderzoeker gevraagd eventuele onduidelijkheden toe te lichten.

Ik stem geheel vrijwillig in met deelname aan dit onderzoek. Ik behoud me daarbij het recht voor om op elk moment zonder opgave van redenen mijn deelname aan dit onderzoek of een deel ervan te beëindigen. Mijn vragen zijn naar tevredenheid beantwoord.

Naam (of pseudoniem) deelnemer:

Handtekening (of paraaf) deelnemer:

IN TE VULLEN DOOR DE ONDERZOEKER

Ik heb een mondelinge en schriftelijke toelichting gegeven omtrent het onderzoek. Ik zal resterende vragen over het onderzoek in eer en geweten beantwoorden. De deelnemer zal van een eventuele voortijdige beëindiging van deelname aan dit onderzoek geen nadelige gevolgen ondervinden. Ik garandeer met de grootste zorg rekening te houden met Richtlijn 95/46/EG van het Europese Parlement en de Raad van 24/10/1995 betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens.

Naam onderzoeker: Cedric Verstraete

Handtekening onderzoeker:

Opgesteld in tweevoud te op

Bijlage 3: Interviewschema halfgestructureerde interviews

Algemene introductie

Goedemiddag. Ik ben een laatstejaarsstudent criminologische wetenschappen aan de K.U. Leuven en in het kader van mijn masterproef voer ik een onderzoek uit naar de beleving van een strafrechtelijke veroordeling voor ROI. Om een zo goed mogelijk beeld te kunnen schetsen van de ervaringen, bedenkingen en inschattingen hieromtrent, worden een aantal interviews afgenomen van bestuurders die ooit in deze situatie hebben verkeerd.

Als u geen bezwaar heeft, zou ik dit gesprek, dat ongeveer een uurtje zal duren, graag opnemen op band om de analyse van alle gesprekken te vergemakkelijken. Zodra het interview volledig is uitgetypt, wordt deze opname gewist. Vanzelfsprekend wordt alle informatie waarlangs men u zou kunnen identificeren geanonimiseerd verwerkt, wat inhoudt dat er geen namen, woonplaatsen en dergelijke worden vermeld in het uiteindelijke onderzoeksrapport. Daarnaast zal ik tijdens het gesprek ook regelmatig nota's nemen die zullen helpen om de lijn van het gesprek vast te houden, te kijken welke onderwerpen reeds aan bod zijn gekomen enzovoort.

Algemene informatie

- Leeftijd, woonplaats (ruraal/stedelijk), tijdstip betrapting en veroordeling

Inhoudelijk gedeelte

1. ROI-episode en pre-veroordelingspercepties

Zoals ik al vertelde, richt dit onderzoek zich op de beleving van een strafrechtelijke veroordeling voor rijden onder invloed. Een veroordeling komt echter niet zomaar uit de lucht vallen en is slechts de laatste fase van heel het strafrechtelijk gebeuren. Daarom zou ik graag even met u willen terugkeren naar het beginpunt: de positieve ademtest. Kunt u zich dit moment nog voor de geest halen?

- Kan u wat vertellen over de omstandigheden waarin u werd gecontroleerd?
 - o Tijdstip, reden controle, context alcoholconsumptie, gemeten waarde...
 - o Gedane vaststellingen politie, houding daartegenover...

- Was u er zich van bewust dat u boven de wettelijke alcohollimiet zat toen u in de wagen stapte?
 - o **(Indien ja)**
 - Welke redenen had u om te denken dat dit zo was?
 - Wat heeft u doen besluiten om op dat ogenblik toch te rijden?
 - Hoe schatte u op dat ogenblik uw kans in om gecontroleerd te worden?
 - Waarop was dat vermoeden gebaseerd?
 - Nam u voorzorgen om die kans te verkleinen?
 - o **(Indien nee)**
 - Welke redenen had u om te denken dat dit niet zo was?
 - Hoe schatte u in die periode uw kans in om gecontroleerd te worden wanneer u een paar glazen te veel op had?
 - Waarop was dat vermoeden gebaseerd?
 - Hoe zit het nu met uw inschatting van de pakkans? // Schat u de kansen om in de toekomst gecontroleerd te worden sinds de veroordeling hoger of lager in?
 - o Oorzaken voor de (al dan niet) gewijzigde inschatting?
 - Had u vooraf uw betrapting ooit nagedacht wat een eventuele straf zou kunnen zijn in geval van betrapting? // Had u vooraf een idee welke straffen op ROI staan?
 - o **(Indien ja)**
 - Welke impact zou de straf die je in gedachten had hebben op je leven? // Wat vreesde je in het bijzonder als je dacht aan de straf die zou volgen?
 - Kan je beschrijven waarop die inschatting was gebaseerd?
 - In welke mate hield dat idee je (destijds) tegen wanneer je moest beslissen om te rijden?
 - o **(Indien nee)**
 - Kan u bepaalde redenen voor de geest halen waarom dit niet het geval was? // Waarom had u nooit de nood gevoeld om u hierover te informeren voorafgaand de bewuste controle?
- ⇒ **[Samenvatting van de belangrijkste antwoorden betreffende dit onderdeel en mogelijkheid tot aanvullingen/verduidelijkingen door respondent]**

2. Evaluatie formele sancties

Na enkele maanden volgt dan uiteindelijk de zitting van de politierechtbank waar je zaak wordt behandeld en de straf wordt uitgesproken. Heb je nog een idee wat er door je heen ging toen je de strafmaat te horen kreeg?

- In hoeverre klopte dit met je verwachting?
 - o Oorzaak (in)correcte inschatting?

- Aanwezig op de zitting?
 - o **(Indien ja)**
 - Ervaringen ter zitting? Versie van de feiten kunnen doen? Rekening mee gehouden bij bepalen strafmaat?

a. Rijverbod

Men zegt soms: “Zonder rijbewijs ben je tegenwoordig niets meer in onze maatschappij.” Door een rijverbod komen heel wat activiteiten die anders doodnormaal lijken in het gedrang. Kan u beschrijven in welke mate dit bij u het geval was?

- Sociale impact? Werkgerelateerde impact? Andere impact?

- Welke vervoersalternatieven gebruikte u in die periode?

- Uit onderzoek blijkt dat heel wat mensen het rijverbod aan hun laars lappen. Kan u hier begrip voor opbrengen?

- Zijn er tijdens de periode van uw rijverbod momenten geweest dat u de wagen heeft gebruikt?
 - o **(Indien ja)**
 - In welke context (doel, tijdstip, plaats, afstand...)?
 - Eventuele voorzorgsmaatregelen om pakkans te verkleinen?

 - o **(Indien nee)**
 - Redenen om zich wél aan het rijverbod te houden?

- Hoe zou u de duur van uw rijverbod evalueren in termen van rechtvaardigheid...
 - o Wettelijke minima en maxima? Rijverboden van anderen waar u weet van heeft?
- Als men zou zeggen: “Hoe langer het opgelegde rijverbod, hoe beter voor de verkeersveiligheid,” wat is dan uw reactie?

b. Geldboete

De geldboete is in België voor de meeste overtredingen de vaakst opgelegde straf, maar toch is de geldboete één van de straffen waar het minst onderzoek naar is gedaan. Hoe staat u tegenover het feit dat bepaalde overtredingen worden bestraft met een geldboete?

- Helpen geldboetes om gedrag te veranderen? Speelt de angst voor nieuwe boetes of het al eens gekregen hebben van een boete mee in beslissingen om te ROI'en?
 - In welke mate lag het bedrag van de geldboete in de lijn van uw verwachtingen?
 - Kwamen er bepaalde plannen in het gedrang door de hoogte van de geldboete? In welke mate vormde die geldboete een probleem in uw leven?
 - Wat was de totale (financiële) kost van de veroordeling voor u?
 - Hoe zou u het bedrag van uw geldboete evalueren in termen van rechtvaardigheid...
 - o Indien u kijkt naar de wettelijke minima en maxima?
 - o Indien u vergelijkt met geldboetes voor andere verkeersovertredingen?
 - o Indien u vergelijkt met geldboetes van anderen waar u weet van heeft?
 - Als men zou zeggen: “Hoe hoger de geldboete, hoe beter voor de verkeersveiligheid,” wat is dan uw reactie?
- ⇒ **[Samenvatting van de belangrijkste antwoorden betreffende dit onderdeel en mogelijkheid tot aanvullingen/verduidelijkingen door respondent]**

3. Evaluatie informele sancties

We hebben het tot nu toe vooral gehad over sancties die de rechtbank heeft opgelegd in de hoop het gedrag in de toekomst bij te sturen. Het gaat dus om straffen die volgen op een overtreding van wettelijke normen. Men leest wel eens dat dit slechts twee manieren zijn waardoor iemand via een veroordeling kan worden afgeschrikt om het gedrag in kwestie nog te herhalen. Een veroordeling kan namelijk onrechtstreeks ook andere 'kosten' creëren, zoals schaamtegevoelens (die de persoon zich in zekere zin zelf oplegt) en afkeuring van het gedrag door mensen uit de eigen omgeving.

a. Schaamtegevoelens

Schaamtegevoelens steken de kop op wanneer men zich er via de betrapting/veroordeling van bewust wordt dat men bepaalde persoonlijke normen heeft overtreden. Het is dus eigenlijk een soort sanctie die men zichzelf oplegt.

- Kan u hoe u zich nog herinneren hoe u vooraf de bewuste controle aankeek tegen ROI?
 - o Onder welke omstandigheden kon het volgens u?
 - o Onder welke omstandigheden kon het niet volgens u?

- Heeft u zich als gevolg van die positieve ademtest ooit schuldig gevoeld of geschaamd?
 - o **(Indien ja)**
 - Waarom werd u met die gevoelens/emoties geconfronteerd? // Welke persoonlijke normen of leefregels had u naar uw gevoel overtreden?
 - Wat waren de gevolgen van die gevoelens? Hebben ze een verandering teweeggebracht op een bepaald vlak?
 - Kan u aangeven in hoeverre dergelijke gevoelens sindsdien een invloed hebben gehad op het ROI-gedrag?

 - o **(Indien nee)**
 - Waarom denkt u dat u niet met die gevoelens/emoties werd geconfronteerd?

- Kan u beschrijven wat er door u heen gaat als u wordt geconfronteerd met publiciteitscampagnes of nieuwsberichten die wijzen op de gevaren van ROI?
 - o Invloed op pakkans? Schaamtegevoelens? ...

b. Sociale verwerping

Volgens sommigen is het voornaamste doel van een veroordeling het brandmerken van een persoon als 'overtreder' naar de buitenwereld toe. Via zo'n veroordeling bestaat de kans dat mensen uit de eigen omgeving weet krijgen van de overtreding en vervolgens hun afkeuring voor het gedrag in kwestie laten merken. Men kan in zekere zin dus spreken van een sanctie die door de eigen omgeving wordt opgelegd en die werd uitgelokt door de betrapping/strafrechtelijke veroordeling.

- In hoeverre hebt u open kaart gespeeld tegenover uw omgeving over de betrapping/veroordeling?
 - o Vrienden, familie, werkgever?
 - o Redenen om anderen wel/niet in te lichten?

 - Heeft u minder prettige reacties naar aanleiding van de betrapping/veroordeling ontvangen van mensen uit uw omgeving? // Zijn er mensen die zich negatief hebben uitgelaten over uw betrapping/veroordeling?
 - o **(Indien ja → per aangehaalde significante volgende punten overlopen)**
 - Aard relatie? Sindsdien verandering in de relatie?
 - Aard reactie en eigen gevoelens bij die reactie?
 - Ideeën of redenen waarom deze persoon zo reageerde? // Waarom tilde hij/zij er zo zwaar aan? // Welke normen waren in zijn/haar ogen overtreden?
 - Impact reactie op eventuele ROI-beslissingen?
 - o **(Indien nee)**
 - Waarom werd u volgens u niet geconfronteerd met dergelijke reacties?
 - Anderen eerder al op de hoogte van het ROI-gedrag?
 - o **(Indien ja)**
 - Hoe stonden zij hier toen tegenover?
 - Hield u toen rekening met hun reacties?
- ⇒ [Samenvatting van de belangrijkste antwoorden betreffende dit onderdeel en mogelijkheid tot aanvullingen/verduidelijkingen door respondent]

4. Afschrikkende effecten van de formele en informele sanctioneringsmechanismen in een hypothetische en/of reële ROI-situatie

a. Hypothetische situatie

De respondent wordt gevraagd het volgende scenario aandachtig te lezen.

Het is vrijdagmiddag en je besluit om na het werk met enkele collega's wat te gaan drinken in een café vlakbij je werkplek, die zich ongeveer een tiental kilometer van je woonplaats op het platteland bevindt. Je parkeert je wagen voor de kroeg en besluit het niet te laat te maken omdat je de volgende morgen om 8u30 een afspraak hebt bij de tandarts. De sfeer zit goed: er wordt gelachen en gedronken, de rondjes volgen elkaar snel op en je verliest de tijd uit het oog. Na een viertal uurtjes met de collega's te hebben samengezeten, besluit je opeens dat het tijd is om naar huis te gaan, maar... je denkt dat je de wettelijke alcohollimiet van 0,8 promille al hebt overschreden. Je merkt namelijk dat je met een dubbele tong begint te spreken en dat rechtdoor lopen niet meer zo evident lijkt. Je hebt die avond echter nog geen politiepatrouille zien passeren vanop het terras. Een collega biedt aan om je binnen een halfuurtje een lift te geven, maar in dat geval zou je morgen je wagen moeten komen ophalen om op tijd bij de tandarts te zijn. Het is ondertussen 21u30 geworden en de zon is net ondergegaan op deze zomerse lentedag.

- Welke beslissing zou u nemen in deze situatie?
- Beslissingsfactoren?
 - o Specifieke elementen uit het scenario?
 - o Factoren die verband houden met de pakkans?
 - o Factoren die verband houden met de bestraffingsstrengheid?
 - o Factoren die verband houden met de angst voor schaamtegevoelens?
 - o Factoren die verband houden met de angst voor sociale verwerping?

b. Reële situatie

- Kan u aangeven of u sinds uw veroordeling nog heeft gereden onder invloed?
 - o **(Indien ja)**
 - Heeft u gedacht aan een van de besproken thema's op het ogenblik dat u de beslissing nam om toch te rijden? Op welke manier beïnvloedde dit uw beslissing?
 - Waarom besloot u op dat ogenblik om wel te ROI'en?
 - o **(Indien nee)**
 - Kan u beschrijven wat de belangrijkste reden(en) waren om sindsdien niet meer te ROI'en?

Afronding interview

Hiermee zijn we stilaan aan het einde van het interview gekomen.

- Zijn er nog dingen die u zou willen toevoegen aan hetgeen u heeft verteld?
- Zijn er bepaalde aspecten die niet aan bod zijn gekomen en waar u het nog over zou willen hebben?

Dan zou ik u graag willen bedanken met een kleine attentie voor uw tijd en uw medewerking. Mocht u nog vragen hebben over de verwerking van het interview of opmerkingen die u nog graag had zien worden toegevoegd, dan kan u me altijd telefonisch of via mail contacteren.

Bijlage 4: Codeboom interviews

Pakkansperceptie (vooraf)

- Inschatting pakkans
- Determinanten pakkans
- Afschrikkend effect

Pakkansperceptie (achteraf)

- Effect veroordeling op pakkansperceptie

Strengheidsperceptie (vooraf)

- Inschatting impact mogelijke bestraffing
- Determinanten strengheidsperceptie
- Afschrikkend effect

Geldboete

- Impact
- Afschrikkend effect
- Beoordeling rechtvaardigheid

Rijverbod

- Impact
- Afschrikkend effect
- Beoordeling rechtvaardigheid

Schaamtegevoelens

- Beoordeling behandeling rechtszitting
- Bron
- Overtreden norm
- Rationalisering
- Afschrikkend effect

Sociale verwerping

- Mate van openheid over veroordeling
- Bron
- Aard van de normovertreding
- Rationalisering
- Afschrikkend effect